

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA TEVERRUK VE
GÜNÜMÜZ UYGULAMASI

Durmuş ÇETMİ

2501141265

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : DURMUŞ ÇETMİ Numarası : 2501141265
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Danışmanı : DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ
Tez Savunma Tarihi : 29.05.2018 Saati : 16:00
Tez Başlığı : "İSLAM HUKUKUNDA TEVERRUK VE GÜNÜMÜZ UYGULAMASI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ		Kabul
2- DOÇ. DR. İSMAİL CEBECİ		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH TIRABZON		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. SÜLEYMAN KAYA		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET TEMEL		

ÖZ

İSLAM HUKUKUNDA TEVERRUK VE GÜNÜMÜZ UYGULAMASI

DURMUŞ ÇETMİ

Teverruk akdi, güncel literatürde nakit temin etmek amacıyla vadeli olarak yüksek fiyata satın alınan bir malın, alındığı fiyattan daha düşük bir bedelle satıcının dışında başka bir kimseye peşin olarak satılması şeklinde tanımlanan bir işlemdir. İslam hukukçuları bu işlemin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu bağlamda tezimizde öncelikle teverruk kavramıyla ilgili tespit edilen konulara ve teverrukun finansman sağlayan akitler içindeki konumuna yer verilmiştir. Ardından klasik dönemdeki fakihlerin teverruka yaklaşımları ele alınmış ve dört mezhebin teverruk hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Daha sonra da teverrukun günümüz uygulama örneklerinden hareketle konunun modern kaynaklardaki işlenişine ve muasır fakihlerin bu çerçevede ortaya koydukları görüşlere değinilmiştir. Konu hakkındaki hem klasik hem de güncel fihhi tartışmalar ele alınarak bu tartışmaların dayandığı temel nedenler incelenmiştir. Ayrıca günümüzde faizsiz finans sektöründe kullanılmakta olan teverrukun uygulama örnekleri üzerinden fihhi değerlendirmelerde bulunularak konunun İslam hukukundaki hükmü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İslam İktisadı, İslam Bankacılığı, Faizsiz Finans, Teverruk, İne Akdi, Akitler, Bey'.

ABSTRACT

TAWARRUQ IN ISLAMIC JURISPRUDENCE AND ITS CONTEMPORARY APPLICATION

DURMUŞ ÇETMİ

In contemporary literature, a tawarruq agreement is defined as the future buying of a commodity for a higher price that is sold for cash at a lower price in order to acquire cash. There has been a dispute amongst Islamic jurists with regard to the legality of this transaction. This thesis aims to explain topics related to tawarruq and its position among transactions that supply finances. Then, the views of classical jurists are evaluated and the opinions of the four legal schools regarding tawarruq are examined. Then, the contemporary evaluation of tawarruq and the views set forth by contemporary jurists are analyzed based on its modern application. Both classical and contemporary legal disputes are evaluated and the reasons for the disputes are examined. As an interest-free financing application in contemporary use, the legality of tawarruq in Islamic jurisprudence is determined and legal evaluations are made based on examples of its application.

Key Words: Islamic Jurisprudence, Islamic Economics, Islamic Banking, Interest-free Finance, Tawarruq, Bay‘ al-Inah, Contracts, Transactions.

ÖNSÖZ

Günümüz finansman yöntemleri içerisinde murabaha, leasing, selem gibi finansman yöntemleri bulunmaktadır. Bu tür yöntemler insanların finansman ihtiyaçlarını bazı alanlarda karşılarken doğrudan nakit ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple de bankalar doğrudan finansman sağlamak adına bir takım yeni yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemlerden biri de teverruk işlemidir. Teverruk işlemi, bankalarda 2000’li yılların başında kullanılmaya başlamış ve insanların nakit ihtiyaçlarını doğrudan karşılamada kullanılan finansman yöntemleri arasında yer almıştır. Ancak bankaların organize bir şekilde teverruk işlemlerini uygulamaya başlaması beraberinde birçok tartışmayı da gündeme getirmiştir. Özellikle de teverruk işlemlerinin faizsiz finans işlemleri kapsamında kullanılması bu tartışmaların büyümesine sebep olmuştur. Bu bağlamda çalışmamızda klasik fıkıhtaki teverruk işlemlerinin mahiyetini ortaya koymayı ve günümüz teverruk uygulamalarının fıkhi değerlendirmesini yapmayı amaçladık. Bu yapılırken öncelikle klasik fıkıhtaki teverrukun mahiyetini ve hükmünü ortaya koyma adına dört mezhebin görüşlerini ve delillerini izah ettik. Ardından da güncel uygulama örneklerinden hareketle organize teverruk işlemlerinin fıkhi değerlendirmesini tespit etmeye çalıştık.

Gerek tez konusunun seçiminde gerekse tezin tamamlanma aşamasına kadar geçen süreçlerde desteğini eksik etmeyen, fikir ve düşünceleriyle sürekli yönlendirmelerde bulunan, yapıcı eleştirileriyle araştırmanın şekillenmesine yön veren ve tezin baştan sona her satırını titizlikle okuyarak gerekli düzeltme ve tashihlerde bulunan çok değerli hocam Doç. Dr. Abdullah Durmuş’a en samimi saygı ve şükranlarımı arz ederim. Ayrıca görüş, öneri ve eleştirileriyle tezime değer katan saygıdeğer jüri üyelerim Doç. Dr. İsmail Cebeci ve Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Tırabzon hocama gönülden teşekkür ederim. Tezin araştırılma ve yazım aşamasında uygun bir çalışma ortamı sunan ve çalışmalarım sırasında kütüphanesinden çokça istifade ettiğim Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi yöneticilerine şükranlarımı sunarım.

Son olarak fikir ve düşünceleriyle bana yardımcı olan, tezin muhtelif yerlerini okuyarak araştırmanın nihai şekline kavuşmasında desteği olan bütün arkadaşlarıma

da gönülden şükranlarımı arz ediyorum. Özellikle üzerimde hakkı büyük olan ve her daim dua ve desteklerini yanımda hissettiğim aileme ve sevgili nişanlım Aliye Hanım'a en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Gayret bizden muvaffakiyet Allah'tandır.

Durmuş ÇETMİ

ÜSKÜDAR, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEVERRUK KAVRAMI, TEVERRUKUN TARİHİ GELİŞİMİ VE FİNANSMAN SAĞLAYAN AKİTLER İÇİNDEKİ YERİ

I. TEVERRUK KAVRAMI.....	10
A. Teverrukun Sözlük Anlamı.....	10
B. Teverrukun Terim Anlamı.....	12
II. TEVERRUK KAVRAMININ TARİHİ GELİŞİMİ.....	14
III. TEVERRUKUN FİNANSMAN SAĞLAYAN AKİTLER İÇİNDEKİ YERİ.....	17
A. Bey‘u‘l-İne.....	18
1. Bey‘u‘l-İne’nin Tanımı ve Hükümü.....	18
2. Bey‘u‘l-İne ile Teverruk Arasındaki İlişki.....	23

B. Vadeli Satış	24
C. Modern Murabaha	26
D. Selemler	27
E. Bey' bi'l-Vefâ ve Bey' bi'l-İstiğlâl	28

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK FIKIHTA TEVERRUK TÜRLERİ VE HÜKMÜ

I. KLASİK FIKIHTA TEVERRUK TÜRLERİ	32
II. KLASİK FIKIHTA TEVERRUKUN HÜKMÜ VE İLERİ SÜRÜLEN DELİLLER	35
A. Mezheplerin Yaklaşımları	35
1. Hanefi Mezhebinin Yaklaşımı	35
2. Maliki Mezhebinin Yaklaşımı	39
3. Şâfiî Mezhebinin Yaklaşımı	41
4. Hanbeli Mezhebinin Yaklaşımı	43
B. Teverrukun Hükmüne Dair İleri Sürülen Deliller	46
1. Teverruku Caiz Görenlerin Delilleri	46
2. Teverruku Caiz Görmeyenlerin Delilleri	49
III. KLASİK TEVERRUKLA İLGİLİ FIKIH HEYETLERİNİN KARARLARI	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TEVERRUK ÇEŞİTLERİ, FAİZSİZ BANKALARDAKİ TEVERRUK UYGULAMALARI VE FIKHÎ TAHLÎLİ

I. GÜNÜMÜZ TEVERRUK ÇEŞİTLERİ	53
A. Bireysel/Ferdî Teverruk	53
B. Organize Teverruk	56
1. Organize Düz Teverruk	56
2. Organize Ters Teverruk	59
C. Teverruk Çeşitlerinin Mukayesesi	61
II. FAİZSİZ BANKALARDA TEVERRUK UYGULAMALARI	64
A. Yurtdışı Faizsiz Bankalarda Teverruk Uygulamaları	66
1. Teverruk İşlemlerine Konu Olan Mallar	67
a. Uluslararası Madenî Emtia	68
b. Otomobil	68
c. Hisse Senetleri	69
d. Yerel Mallar	70
2. Teverrukun Kullanım Amaçları	70
a. Nakit İhtiyacının Karşılanmasında Kullanımı	71
b. Borcun Yapılandırılmasında Kullanımı	71
3. Faizsiz Bankalarda Teverruk İşlemlerinde İzlenen Süreç	73

B.	Yurtiçi Faizsiz Bankalarda Teverruk Uygulamaları	77
1.	Katılım Bankalarında Teverruk İşleminin Kullanım Amacı.....	78
2.	Katılım Bankalarında Teverruk İşlemlerine Konu Mallar	80
a.	Madenî Emtia	81
b.	Kira Sertifikaları.....	81
c.	Hisse Senetleri.....	82
d.	Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS).....	82
3.	Katılım Bankalarındaki Teverruk İşlemlerinde İzlenen Süreç.....	84
a.	Birinci Aşama: Müşterinin Teverruk Talebi	86
b.	İkinci Aşama: Bankanın Peşin Bedelle Emtia Satın Alımı.....	87
c.	Üçüncü Aşama: Bankanın Müşteriye Emtiyayı Vadeli Satışı	89
d.	Dördüncü Aşama: Alıcı Brokerın Bankaya Teklifi	89
e.	Beşinci Aşama: Bankanın Emtiyayı Müşteri Adına Peşin Olarak Satışı ve Bedelinin Müşteri Hesabına Aktarılması	90
III. GÜNÜMÜZ TEVERRUK UYGULAMALARININ FIKHÎ TAHLÎLİ..		91
A.	Günümüz Fakihlerinin Organize Teverruk Hakkındaki Görüşleri	92
1.	Organize Teverrukun Caiz Olduğu Görüşü	92
2.	Organize Teverrukun Caiz Olmadığı Görüşü	96
B.	Fikhî Değerlendirme	108
1.	Teverruk İşleminin Kullanım Amacı Açısından Değerlendirilmesi	108
2.	Teverrukun İşleme Konu Olan Mallar Açısından Değerlendirilmesi ..	111
3.	Teverruk İşlemlerinde İzlenen Süreç Açısından Değerlendirilmesi	114

SONUÇ	118
BİBLİYOGRAFYA	122
EKLER	143

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Şamil Bankasının Teverruk Uygulama Aşamaları	74
Tablo 2: Katılım Bankalarında Borcun Ödenememesinde Takip Edilen Yöntem....	79
Tablo 3: Katılım Bankalarında ELÜS Üzerinden Teverruk İşlemlerinin Uygulanması	84
Tablo 4: Katılım Bankalarının LME üzerinden gerçekleştirdiği Teverruk İşlemlerinin Uygulama Aşamaları.....	86
Tablo 5: Eiger Trading Advisors Limited Giriş Sayfası	88
Tablo 6: Eiger Trading Advisors Limited Emtia Sipariş Sayfası	88

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ş.	: Anonim Şirket
AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
b.	: İbn, bin
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIST	: Borsa İstanbul
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ELÜS	: Elektronik Ürün Senedi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
LME	: London Metal Exchange
m.	: Miladi
MBİ	: Mecelletü'l-Buhusi'l-İslâmiyye
Md.	: Madde
MFİD(m)	: Mecma'u'l-Fıkhi'l-İslâmî'd-Düveli li-Munazzamati'l-Mü'temeri'l-İslâmî
MMFİ(r)	: Mecelletü'l-Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî li-Râbitati'l-Âlemi'l-İslâmî
nşr.	: Yayına hazırlayan/ Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
sy.	: Sayı
ter.	: Tercüme
TFS	: Tüketici Finansmanı Sözleşmesi

thk. : Tahkik eden
TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği
t.y. : Tarih yok
VKŞ : Varlık Kiralama Şirketi
y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

İslam dini, faizi kesin bir şekilde yasaklamış ve ekonomik yapıyı faizin olmadığı bir sistem üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda ekonomik faaliyetler dini hassasiyete sahip insanlar tarafından İslam'ın öngördüğü helal yollarla giderilmeye çalışılmıştır. İnsanlar, helal yollarla finansman ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlarsa da zaman zaman bu yöntemler doğrudan nakit temininde yetersiz kalmış ve mevcut uygulamaların yanında bir takım yeni yöntemler üretmişlerdir. Bu yöntemlerden biri de teverruk akdidir. Teverruk geçmişten günümüze devam edegelen bir finansman yöntemidir.

Müslümanlar faizsiz bankaların ortaya çıkmasına kadar geçen süreçte herhangi bir sebepten dolayı ortaya çıkan nakit ihtiyaçlarını kimi durumlarda müstakil olarak teverruk akdi ile karşılamaya çalışmışlardır. Günümüzde ise murabaha, leasing gibi yaygın finansman yöntemlerinin yetersiz kaldığı bazı durumlarda faizsiz bankalar tarafından geliştirilen teverruk işlemleriyle nakit kredi sağlanmaktadır. İnsanların faize girmeden nakit ihtiyaçlarını giderebilmek için ortaya çıkarmış olduğu bu işlem, faizsiz bankaların finansman sağlama araçlarının arasında yer almaktadır. Literatürde “organize teverruk” veya “banka teverruku” diye adlandırılan bu işlem sayesinde faizsiz bankalar hitap ettiği kitlelere finansman sağlamaya veya müşterilerinin fazla paralarını yatırım amaçlı kullanırmaya çalışmaktadırlar.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Günümüzde insanlar finansman ihtiyaçlarını faizli veya faizsiz bankalardan sağlamaktadırlar. Faizli bankalarda fon ihtiyaçlarının karşılanması çoğunlukla faizli borç verme üzerine inşa edilmektedir. Faizsiz bankalarda ise bu yöntem finansman sağlayan akitler üzerinden İslam'ın meşru gördüğü usul ve kaidelere riâyet ederek yapılmaya çalışılmaktadır.

Teverruk işlemleri insanların finansman ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış ve faizsiz finansın içinde nakit krediye yönelik alternatif bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat teverrukun fıkhıdaki hükmünün tartışmalı olması ve

güncel banka uygulamalarının klasik fıkihtaki örneklerden farklılık arz etmesi, faizsiz bir finansman yöntemi olarak değerlendirilmesinde bir takım soruları akıllara getirmiştir. Bu bağlamda konunun mahiyeti ve hükmü hakkındaki kafa karışıklığının giderilmesi ve net bir şekilde fıkihi analizinin yapılması son derece önem arz etmektedir.

Günümüz teverruk işlemlerinin nasıl gerçekleştirildiği oldukça karmaşık ve tartışmaya açık bir konudur. Özellikle ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan bu işlemin içeriği ve uygulama şekli hakkında Türkçe olarak kaleme alınmış henüz müstakil akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca teverrukun Türkiye uygulamasına yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmaması ve Türkiye uygulamalarının yurtdışı örneklerinden farklılık arz etmesi bu alanda bir eksikliğin olduğunu göstermektedir.

İslami finans konusunda önem arz eden bu meseleyi fıkihi açıdan ele almak üzere konumuzu “*İslam Hukukunda Teverruk ve Günümüz Uygulaması*” şeklinde belirledik. Klasik fıkihtaki teverruk akdinin mahiyetine ve hükmüne yönelik farklı görüşlerin bulunması ve güncel uygulama örnekleri üzerinden konunun fıkihi tahlilinin yapılmamış olması bizi bu konuda araştırma yapmaya sevk eden en önemli sebepler arasındadır. Öte yandan faizsiz finansa yönelik araştırmaların kâfi düzeyde olmaması ve konunun ülkemizde yeterince bilinmemesi bu alandaki eksikliğı gözler önüne sermektedir.

Günümüzde teverruk hakkında çeşitli sempozyumlar düzenlenmiş ve konunun mahiyeti ve hükmü tartışılmıştır. Yapılan bu sempozyumlarda teverrukun daha çok klasik boyutu ele alınmış, güncel uygulamaları ise teorik bilgiler öncülüğünde izah edilmiştir. Ayrıca teverruk hakkında telif edilen bazı Arapça eserler bulunmakla birlikte bu eserlerde daha çok klasik teverruk izah edilmiş, yurtiçi ve yurtdışı güncel uygulama örnekleri üzerinden konu fıkihi olarak değerlendirilmemiştir. Bu bağlamda çalışmamızda teverrukun hem klasik hem de güncel boyutu ele alarak yurtdışı ve yurtiçi teverruk örnekleri üzerinden fıkihi tahlilini yapmayı amaçladık.

Araştırmada finansman sağlayan akitlerden bey‘u’l-îne, vadeli satış, selem, murabaha, bey‘ bi’l-vefâ ve bey‘ bi’l-istiğlâl gibi teverruka benzer olan veya aynı

kategoride bulunan akitler genel hatlarıyla ele alınmış, bunların dışında kalan akitlere yer verilmemiştir.

Öte yandan teverrukun günümüz uygulamasında, konu genel hatlarıyla izah edilmiş, yurtiçi ve yurtdışı faizsiz bankalarda tespit edilen örnekler üzerinden fıkhi tahlil yapılmıştır. Örneklerine ulaştığımız bankalardan biri Türkiye Finans Katılım Bankası; diğeri ise Bahreyn Şamil Bankası'dır. Bu iki bankanın dışında uygulanan teverruk örneklerine yer verilememiştir. Ayrıca bu örneklerde uluslararası borsalar üzerinden yapılan işlemler esas alınmıştır. Bu sebeple Malezya gibi ülkelerde mevcut olan yerel borsalardaki teverruk uygulama örnekleri araştırmamızın dışında bırakılmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE TAKİP EDİLEN METOD

Bu çalışmada teverruk hakkında detaylı bir literatür araştırılması yapılmıştır. Yapılan literatür araştırması neticesinde ise konuyla ilgili çok sayıda klasik eser tespit edilmiş ve aynı şekilde güncel kitap ve makalelere ulaşılmıştır. Bu kaynaklar öncülüğünde araştırmamızda teverrukun klasik fıkhıdaki hükmü tespit edilip güncel teverruk örneklerinin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Teverrukun günümüz uygulaması güncel bir konu olması açısından klasik eserlerde günümüzdekinden farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda öncelikle klasik kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiş ardından konuyla ilgili güncel kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca klasik fıkhıta teverrukun müstakil olarak bir bölüm altında değerlendirilmemesi, konunun bir bütün olarak araştırılmasını güçleştirmiştir.

Teverruk uygulamasının güncel örneklerini tespitinde yurtiçi katılım bankalarıyla görüşülmüş ve Türkiye Finans Katılım Bankası'nın teverruk örnekleri temin edilmiştir. Yurtdışı bankalarından ise Bahreyn Şamil Bankası'nın teverruk örneklerine ulaşılmıştır. Elde edilen bu örneklerden çalışmamızın üçüncü bölümünde istifade edilmiş ve araştırmanın sonunda eklerde kaynak olarak gösterilmiştir.

Bu çalışma giriş ve sonuç dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş

bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, sınırları, kaynakları ve metodu hakkında bilgi verilmiştir.

“Teverruk kavramı, Teverrukun Tarihi Gelişimi ve Finansman Sağlayan Akitler İçindeki Yeri” olarak adlandırılan birinci bölümde teverruk kavramının sözlük ve terim anlamları, tarihsel gelişimi ve finansman sağlayan akitler içindeki yeri açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde teverruk işleminin klasik fıkhıta bey‘u’l-îne içinde ele alınması sebebiyle bey‘u’l-îne işlemine biraz daha ağırlık verilerek İslam hukukundaki konumu ortaya konulmuştur.

“Klasik Fıkıhta Teverruk Türleri ve Hükümü” başlıklı ikinci bölümde teverruk hakkında Hanefî, Şâfiî, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu bölümde geçmişteki teverruk hükümleri ve mezheplerin konu hakkındaki yaklaşımları analiz edilerek teverrukun fıkhi hükümü ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde konuyla ilgili klasikte dört mezhebin muteber fıkıh kaynakları esas alınmış ve mümkün mertebede mezhepleri temsil eden kaynaklardan istifade edilmiştir.

“Günümüz Teverruk Çeşitleri, Faizsiz Bankalardaki Teverruk Uygulamaları ve Fikhî Tahlili” adını taşıyan üçüncü bölümde ise günümüzde uygulanmakta olan teverruk çeşitleri açıklanmıştır. Daha sonra teverruk işleminin bankalardaki uygulamaları yurtdışı ve yurtiçi olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Akabinde de günümüz fakihlerinin konu hakkındaki yaklaşımlarına yer verilmiştir. Daha sonra da bankalarda uygulanan teverruk örneklerinden hareketle fikhî tahlilde bulunulmuştur. Ayrıca fıkıh kitaplarında yer alan teverruk ile güncel uygulamalar arasındaki farklılıklara temas edilmiş ve günümüz fıkıh heyetlerin konu hakkındaki kararlarına yer verilmiştir. Tüm bu açıklamalardan sonra konunun fıkhi değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında ise araştırmada ulaşılan neticeler ana hatlarıyla ifade edilmiştir.

Araştırmamızın temelini oluşturan teverruk kavramının açıklanmasında klasik ve çağdaş lügatlerden yararlanılmıştır. Teverruk kavramı için künyeleri detaylı bir şekilde bibliyografyada verilen klasik lügatlerden İbn Faris’in **Mu’cemu Mekâyîsi’l-Luğa**, Hammad Cevherî’nin **es-Sıhah Tacü’l-Luğa ve Sıhâhi’l-Arabiyye**, İbn

Manzûr'un **Lisânü'l-Arab**, Feyyûmî'nin **el-Misbâhü'l-Münîr**, Zebidî'nin **Tacü'l-Arûs**, ve Ebû Bekr Râzî'nin **Muhtârü's-Sihah** yararlanılan kaynakların başında gelir.

Modern lügatlerden ise Nezih Hammad'ın **el-Mucemu'l-Mustalâhâtu'l-İktisadiyye**, Ali Cum'a'nın **Mucemu'l-Mustalâhâti'l-İktisadiyye ve'l-İslâmiyye**, Muhammed Ravvas Kal'acî - Hamid Sadık Kunejbî'nin **Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ**, Ömer Nasuhi Bilmen'in **Hukuku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu** ve Mehmet Erdoğan'ın **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**'nden istifade edilmiştir.

Tevverruka dair sünnetten getirilen delilleri tespit noktasında **Buhârî** ve **Müslim**'in **Sahih**'lerinden, **Tirmizî**, **Ebû Dâvud**, **Nesâî** ve **Beyhakî**'nin **Sünen**'lerinden istifade edilmiştir. Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin **Musannef**'inin yanında diğer hadis kaynaklarından da yararlanılmıştır.

Tevverrukun klasik fıkihtaki konumunu tespit için Hanefi, Şâfiî, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin muteber fıkıh kitapları temel kaynaklarımızı oluşturmuştur. Mezheb kaynakları esas alınarak konu hakkındaki mezhep görüşleri açıklanmış ve görüşlerin dayanmış olduğu deliller ortaya konmuştur. Bu bağlamda Hanefi mezhebinde Serahsî'nin **Mebcut**, Merginânî'nin **el-Hidâye**, Kasânî'nin **Bedâiü's-Sanai' fî Tertîbi's-Şerai'**, İbn Nüceym'in **el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik**, Zeylaî'nin **Tebyînü'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik**, Neseffî'nin **Tilbetü't-Talebe**, İbn Hümâm'ın **Şerhu Fethi'l-Kadir**, İbn Âbidîn'in **Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar**; Şâfiî mezhebinde Şâfiî'nin **el-Üm**, Nevevî'nin **Ravzatü't-Tâlibîn**, Şirbînî'nin **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhac**, Mâverdî'nin **el-Havi'l-Kebir Hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî**, Remlî'nin **Nihayetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhac**, Ensârî'nin **Esne'l-Metâlib**, Beğavî'nin **et-Tehzîb fî Fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî**; Maliki mezhebinde Sâvî'nin **Bulgatü's-Sâlik li-Akrebi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmam Malik**, Ruaynî Hattab'ın **Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasari Halil**, İbn Rüşd el-Ced'in **el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerhu ve't-Tevcîhu ve't-Ta'lîlu fî Mesâili'l-Müstahrece ve el-Mukaddimâtü'l-Mümehhedât**; İbn Rüşd el-Hafid'in **Bidâyetü'l-Müctehid**; Karâfî'nin **el-Furûk**, Desûkî'nin **Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr**, Şâtıbî'nin **el-Muvâfakât**, İbn Cüzey'in **el-Kavânînü'l-Fıkhiyye**, Haraşî'nin **Şerhu Muhtasari Halil**, İbn Şâs'ın **Ikdül-Cevâhiri's-Semîne**; Hanbeli

mezhebinde ise İbn Müflih'in **el-Furû'u**, Merdâvî'in **el-İnsâf**, Buhâtî'nin **Keşşafü'l-Kına'**, İbn Kudâme'in **el-Mugni**, İbn Teymiyye'nin **Mecmû'u'l-Fetâvâ** ve **el-Kavâidü'l-Nurâniyye el-Fıkhıyye**, İbn Kayyim'in **İ'lâmü'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Âlemin** adlı eserler araştırma boyunca yararlanılan kaynaklarımızın başında gelmektedir. Ayrıca **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, **Mevsuâtü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye** ve **el-Meâyîrû's-Şer'ıyye** (Faizsiz Bankacılık Standartları) adlı eserlerin konuyla ilgili maddelerinden de istifade edilmiştir.

Teverruk işlemleri hakkında güncel tartışmaları tespitinde istifade edilen Arapça modern kaynakların başında ise Abdullah Âl Reşûd'un **et-Teverruku'l-Masrafî** adlı kitabı gelmektedir. Bu eserde teverrukun mezheplere göre hükmü açıklanmış, akabinde bankalardaki uygulamaları teorik olarak izah edilmiştir. Yararlanılan diğer bir eser de Ahmed Fehd Reşîdî'nin **Ameliyyâtü't-Teverruk** adlı kitabıdır. Bu eserde teverruk işleminin günümüz uygulamalarına ağırlık verilmesi ve örnekler üzerinden izah edilmesi çalışmamızda bize son derece fayda sağlamıştır. Ayrıca Ali Muhyiddin Karadağı'nın **et-Teverruku'l-Masrafî**, İbrahim Ubeydî'nin **Hakikatü Bey'i't-Teverruki'l-Fıkhî ve't-Teverruku'l-Masrafî** adlı eserler de en çok yararlanılan kitaplar arasında yer almaktadır.

Teverruk işlemlerinin günümüz uygulamalarına yönelik istifade edilen bir takım tez ve makaleler de bulunmaktadır. Bunların başında Arapça olarak yazılan Rabah Sarmûm'un **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi gelmektedir. Bu çalışmada bey'u'l-îne ile teverruk kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve arasındaki benzerlik ve farklılıklar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışma îne ile teverruk ilişkisini tespit noktasında bize fayda sağlamıştır.

Konu hakkında sempozyumlarda sunulan tebliğlerden ve müzakerelerden de istifade edilmiştir. Özellikle Dünya İslam Birliği MFİ(r) ve İslam İşbirliği Teşkilatı MFİD(m) İslam Fıkıh Akademileri tarafından yapılan sempozyumlarda sunulan tebliğler araştırmamızın üçüncü bölümünde en çok istifade edilen kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kaynakların başında Sami Süveylim'in **et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam**, Muhammed Osman Şübeyr'in **et-Teverruku'l-Fıkhî ve Tatbîkâtuhu'l-Masrafıyye el-Muâsıra fi'l-Fıkhî'l-İslâmî**, Mahmut el-Bennâ'nın **et-**

Teverruku'l-Munazzam kemâ Tücrîhi'l-Masârifi'l-İslâmiyye, Muhammed Ceyyûsî'nin **et-Teverruku'l-Masrafi**, Nezih Kemal Hammad'ın **et-Teverruk Hükümühü ve Tatbîkâtuhu'l-Muâsıra**, Hasan Saidî'nin **et-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi fî'l-Vakti'l-Hâdır**, Muhammed Emin Sıddık Darîr'in, **Hükümü't-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi fî'l-vakti'l-Hâdır**, Vehbe Mustafa Zuhaylî'nin, Fadıl ed-Debû'nun, Hilal el-Hünaytî'nin, Ahmed Osman'nın **et-Teverruk Hakîkatuhu Envâu'hu** adlı eserleri, Hüseyin Kâmil Fehmî'nin **et-Teverruku'l-Ferdî ve't-Teverruku'l-Masrafi** ve Yusrî Ahmed'in **et-Teverruk Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu ve'l-Âsâru'l-İktisâdiyye el-Müterattibe alâ Tervîcihî min Hilâli Bunûki İslâmiyye** adlı eserler gelmektedir. Ayrıca farklı dergilerde yayınlanan Muhammed Ali Karî'nin **Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi**, Münzir Kahf- İmâd Berekât'ın **et-Teverruku'l-Masrafi fi't-Tatbîki'l-Muâsır**, Abdullah Men'î'nin **Hükümü't-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi'l-İslâmiyyeti fî'l-Vakti'l-Hâdır**, Muhammed Takî Osmanî'nin **Ahkâmu't-Teverruk ve Tatbikâtuhu'l-Masrafiyyeti**, Ali Sâlûs'un **el-Îne ve't-Teverruk ve't-Teverruku'l-Masrafi**, Ali Müşeykîh'in **et-Teverruku'l-Masrafi an Tarîki Bey'î'l-Meâdin** ve Şevki Dünyâ'nın **et-Teverruku'l-Masrafi et-Tasvîru'l-İktisâdî ve'l-Hükümü's-Şer'î** adlı makalelerden de istifade edilmiştir.

İngilizce olarak istifade ettiğimiz modern kaynakların başında ise Nourah Muhammed Al-Eshaikh'in **Jurisprudence on Tawarruq: Contextual Evaluation on Basis of Customs, Circumstances, Time and Place** adlı yüksek lisans tezi gelmektedir. Bu çalışmada teverruk kavramının tarihi süreç içinde geçirmiş olduğu evreleri ve hükmü hakkındaki görüşlerin temelleri kronolojik bir şekilde ele alınmış ve incelenmiştir. Bu tez, konunun tarihi süreç içinde daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca İngilizce yazılmış olan Muhammed Şerîf'in **Applications of Tawarruq in the Malaysian Commodity Market Bursa Suq Al-Sila'** ve Asyraf Wajdi Dusuki'nin **Can 'Bursa Malaysia's Suq al-Sila' (Commodity Murabahah House) Resolve the Controversy over Tawarruq** adlı makalelerinden ve Nasr b. Muhammed'in **Tawarruq in Malaysian Financing System: a Case Study on Commodity Murabahah Product at Maybank Islamic Berhad** adlı yüksek lisans tezinden de yararlanılmıştır.

Türkçe yazılmış makale olarak sadece Servet Bayındır'ın **Fıkhî ve İktisadî Açıldan İslamî Finans** adlı eserinde yer alan teverruk bölümü kaynaklarımızın arasındadır. Bu makalede konu bütüncül olarak ele alınmış ve dört mezhebin görüşleri doğrultusunda teverruk çeşitleri hakkında değerlendirmede bulunulmuştur.

Öte yandan konunun fıkhi hükmüne yönelik tespitlerde İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Fıkıh Akademisi **MFİD(m)** ile Dünya İslam Birliği'nin İslam Fıkıh Akademileri **MFİ(r)**'nin teverruk hakkında yayınlamış olduğu kararlardan da yararlanılmıştır. Ayrıca Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti'nin ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (**TKBB**) Danışma Komitesi'nin konuyla ilgili kararlarına da yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEVERRUK KAVRAMI, TEVRRUKUN TARİHİ GELİŞİMİ VE FİNANSMAN SAĞLAYAN AKİTLER İÇİNDEKİ YERİ

I. TEVERRUK KAVRAMI

A. Teverrukun Sözlük Anlamı

Teverruk (التَّوْرُقُ) lügatte “و ر ق-” kökünden türemiş olup ra “ر” harfinin, esre veya üstün gelmesi durumunda farklı manalara gelmektedir. Ra “ر” harfinin üstün okunmasıyla oluşan “varak” (وَرَقٌ) kelimesi “hayr, mal ve kül rengi” anlamlarına gelir.¹ Varak kelimesinin “mal” anlamından kasıt, dirhem, koyun, deve ve benzeri mallardır. Ayrıca bu kelime bir beyitte, “Günahlarımı bağışla ve malımı çoğalt!” (وَاعْفِرْ خَطَايَايَ وَتَمِّمْ وَرَقِي) şeklinde “mal” anlamında da kullanılmıştır.²

Varak kelimesi “vurkatün” (وُرْقَةٌ) şeklindeki kullanımıyla “renk” anlamına gelmekte ve kül rengini ifade etmektedir.³ Ayrıca Arapçada kalıp olarak “boz ayı”, “boz deve”, “boz güvercin” gibi ifadeler bulunmakla birlikte birçok hadis metninde “boz deve” (نَاقَةٌ وَرَقَاءٌ) tabiri geçmekte ve bu ifadelerdeki “boz” kelimesi de “vurkatün” (وُرْقَةٌ) kökünden gelmektedir.⁴ Aynı zamanda bu kelime, insanlar arasında “esmer” (semra) rengini ifade etmek için de kullanılmaktadır.⁵

Ra “ر” harfinin kesreli okunuşuyla oluşan “verik” (وَرِيقٌ) kelimesi ise “gümüş” ve “gümüş para” anlamına gelmektedir. Bu kelime basılmamış gümüş anlamına da gelmekle birlikte daha çok basılmış gümüş paralar için kullanılmıştır.⁶ Müstevrik

¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriya İbn Faris, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa**, “v-r-k” md., thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Dârü'l-Cil, t.y., c. 6, s. 101; Ebû Bekr Râzî, **Muhtârü's-Sıhah**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 717.

² Râzî, **Muhtârü's-Sıhah**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 717; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriya İbn Faris, **Mücmelü'l-luğa**, thk. Şihabeddin Ebû Amr, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1414/1994, s. 748; İbn Faris, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa**, “v-r-k” md., c. 6, s. 102; Ebû Nasr İsmail b. Hammad Cevheri, **es-Sıhah Tacü'l-Luğa ve Sıhahi'l-Arabiyye**, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, 4. bs., Beyrut, Dârü'l-İlim li'lMelayin, 1990, c. 4, s. 1565; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, “v-r-k” md., Beyrut, Dârü Sadır, t.y., c. 10, s. 375.

³ İbn Faris, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa**, “v-r-k” md., c. 6, s. 102.

⁴ İbn Faris, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa**, “v-r-k” md., c. 6, s. 102; Ebü's-Saadat Mübarek b. Muhammed İbn Esir, **en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, “v-r-k” md., 5 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, c. 5, s. 175.

⁵ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, “v-r-k” md., c. 10, s. 377

⁶ Râzî, **Muhtârü's-Sıhah**, s. 717; Cevheri, **es-Sıhah**, c. 4, s. 1564; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, “v-r-k” md., c. 10, s. 375; Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevi Feyyumi, **el-Misbâhü'l-Münîr fi Garibi's-Şerhi'l-Kebir li'r-Râfi'i**, “v-r-k” md., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y., c. 2, s. 655; Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed Zebidî, **Tacü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, “v-r-k” md., 40 c., Beyrut, Darü'l-Hidaye, 1975, c. 26, s. 458, 459; Ebü'l-Kâsım Ömer b. Muhammed Zemahşerî, **Esasü'l-Belâğa**, “v-r-k” md., 2 c., Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998, c. 2, s. 329.

(مُسْتَوْرَق) kelimesi ise “gümüş para talep eden” anlamına gelmektedir.⁷

Verik (ورق) kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de Ashab-ı Kehf kıssasında “gümüş para” anlamında kullanılmıştır. Kehf suresinde şu şekilde geçmektedir:

فَاتَّبَعُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرُوا أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ

“Birinizi şu gümüş paranızla şehre gönderin de hangi yiyecek daha temizse ondan size bir rızık getirsin.”⁸

Fahreddin Râzî, tefsirinde ayette geçen “bi’verikiküm” (بورقكم) kelimesinin anlamını basılmış ve basılmamış gümüş şeklinde tefsir etmiş ve “verik” (ورق) şeklindeki ra’nın kesreli haliyle olduğunu belirtmiştir.⁹

Öte yandan verik kelimesi, bazı hadislerde “gümüş” ve “gümüş para” anlamında kullanılmıştır. Zekatla ilgili bir hadiste şöyle geçmektedir: *في الرِّقَةِ رُبْعُ الْعَشْرِ*: “Gümüş parada dörtte bir (kırkta bir) zekat gerekir.”¹⁰ Buradaki “rikatün” (رقة) kelimesi ra’nın kesreli ve gaf’in tahfifi ile okunmaktadır ve basılmış ve basılmamış gümüş anlamına gelmektedir.¹¹

Tevrük (التَّوْرُقُ) kelimesi ise verik (ورق) kelimesinin tefa’ul (تفعل) babının mastar ismi olup “paralanmak, para bulmak, nakit elde etmek, nakit talep etmek” anlamlarına gelmektedir. Klasik dönemde daha çok gümüş para için kullanılan bu kelime günümüzde mali değere sahip olan diğer paralar için de kullanılmaktadır.¹² Hatta bazı ülkelerde örneğin Şam’da “ورقة ١٠٠” (100 verik), Irak’ta “دولار ورقة ١٠٠٠” (1000 dolar verik) şeklinde para olarak “verik” (ورق) kelimesi kullanılmaktadır.¹³

⁷ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, “v-r-k” md., c. 10, s. 375.

⁸ el-Kehf, 18/19.

⁹ Ayrıca ayetteki verik (ورق) kelimesinin kurrular tarafından “bi-verikiküm” (بِوَرِقِكُمْ), “bi-verkiküm” (بِوَرِقِكُمْ) ve “bi-virkiküm” (بِوَرِقِكُمْ) şeklinde üç farklı vecihle okunduğunu da belirtmiştir. (Fahreddin Râzî, **Mefatihü'l-Gayb**, 32 c., 3. bs., Beyrut, Dâru İhyai't-Türâs, 1999, c. 21, s. 445, 446.)

¹⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, **Sahîhu'l-Buhârî**, thk. Muhammed Zehir b. Nâsır, 9 c., Dâru Tûki'n-Necât, 1422/2001, c. 2, s. 118, Hadis no: 1454.

¹¹ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, “v-r-k” md., c. 10, s. 375.

¹² İsmail Cebeci, “Tevrük”, **DİA**, İstanbul, 2016, c. EK-2, s. 601.

¹³ İbrahim Ubeydi, **Hakikatü Bey'it-Tevruki'l-Fikhî ve't-Tevruku'l-Masrafî**, İmarât-Dubâi, Dâiratü's-Şuûni'l-İslâmiyyeti ve'l-Ameli'l-Hayrî, 2008, s. 54.

B. Teverrukun Terim Anlamı

Teverruk kavramının terim anlamı klasik fıkıh kitaplarında farklı ifadelerle zikredilmiş olmakla birlikte terminolojisinin tam olarak yerleşmemesinden dolayı teknik anlamda bir tanım yapılmamıştır. Klasik fıkhıta bu kavram ilk olarak Hanbeli alimleri tarafından ele alınmış, fakat burada tarif yapılmaktan ziyade uygulama şekli izah edilmiştir. Klasik dönemde diğer mezheplerde ise teverruk, müstakil olarak zikredilmemiştir. Bu bağlamda teverruk kavramı daha çok günümüz fakihleri tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımlara birkaç örnek vermek yerinde olacaktır.

Klasik fıkhıta teverruktan bahseden fakihler her ne kadar terim anlamda bir tanım zikretmeseler de teverruk hakkındaki ifade ettikleri uygulama şekillerinden şöyle bir tarif çıkarmak mümkündür:

Nakde ihtiyaç duyan bir kimsenin herhangi bir malı rayiç değerinden fazla bir miktara satın alıp daha sonra satıcının dışında başka bir kimseye satmasıdır.¹⁴

el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye'de teverruk kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Nakit ihtiyacını karşılamak için veresiye bir mal satın alıp, sonra -satıcıdan başka bir kimseye- aldığı fiyattan daha ucuza peşin olarak satma işlemine teverruk denir.”¹⁵

İslam Fıkıh Akademisi MFİ(r) ise teverruku şöyle tanımlamıştır:

¹⁴ Ebû Abbas Takıyyüddin İbn Teymiyye, **Mecmû'ü'l-Fetâvâ**, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Medine, Mücemmaü'l-Melik Fehd li-Tıbaati'l-Mushafi'ş-Şerif, 1416/1995, c. 29, s. 302, 303; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, **İ'lâmü'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Âlemin**, thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, 4 c., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991, c. 3, s. 135; Muhammed b. Şemseddin Mukaddesî İbn Müflih, **el-Furû'u**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî, 11 c., Müessesetü'r-Risâle, 1424/2003, c. 6, s. 316; Ebü'l-Hasan Süleyman b. Ahmed Merdâvî, **el-İnsaf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf**, 12 c., 2. bs., Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y., c. 4, s. 337; Mansur b. Yunus b. Salahaddin Buhûfî, **Keşşafü'l-Kına' an Metni'l-İkna'**, 6 c., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., c. 3, s. 186.

¹⁵ Heyet, **el-Mevsûatü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye**, 45 c., Kuveyt, Vizâretü'l-Evkâf ve's-Suûni'l-İslâmiyye, 2006, c. 14, s. 147.

“Bir kimsenin, nakit elde etmek için satıcının elinde ve mülkünde olan bir malı vadeli olarak satın alıp, daha sonra satıcının dışında başka bir müşteriye nakit olarak satmasına teverruk denir.”¹⁶

Teverrukun terim anlamı hakkında günümüz fakihleri tarafından kabul edilen genel tanım ise şu şekildedir:

“Nakde ihtiyaç duyan bir kimsenin, bu ihtiyacını karşılama maksadıyla veresiye olarak değerinden fazla miktara satın aldığı malı, satıcının dışında başka bir müşteriye aldığı fiyattan daha düşük bir bedelle peşin olarak satmasıdır.”¹⁷

Teverruk kavramı hakkında yukarıda zikri geçen tanımlara bakıldığında bunlar arasında benzer ve farklı yönlerinin bulunduğu görülmektedir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki fakihlerin eserlerinden çıkarılan tanımda nakit ihtiyacında olan kimsenin herhangi bir malı rayiç değerinin üstünde bir fiyata satın alması, yapılan akdin vadeli satış olduğunu göstermektedir. Fakihler bu işlem sayesinde nakde ihtiyaç duyan kimsenin nakit ihtiyacını giderildiğini ifade etmişlerdir. Bu da satın alınan malın akabinde peşin olarak satıldığını ortaya çıkarmaktadır. Fakat bu satış klasik dönem fakihlerin eserlerinde açıkça ifade edilmemiştir. Ayrıca satın alınan malın peşin fiyatına daha düşüğe satılması da söz konusu eserlerde zikredilmemiştir. Bu bağlamda klasik dönem eserlerinde terminolojik olarak tam anlamda bir tanımın varlığından bahsetmek oldukça güç olacaktır.

Yukarıda zikri geçen tanımlarda nakit ihtiyacını giderme maksadının bulunması, ilk satışın vadeli, ikinci satışın peşin olması ve ikinci satışın ilk satıştan daha düşük fiyata alınması yapılan tanımların ortak özellikleridir. Yani tanımlarda teverruktaki asıl gayesinin nakit ihtiyacını gidermek olduğu vurgulanmış ve teverrukun gerçekleşmesi için yapılması gereken işlemler açıkça ifade edilmiştir. Bazı

¹⁶ Heyet MFİ(r), **Karârâtü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslami bi-Mekketi'l-Mükerreme fi Devratihi'l-İşrin**, 1988-2010, 3. bs., Mekke, Rabitatü'l-Alemi'l-İslami, t.y., s. 357.

¹⁷ Nezih Hammad, **el-Mucemu'l-Mustalâhâtu'l-İktisadiyye**, 3. bs., Riyad, el-Ma'hedü'l-Alemi li'l-Fikri'l-İslâmi, 1995/1415, s. 128; Ali Cum'a, **Mucemu'l-Mustalâhâti'l-İktisadiyye ve'l-İslâmiyye**, Riyad, Mektebetü'l-Ubeykan, 1421/2000, s. 192; Ali Ahmed Sâlûs, **Mevsuatü'l-Kazâyâ'l-Fıkhiyyeti'l-Muâsıra ve'l-İktisâdi'l-İslâmi**, “et-Temvilü bi't-Teverruk”, 10. bs., Katar, Dârü's-Sekafe, Silsiletu isdaratü'l-mecmu': 19, 1426/2006 s. 903.

fakihler de işlemin nakit bulma amacıyla yapıldığını belirterek teverruk şeklinde isimlendirildiğini vurgulamışlardır.¹⁸

Tanımlar arasındaki farklılıklar ise hemen hemen yok denecek kadar azdır. MFİ(r)'nin yapmış olduğu tanımda teverruka konu olan malın “satıcının elinde ve mülkünde” (في حوزة البائع وملكه) bulunmasının ifade edilmesi yapılan diğer tanımlarda mevcut değildir. Bunun dışında diğer tüm tanımlar birbirine benzemektedir.

Tanımlar tahlil edildiğinde işlemin teverruk olabilmesi için ilk satışın mutlaka vadeli olması gerektiği vurgulanmıştır. Aksi takdirde yapılan işlemi teverruk diye isimlendirmek mümkün olmayacaktır. Bu sebeple tüm tariflerde ilk satışın “vadeli” (مؤجلا، نسيئة، مقسطا); ikinci satışın ise “peşin” (نقدا، حالا،) olduğu ifade edilmiştir. Çünkü müşteri vadeli olarak aldığı malı peşin bedelle satarak nakit ihtiyacını karşılayacaktır.

Tanımlarda dikkat çeken diğer bir nokta ise ikinci satıştaki fiyatın ilk satıştakinden daha düşük olmasıdır. Genel olarak bakıldığında ilk alış vadeli olarak gerçekleştiği için rayiç fiyattan daha yükseğe satılmasında herhangi bir problem bulunmamaktadır. Fakat teverruk işleminde asıl amacın mala ulaşmak olmayıp nakit ihtiyacının giderilmesi olması ve vadeli olarak yüksek fiyata alınıp, akabinde peşin olarak daha düşüğe satılması bir takım fihhi problemlere sebebiyet vermektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde bu hususa temas edilecektir.

II. TEVERRUK KAVRAMININ TARİHİ GELİŞİMİ

Teverruk kavramının tarihi sürecine bakıldığında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve dört halife döneminde teverruk uygulamasıyla ilgili her hangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat bu kavramın selef tarafından farklı isimlerle bilindiğine ve uygulandığına dair deliller bulunmaktadır. Abdullah b. Mübarek'ten nakledilen bir rivayette Hz. Aişe'nin zernaka yaptığı zikredilmiştir.¹⁹ “Zernaka” kelimesi bazı Şâfiî fakihlerin eserlerinde

¹⁸ Muhammed Ravvas Kal'acî - Hamdid Sadık Kunejbî, **Mu'cemu Luğati'l-Fukaha**, “Teverruk” md., Beyrut, Dârü'n-Nefâis, 1405/1985, s. 150; Mehmet Erdoğan, **Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, s. 576.

¹⁹ Arapça metni şöyledir: (انها كانت تاخذ الزرنقة). Ebü'l-Kâsım Ömer b. Muhammed Zemahşerî, **el-Fâik fi Garîbi'l-Hadis**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Ali Muhammed el-Bicavi, 4 c., 2. bs., Lübnan, Dâru'l-Ma'rife, t.y., c. 2, s. 108; Ebû Mansur Muhammed b. el-Herevi Ezherî, **ez-Zâhir fi Garibi Elfazi's-Şâfiî**, thk. Mesut Abdülhamit Su'dani, Dâru't-Talâiu', t.y., s. 143.

zikredilmiş ve bu kelimenin teverruk anlamına geldiği ifade edilmiştir.²⁰ Öte yandan İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235) Musannef'inde İyas b. Muaviye'nin îne anlamında teverruk²¹ kelimesini kullanıp bu işleme cevaz verdiği nakledilmiştir.²² Sekizinci Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz'den (ö. 101) nakledilen “*Teverruk ribanın kardeşidir.*”²³ ifadesinde ise teverruk kelimesi bizzat kullanılmış ve faizin kardeşi olarak nitelendirilmiştir.

Teverruk kavramı her ne kadar ilk dönem eserlerinde zikredilmese de bu tür rivayetlerin bulunması selef tarafından bilindiğini ve toplum içinde uygulandığını göstermektedir.²⁴

Teverruk fıkhındaki yaygın kullanım şekliyle ilk olarak Hanbeli alimlerinin eserlerinde zikredilmiştir.²⁵ Hanbeli fıkıh literatürüne kronolojik olarak bakıldığında teverruk kavramının orta dönem Hanbeli kitaplarında yer verildiği görülmektedir. Bu kitaplarda teverruk genellikle bey'u'l-îne ve buyu'u'l-âcâl başlıkları altında ele alınmıştır.

İlk dönem Hanbeli fıkıh kitaplarında Hırakî'nin (ö. 334) “Muhtasar”; Abbas Hâşimî'nin (ö. 470) “Ruûsu'l-Mesâil fi'l-Hılâf”; Kadı Ebî Ya'lâ'nın (ö. 458) “Ruûsu'l-Mesâil'l-Hılâfiyyeti min Kitabi'r-Rivâyeteyn ve'l-Vecheyen” ve “Câmiu's-Sağîr”; Hüseyin Akberî'nin (ö. 500) “Ruûsu'l-Mesâil'l-Hılâfiyye”; Kelvezânî'nin (ö. 510) “Hidaye”; Sâmîrî'nin (ö. 616) “Müsteva'b”; Behâuddin Mukaddesî'nin (ö. 624) “el-Udde”; Mecdüddin b. Teymiyye'nin (ö. 652) “el-Muharrer”; İbn Kudâme'nin (ö. 682) “Umde”, “Mukni”, “el-Kâfi”, “el-Muğni” ve “Şerhu'l-Kebîr”; Tenûhî'nin (ö.

²⁰ Ezherî, *ez-Zahir fi Garibi Elfazi's-Şâfiî*, s.143.

²¹ Ebu Şeybe'nin Musannef'inde teverruk kelimesi yerine farklı nüshalarda “es-sûk”, “en-nûk” ve “en-nevdak” geçmektedir. Tüm bu ifadelerin teverruk anlamında olduğu bilinmektedir. (Rabah Sarmûm, **Bey'u'l-Îne ve't-Teverruk: Dirâse Fıkhiyye Mukârane**, Câmiatü'l-Cezair Külliyyetü'l-Ulûmi'l-İslamiyye Kısmu's-Şerîa, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1427/1428h., 2006/2007m., s. 103)

²² “O, teverruku yani îne'yi caiz görür.” (أنه كان يرى التورق يعني العينة) (İbn Ebû Şeybe, **el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsar**, thk. İ'dad Kemâl Yûsuf el-Hût, 7 c., Riyâd, Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988, c. 4, s. 282.)

²³ Arapça metni şöyledir: (التورق أخية الربا). İbn Teymiyye, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**, c. 29, s. 431.

²⁴ Bkz.: Birnur Deniz, “Osmanlı Öncesi Orta Asya Hanefî Fıkıhında Îne Akdi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 40.

²⁵ Heyet, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, c. 14, s. 147.

695) “el-Mumteu”; Zerkeşî’nin (ö. 772) “Şerhu Zerkeşî”; İbn Müflih’in (ö. 844) “el-Mübdî” adlı eserlerde teverruktan bahsedilmemektedir.²⁶

Teverruk kavramını ilk olarak İbn Teymiyye (ö. 728) *Mecmû‘u’l-Fetâvâ‘* adlı eserinde zikredilmiştir. İbn Teymiyye eserinde yukarıda ifade edilen Ömer b. Abdülaziz’in ifadesine yer vermiştir.²⁷ Daha sonra İbn Teymiyye’nin öğrencisi olan İbnü’l-Kayyim (ö. 751) da *İ‘lâmü’l-Müvakkî‘în* adlı eserinde İyas b. Muaviye ve Ömer b. Abdülaziz’in teverruk hakkındaki ifadelerine yer vermiştir.²⁸

Hanbeliler arasında teverruk teriminin yaygınlaşmasında İbn Teymiyye’nin rolü olduğu ifade edilmektedir. Çünkü İbn Teymiyye’den sonra teverruk kavramı fakihlerin eserlerinde yer almaya başlamıştır. Hatta İbn Kayyim ve İbn Müflih’in İbn Teymiyye’nin öğrencisi olması teverruku muhtemelen ondan aldığını göstermektedir.²⁹

Teverruk kavramını orta dönem Hanbeli alimlerinden biri olan İbn Müflih (ö. 763) eserinde şöyle zikretmiştir:

“Kim nakit paraya ihtiyaç duyarsa 100 (dirhem) değerindeki bir malı 200 (dirhem)’e satın alır, bunda bir sakınca yoktur, bu işleme teverruk denir.”³⁰

Ardından Merdâvî (ö. 885) ve Hacâvî (ö. 968), “Kim nakit paraya ihtiyaç duyarsa 100 (dirhem) değerindeki bir malı 150 (dirhem)’e satın alır, bunda bir sakınca yoktur, bu teverruk meselesidir.”³¹ şeklinde hemen hemen birbiriyle aynı ifadelerle teverruktan bahsetmişlerdir.

Buhûtî (ö. 1051) ise *Şerhu Müntehe’l-İradât* ve *Keşşâfu’l-Kına‘* adlı eserlerinde teverruktan şu şekilde bahsetmiştir:

²⁶ Bkz.: Sarmûm, *Bey‘u’l-İne ve’t-Teverruk*, s. 104.

²⁷ Bkz.: İbn Teymiyye, *Mecmû‘u’l-Fetâvâ‘*, c. 29, s. 302.

²⁸ Bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ‘lâmü’l-Müvakkî‘în*, c. 3, s. 135.

²⁹ Sarmûm, *Bey‘u’l-İne ve’t-Teverruk*, s. 104.

³⁰ İbn Müflih, *el-Furû‘u*, c. 6, s. 316.

³¹ Merdâvî, *el-İnsaf*, c. 4, s. 337; Musa b. Ahmed b. Salim Hacâvî, *el-İknâu‘ fî Fıkhî’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdullatif Muhammed Musa Subki, 4 c., Beyrut, Dâru’l-Ma‘rife, t.y., c. 2, s. 77.

“... nakde ihtiyaç duyan bir kimse 100 (dirhem)'lik bir malı daha fazla bir fiyatla satın alır ve (peşin olarak satarak) nakit ihtiyacını giderir. Bunda her hangi bir sakınca yoktur. Bu işlem teverruk diye isimlendirilir.”³²

“Kim nakit paraya ihtiyaç duyarsa 100 (dirhem) değerindeki bir malı 150 (dirhem)'e satın alır, bunda bir sakınca yoktur. Bu mesele teverruk diye isimlendirilmiş olup ‘gümüş’ anlamında olan ‘verik’ kökünden gelmiştir. Çünkü malı satın alan kişi aldığı malı satarak gümüş elde etmektedir.”³³

Bunların yanında Merî' b. Yusuf (ö. 1033) “Gâyetü'l-Müntehâ”da; Ruheybânî (ö. 1243) de “Matâlibu Uli'n-Nehy” adlı eserlerde teverruk kavramına yer vermişlerdir.

Hanbeli mezhebin dışındaki diğer mezheplerde teverruk ismi yer almamaktadır. Hanefiler, teverruk işlemlerini bey' u'l-îne kapsamında “kitabu'l-Kefâlet” bölümünde; Malikiler “buyu' u'l-âcâl”; Şafiiler ise bey' u'l-îne başlığı altında alım satım bölümünde genel değerlendirmelerde bulunarak konuyu ele almışlardır.

Günümüzde ise klasik kaynaklarda geçen teverruk kavramı, “fikhî teverruk” olarak isimlendirilmiştir. Faizsiz bankalarda sistematik olarak uygulanan teverruk ise “organize teverruk” olarak adlandırılmış ve bunun da kendi içinde organize düz ve organize ters teverruk olmak üzere iki farklı türünün bulunduğu belirtilmiştir.

III. TEVERRUKUN FİNANSMAN SAĞLAYAN AKİTLER İÇİNDEKİ YERİ

Teverruk işlemi klasik fıkıh kitaplarında genellikle bey' u'l-îne başlığı altında ele alınmıştır. Bu sebeple bey' u'l-îne işleminin detaylı bir şekilde açıklanması teverruk işleminin mahiyetinin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca burada vadeli satış, modern murabaha, selem, bey' u'l-vefâ ve bey' u'l-istiğlâl gibi farklı

³² Mansur b. Yunus b. Salahaddin Buhûfî, *Şerhu Müntehe'l-İrâdât*, 3 c., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1414/1993, c. 2, s. 26.

³³ Buhûfî, *Keşşafü'l-Kına*, c. 3, s. 186.

şekillerde finansman sağlayan diğer akitlere de temas edilerek bunların teverruk ile mukayesesi yapılacaktır.

A. Bey‘u’l-Îne

1. Bey‘u’l-Îne’nin Tanımı ve Hükümü

Klasik fıkıh kitaplarında bey‘u’l-îne hakkında farklı tanımlar yapılmakla birlikte yaygın ve genel olan tanım şu şekildedir:

“Bir kimsenin bir malı başkasına yüksek fiyata vadeli olarak satıp, sonra aynı malı daha ucuz bir fiyata peşin olarak geri satın alma işlemine bey‘u’l-îne denir.”³⁴

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bey‘u’l-îne üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; nakde ihtiyaç duyan kişinin vadeli olarak bir mal satın almasıdır. İkincisi; veresiye almış olduğu malı peşin olarak aldığı fiyattan daha düşüğe satmasıdır. Üçüncüsü ise almış olduğu malı tekrar satıcısına geri satmasıdır.

Bey‘u’l-îne işleminin uygulanmasında ise iki farklı yöntem ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, iki taraf arasında gerçekleşmekte; ikincisi ise araya bir kişi sokularak üç taraf arasında meydana gelmektedir.

İki taraf arasında gerçekleşen îne akdinin iki şekli vardır:

1. Şekil: İhtiyaç sahibi olan kimsenin elinin altında bulunan bir malını peşin olarak başka bir kimseye satıp, sattığı kişiden vadeli olarak daha yüksek bir fiyata tekrar kendine almasıdır.³⁵

³⁴ Heyet, **el-Mevsûatü’l-Fıkhiyye**, c. 9, s. 95; Şemseddin Hatib Muhammed b. Kahiri Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Meânî Elfâzi’l-Minhac**, 6 c. Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1994, c. 2, s. 396; Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, **el-Mebsût**, 30 c., Kahire, Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993, c. 14, s. 36; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Ahmed İbn Kudâme, **el-Mugni**, 10 c., Mektebetü’l-Kahire, 1388/1968, c. 4, s. 133; Yunus Apaydın, “Îne”, **DİA**, İstanbul, 2000, c. 22, s. 283; Servet Bayındır, “Şâfiî Fukahasının Bey‘u’l-Îne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansımaları”, **İstanbul Üniversitesi İ.F.D.**, İstanbul, 2013, sayı: 28, s. 121.

³⁵ Ebû’l-Velid Ahmed b. Kurtubî İbn Rüşd el-Hafid, **Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktesid**, 4 c., Kahire, Dâru’l-Hadıs, 1425/2004, c. 3, s. 161.

2.Şekil: Nakde ihtiyaç duyan kişi başka bir kimseden vadeli olarak yüksek bir fiyata bir mal satın alır, sonra da almış olduğu bu malı peşin olarak daha düşük bir fiyata aldığı kişiye geri satarak işlemi gerçekleştirir.

Bu iki şekil mukayese edildiğinde ilk işlemde ihtiyaç sahibinin elinde satabileceği herhangi bir mal bulunmaktadır ve bu malı peşin olarak satıp nakit ihtiyacını gidermektedir. Ardından satmış olduğu malı vadeli olarak geri satın almakta ve taksitler halinde ödeme yapmaktadır. İkinci işlemde ise ihtiyaç sahibinin elinde satabileceği herhangi bir mal yoktur. Bu sebeple satıcıdan vadeli olarak bir mal satın almakta ve akabinde peşin olarak aldığı satıcıya geri satarak nakit ihtiyacını karşılamaktadır. Birinci işlemde finansman sağlayan birinci satıcıyken; ikinci işlemde finansman sağlayan ikinci satıcıdır.

Üç taraf arasında meydana gelen îne akdinin de iki şekli bulunmaktadır:

1.Şekil: A, B'den borç ister. B'de A'nın yanında finansman sağlayacak başka bir kimseden (C'den) belli bir fiyata bir mal alır ve onu mülkiyetine geçirir. Akabinde almış olduğu bu malı yüksek bir fiyata A şahsına vadeli olarak satar. A şahsı da aynı malı B'nin C'den almış olduğu fiyatla ilk sahibi olan C'ye geri satar.³⁶

2.Şekil:

“İhtiyaç sahibi olan A, B'ye giderek ondan borç ister. B, borç vermek suretiyle elde edemeyeceği bir fazlalığı kazanmak amacıyla A'ya ‘Sana borç veremem. Fakat piyasa değeri 100 lira olan şu malı 120 liraya vadeli olarak satarım, sen de bunu götürüp 100 liraya satarsın’ der. A da buna razı olur.”³⁷

Üç taraf arasında meydana gelen îne akdinin birinci uygulamasında araya giren üçüncü kişi C, B şahsına satmış olduğu malını, A şahsından aynı fiyatla geri alarak bu işlemde herhangi bir zarar veya kâr elde etmeden malına kavuşmuş olmaktadır. İkinci uygulamada ise borç vermekten içtinap eden kimsenin mülkündeki bir malı vadeli

³⁶ Muhammed Emin b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar**, 6 c., Beyrut, Dâru'l-Fikir, 1412/1992, c. 5, s. 273; Kemâleddin Muhammed b. Abdülhamid İbn Hümâm, **Şerhu Fethü'l-Kadir**, 10 c., Beyrut, Dâru'l-Fikir, t.y., c. 7, s. 212; Buhûtî, **Keşşafü'l-Kıma'**, c.3, s. 186; Apaydın, “İne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

³⁷ Apaydın, “İne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

olarak ihtiyaç sahibine satıp bunu pazarda peşin olarak satmasını teklif etmektedir. Burada dikkatten kaçmayan bir nokta vardır ki o da vadeli olarak satılan malın satıcının dışında başka bir müşteriye satılmasıdır. Bilindiği üzere bey‘u‘l-îne işlemin en önemli özelliği işlem sonunda malın tekrar aynı sahibine geri dönmesidir. Yukarıda ifade edilen uygulamada mal ilk sahibine geri dönmemektedir. Bu bağlamda özet olarak denilebilir ki üç taraflı yapılan îne‘nin birinci uygulamasında araya bir başkası sokulmuş ve satılan mal tekrar ilk sahibine dönmüştür. İkinci uygulamasında ise iki taraf arasında gerçekleşen akitten sonra mal ilk sahibine geri dönmemiş, üçüncü bir kişiye satılmıştır. Bu işlem Hanbeli fakihler tarafından teverruk diye isimlendirilmiş ve bey‘u‘l-îne işleminin bir çeşidi olarak kabul edilmiştir.³⁸

Bey‘u‘l-îne‘nin hükmüne gelince Maliki³⁹ ve Hanbeli⁴⁰ fakihler yukarıda ifade edilen îne‘yi haram görmüşlerdir. Hanefi fakihlerinden Ebu Yusuf, îne‘nin caiz olduğunu ifade ederken; İmam Muhammed bu işlemin faizciler tarafından ortaya çıkarıldığını belirtmiştir.⁴¹ Fakat mezhep içinde her ne kadar farklı görüşler ortaya çıksa da Hanefi fakihlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen görüş, bey‘u‘l-îne‘nin tahrimen mekruh olduğudur.⁴² Zahiri⁴³ ve Şafii⁴⁴ mezhep fakihleri ise bey‘u‘l-îne‘yi

³⁸ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, **Tehzîbü’s-Sünen**, thk. İsmail b. Gazi Merhaba, 5. c., Riyad, Mektebetü’l-Maarif, 1428/2007, c. 3, s. 1650; Apaydın, “İne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

³⁹ Ahmed b. Muhammed Sâvî, **Bulgatü’s-Sâlik li-Akrebi‘l-mesâlik ilâ Mezhebi‘l-İmam Malik**, 4 c., Dâru‘l-Meârif, t.y., c. 3, s. 116, 117; Ebû Abdullah Şemseddin b. Abdurrahman Ruayni Hattab, **Mevâhibü‘l-Celîl li-Şerhi Muhtasarı Halil**, 6 c., 2. bs., Beyrut, Dâru‘l-Fikr, 1412/1992, c. 4, s. 404; Ebü‘l-Velid Ahmed b. Kurtubî İbn Rüşd el-Ced, **el-Mukaddimâtü‘l-Mümehhedât**, thk. Muhammed Haccî, 3 c., Beyrut, Dâru‘l-Garbi‘l-İslâmî, 1408/1988, c. 2, s. 535; Ebu Abbas Şehabeddin Ahmed b. Abdürrahim Karâfî, **el-Furûk**, 4 c., Âlemi‘l-Kütüp, y.y., t.y., c. 3, s. 277; Muhammed b. Ahmed b. Arafê Desûkî, **Hâşiyetü‘d-Desûkî alâ Şerhi‘l-Kebîr**, 4 c., Dâru‘l-Fikr, t.y., c. 3, s. 77; İbn Rüşd el-Hafid, **Bidâyetü‘l-Müctehid**, c. 3, s. 161; Ebü İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed el-Gırnati Şâtıbî, **el-Muvâfakât**, thk. Ebü Ubeyde Âl-i Salman. 7 c., Huber, Dâru İbn Affan, 1417/1997, c. 5, s. 183.

⁴⁰ İbn Kudâme, **el-Mugni**, c. 4, s. 127; Merdâvî, **el-İnsaf**, c. 4, s. 337.

⁴¹ İbn Âbidîn, **Reddü‘l-Muhtar**, c. 5, s. 325; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir**, c. 7, s. 213.

⁴² İbn Âbidîn, **Reddü‘l-Muhtar**, trc. Mehmet Savaş, 18 c., İstanbul, Şamil Yayınevi, 1982., c. 12, s. 5; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir**, c. 6, s. 432; Ebü Bekr Alaeddin b. Mes‘ud b. Ahmed Kasânî, **Bedâiü’s-Sanai‘ fi Tertîbi’s-Şerai‘**, 7 c., Beyrut, Dâru‘l-Kütübî‘l-İlmiyye, 1406/1986, c. 5, s. 199; Serahsî, **Mebûsât**, Editör: Mustafa Cevat Akşit, 30 c., İstanbul, Gümüşev Yayınları, 2008, c. 14, s. 60; Zeynüddin b. İbrâhim b. Muhammed Mısırî İbn Nuceym, **el-Bahrü‘r-Râik Şerhu Kenzi‘d-Dekâik**, 8 c., 2. bs., Beyrut, Dâru‘l-Ma‘rife, t.y., c. 6, s. 256; Fahreddin Ali b. Mihcen Zeylaî, **Tebyînü‘l-Hakâik fi Şerhi Kenzi‘d-Dekâik**, 6 c., Bulak, el-Matbaatü‘l-Kübra‘l-Emiriyye, 1313/1895, c. 4, s. 163.

⁴³ Ebü Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd Zahiri İbn Hazm, **el-Muhallâ**, 12 c., Beyrut, Dâru‘l-Fikr, t.y., c. 7, s. 548.

⁴⁴ Ebü Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas Şâfiî, **el-Üm**, 8 c., Beyrut, Dâru‘l-Ma‘rife, 1410/1990, c. 3, s. 34, 68, 69, 79; Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, **Ravzatü‘t-Tâlibîn**, thk. Züheyr Şâviş, 12 c., Beyrut, Mektebü‘l-İslâmî, 1412/1991, c. 3, s. 417, 419; Şirbînî, **Mugni‘l-Muhtâc**, c. 2, s.

caiz kabul etmişlerdir. Ancak bazı Şâfiî fakihler akdin sıhhatiyle birlikte bey‘u‘l-îne işleminin mekruh olduğunu ve âdet halinde uygulanması durumunda akdin batıl olacağını ifade etmişlerdir.⁴⁵

Bey‘u‘l-îne’yi caiz görmeyen fakihler Hz. Peygamber’den (s.a.v.) rivayet edilen “Sizler ‘îne usulüyle alışverişte bulunur, sığırların pesine düşer, ziraata razı olur ve cihadı da terk ederseniz, Allah size öyle bir zillet verir ki, dininize dönmedikçe o zilleti kaldırmaz.”⁴⁶ şeklindeki îne hadisi ile Hz. Aişe’den aktarılan rivayeti delil göstermişlerdir. Bu rivayet şöyledir:

“Bir kadın Hz. Aişe’ye gelerek Ben Zeyd b. Erkam’a 800 dirheme veresiye bir köle sattım. Sonra aynı köleyi ondan peşin olarak 600 dirheme satın aldım, der. Hz. Aişe de ‘Tövbe etmedikçe Rasûlullahla birlikte yaptığın cihadı boşa çıkardın. Ne kadar kötü aldın, ne kadar kötü sattın!’ sözünü Zeyd’e ulaştırılmasını ister.”⁴⁷

Bu rivayete göre fakihler Hz. Aişe’nin Zeyd b. Erkam’a yapmış olduğu tehditleri peygamberimizden duymuş olma ihtimalinin yüksek olduğunu ve akıl ile böyle bir tehdit yapılamayacağını vurgulamışlardır. Ayrıca satılan malın fiyatının ödenmeden geri alınmasının da caiz olmadığını belirterek bu akdi fasit görmüşlerdir.⁴⁸

Bey‘u‘l-îne’yi caiz görmeyen fakihler işlem sırasında aynı malın ilk sahibine daha düşük bir fiyata satılmasının ve malı satan kişinin de borç vermekten içtinap edip sattığı mal üzerinden kâr elde etmek istemesinin faiz şüphesini ortaya çıkacağını ifade

396; Ebü‘l-Hasan Ali b. Muhammed b.Habib Mâverdî, **el-Havi‘l-Kebir Hüve Şerhu Muhtasari‘l-Müzenî**, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdülmevcud, 18 c., Beyrut, Dârü‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1414/1994, c. 5, s. 287; Şemseddin Muhammed b. Ahmed Remlî, **Nihayetü‘l-Muhtâc ilâ Şerhi‘l-Minhac**, 8 c., Beyrut, Dârü‘l-Fikr, 1404/1984, c. 3, s. 477; Ebu Yahya Zeynüddin Zekerıyyâ Ensârî, **Esne‘l-Metâlib Şerhu Ravzi‘t-Tâlib**, 4 c., Beyrut, Dârü‘l-Kütübi‘l-İslâmi, t.y., c. 2, s. 41; Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud Beğavî, **et-Tehzîb fî Fıkhi‘l-İmam eş-Şâfiî**, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud, 8 c., Beyrut, Dârü‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1418/1997, c. 3, s. 489.

⁴⁵ Ensârî, **Esne‘l-Metâlib**, c. 2, s. 41; Remlî, **Nihayetü‘l-Muhtâc**, c. 3, s. 477; Nevevî, **Ravzatü‘t-Tâlibîn**, c. 3, s. 417, 419; Ebü‘l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer Askalânî, **Fethü‘l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi‘l-Buharî**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb, 13 c., Beyrut, Dârü‘l-Ma‘rife, 1379, c. 12, s. 337.

⁴⁶ Ebü Dâvud Süleyman b. El-Eş‘as es-Sicistânî, **Sünenü Ebî Dâvud**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 4 c., Mektebetü‘l-Asriyye, Beyrut, t.y., c. 3, s. 274, Hadis no: 3462. (Ebü Davud, **Buyû‘**, 54, **Melâhim**, 10)

⁴⁷ Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali b. Musa Ebu Bekr Beyhakî, **es-Sünenü‘l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, 3. bs., 11 c., Beyrut, Dârü‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1424/2003, c. 5, s. 540, Hadis no: 10799.

⁴⁸ Kasânî, **Bedâiü’s-Sanai‘**, c. 5, s. 199; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir** c. 6, s. 432, 435; Apaydın, “İne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

etmişlerdir. Ayrıca bazı uygulamalarda akdin meşru görünmesi için araya üçüncü bir kişinin sokulması, faizli borç verilmek istendiğini açıkça göstermektedir. Çünkü araya giren bu kimse işlem sonunda herhangi bir kâr ve zarar etmeden malına kavuşmaktadır.⁴⁹ Ayrıca bazı fakihler de îne akdinde ikinci satışın ilk satıştan daha düşük bir fiyata satılmasının da caiz olmadığı ifade etmişlerdir.⁵⁰

Bey‘u‘l-îne‘yi caiz görenlerin arasında en çok İmam Şafî‘nin görüşü ön plana çıkmaktadır. İmam Şafî cumhur ulemanın aksine bey‘u‘l-îne‘yi caiz görmüştür. O, bey‘u‘l-îne işlemini zahiri şekliyle ele alıp akdin sıhhat şartlarına göre fasit olmadığını ve tarafların niyetlerinin gizli olduğu için bilinemeyeceğinden akde tesir etmeyeceğini ifade ederek îne akdine cevaz vermiştir.⁵¹ Hz. Aişe‘den nakledilen haberi ise farklı şekilde yorumlayarak vadenin meçhullüğünden dolayı îne satışının yasaklandığını ifade etmiştir. Ayrıca bir kimsenin vadeli olarak sattığı malı aynı kişiden peşin olarak daha ucuza almasının kıyasa aykırı olmadığını belirterek Zeyd b. Erkam gibi büyük bir sahabenin helal görmediği bir alışverişi yapmayacağını vurgulamıştır.⁵² Fakat tüm bu görüşlerin sonunda İmam Şafî akdi yapanların faizli borç verme niyetiyle akdi gerçekleştirmek istemeleri halinde ve bu niyetlerin de ortaya çıkması durumunda akdin fasit olacağını ifade etmiştir.⁵³ Ayrıca Ebû İshak İsferyânî ve eş-Şeyh Ebu Muhammed gibi bazı Şafî fakihleri de niyetlerin ortaya çıktığında ve âdet halinde uygulandığında söz konusu akdin batıl olacağını belirtmişlerdir.⁵⁴ Ensârî ve Remlî gibi bazı şafi fakihler ise akdin sıhhatiyle birlikte bey‘u‘l-îne işlemini mekruh görmüşlerdir.⁵⁵ Zahiriler ise İmam Şafî‘nin görüşüne benzer bir şekilde bey‘u‘l-îne

⁴⁹ İbn Âbidîn, **Reddü‘l-Muhtar**, trc. Mehmet Savaş, c. 12, s. 5; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir**, c. 6, s. 432.

⁵⁰ İbn Hümâm bey‘u‘l-îne hakkında şunları ifade etmiştir: “Herhangi bir kimse cariyesini peşin veya vadeli olarak bin dirheme satar. Müşteri cariyeyle teslim aldıktan sonra henüz parasını ödemediği satın aldığı cariyeyle tekrar ilk satıcıya aldığı fiyatla veya daha fazlasıyla geri satar. Bu uygulama caizdir. Şayet değerinin altında bir fiyata satarsa bu bize göre caiz değildir.” (İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir**, c. 6, s. 432.)

⁵¹ Bkz.: Şafî, **el-Üm**, c. 3, s. 34, 68, 69; Nevevî, **Ravzatü‘t-Tâlibîn**, c. 3, s. 417-418; Remlî, **Nihayetü‘l-Muhtâc**, c. 3, s. 477; İbn Hacer, **Fethü‘l-Bâri**, c. 12, s. 337; Ensârî, **Esne‘l-Metâlib**, c. 2, s. 41; Bayındır, “Şafî Fukahasının Bey‘u‘l-İne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansıması”, s. 121, 122.

⁵² Şafî, **el-Üm**, c. 4, s. 160; Nevevî, **Ravzatü‘t-Tâlibîn**, c. 3, s. 417-418.

⁵³ Şafî, **el-Üm**, c. 4, s. 74.

⁵⁴ Nevevî, **Ravzatü‘t-Tâlibîn**, c. 3, s. 417-418; Bayındır, “Şafî Fukahasının Bey‘u‘l-İne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansıması”, s. 122.

⁵⁵ Ensârî, **Esne‘l-Metâlib**, c. 2, s. 41; Remlî, **Nihayetü‘l-Muhtâc**, c. 3, s. 477.

işleminde akit öncesinde herhangi bir şart koşulmadığı sürece bey‘u‘l-îne işleminin caiz olacağını ifade etmişlerdir.⁵⁶

Sonuç olarak yukarıda ifade edilen bey‘u‘l-îne işlemi fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz kabul edilmemiş ve alışveriş görüntüsü altında faizli borç akdi olarak değerlendirilmiştir. Hatta bu işlem faizi gizleme amacıyla yaygınlaştırılır ve kurumlaştırılırsa, faize ulaşma kastı açığa vurulmuş sayılacağından Şâfiî mezhebi açısından da caiz görülmesi mümkün olmayacaktır.⁵⁷

2. Bey‘u‘l-Îne ile Teverruk Arasındaki İlişki

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bey‘u‘l-îne, teverruk işleminden daha kapsamlıdır. Fakihler teverruktan bahsederken genellikle konuyu bey‘u‘l-îne’nin içinde ele almış ve teverruku îne’nin bir çeşidi olarak değerlendirmişlerdir.

Teverrukun bey‘u‘l-îne çatısı altında ele alınması birçok konuda benzer olduklarını göstermektedir. Her iki işlemde de gerçekleştirilen ilk akdin vadeli; ikinci akdin peşin satış olması ve her iki işlemin de nakit ihtiyacını giderme amacıyla yapılması bey‘u‘l-îne ve teverrukun ortak noktasıdır.

Teverruk ile bey‘u‘l-îne arasındaki farkları ise üç noktada değerlendirmek mümkündür.⁵⁸ Bunlardan birincisi işleme konu olan malın tekrar ilk sahibine geri dönüp dönmemesiyle alakalıdır. Bey‘u‘l-îne’de akde konu olan malın ilk satıcısına doğrudan veya bir aracı vasıtasıyla geri dönmesi şart koşularak akit gerçekleştirilmiş; teverruk da ise malın ilk satıcı dışında başka birine satılması esas alınmıştır. Teverrukta malı satın alan müşteri istediği şekilde malda tasarruf hakkına sahiptir ve malın ilk satıcıya geri dönmesi söz konusu değildir.⁵⁹

⁵⁶ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, c. 7, s. 548; Apaydın, “Îne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

⁵⁷ Apaydın, “Îne”, **DİA**, c. 22, s. 283.

⁵⁸ Abdullah Âl Reşûd, **et-Teverruku‘l-Masrafi**, 1. bs., Katar, İdâratü’ş-Şuûni‘l-İslâmiyye, 2013, s. 87, 88.

⁵⁹ Buhûfî, **Keşşafü‘l-Kına’**, c.3, s. 186; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü‘l-Kadir**, c. 7, s. 211; Ebu Muhammed Celâleddin Abdullah İbn Şâs, **İkdül-Cevâhiri’s-Semîne fi Mezhebi Alimi‘l-Medîne**, thk. Hamit b. Muhammed, 3 c., Beyrut, Dâru‘l-Garbi‘l-İslâmiyye, 1423/2003, c. 2, s. 689; Muhammed Osman Şübeyr, “et-Teverruku‘l-Fikhî ve Tatbikâtuhu‘l-Masrafiyye el-Muâsıra fi‘l-Fikhî‘l-İslâmî”, **Mecelletü Mecma‘i‘l-Fikhî‘l-İslâmiyyi‘d-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 563, 564.

İkincisi; akitte yer alan taraflar hakkındadır. Bey‘u‘l-îne’nin her ne kadar araya bir başkası sokularak veya üçlü îne suretinde uygulamaları bulunsa da genellikle yaygın olan, bey‘u‘l-îne’nin iki taraf arasında; teverrukun ise üç taraf arasında gerçekleşmektedir.

Üçüncü fark ise akitte yer alan ilk satıcının işlemin amacını bilip bilmemesi üzerinedir. Teverruk işleminde ilk satıcı müşterinin niyetini genellikle bilmezken; bey‘u‘l-îne’de müşterinin niyetinden haberdardır. Ayrıca teverruk işleminde müşteri vadeli olarak malı satın aldıktan sonra satıcı ile arasında bir bağ bulunmamaktadır. İne akdinde ise ilk satıcı vadeli olarak malı sattıktan sonra peşin olarak daha düşüğe kendisine alma niyetindedir. Bu sebeple bey‘u‘l-îne’de ilk satıcı, birinci ve ikinci akitte taraf olmaktadır. Teverrukta ise yapılan her bir işlem birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmektedir.

B. Vadeli Satış

Vade, terim anlamıyla daha çok muamelat hukukunda kullanılmakta ve “borcun eda edileceği zaman veya süre” anlamına gelmektedir. Vadeli satış ise satılan bir mal karşılığında ödenecek bedelin, belli bir süre sonra parça parça veya hepsi birden ödenmesi şartıyla yapılan bir akit türüdür.⁶⁰

Fakihler, satım akdinde tarafların karşılıklı rızası ve satış şartlarını yerine getirdiği müddetçe malın bedelinin vadeli olmasını sahih ve bağlayıcı kabul etmişlerdir.⁶¹ Bu satış şartlarından birincisi; vadenin her iki taraf nezdinde belirli (malum) olmasıdır. Yani akdi yapanların satılan malın bedelinin ne zaman ödeneceğini akit esnasında kesin bir şekilde belirlemeleri gerekmektedir. Ayrıca vade miktarında

⁶⁰ Abdullah Durmuş, “Vade”, **DİA**, İstanbul, 2012, c. 42, s. 415-416; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 594; Ahmet Onay, “İslam Fıkıhında Vâdeli Satış”, **Diyanet İlmî Dergi**, 1993, c. 29, sy. 2, s. 81.

⁶¹ Bkz.: Durmuş, “Vade”, c. 42, s. 415-416; Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslamiyye ve İstilahâtı Fıkhiyye Kamusu**, 8 c., İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1970, c. 6, s. 40; İbn Âbidîn, **Redd’ü'l-Muhtar**, trc. Mehmet Savaş, c. 12, s. 66; Abdullah Durmuş, **Fıkhi Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, s. 74; Hayreddin Karaman, **İslam Hukukuna Göre Alış-Verişte Vade Farkı ve Kar Haddi**, 4. bs., İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1990, s. 60; Beşir Gözübenli, “Vadeli Satışlarda Vade Farkı Problemi”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1997, sy. 13, s. 5-20; Onay, “İslam Fıkıhında Vâdeli Satış”, s. 81, 90.

herhangi bir belirsizlik olmamalıdır. İkinci şartı ise vadenin mali karşılığının bulunmamasıdır.⁶² Vadenin mali karşılığı ile vade farkı arasındaki benzerlikten dolayı farklı görüşler ortaya konmuştur. Vadeli satışta, satılan malın temliki hemen gerçekleşirken bedeli ileri bir tarihte parça parça veya hepsi birden ödenmektedir. Satıcının malın bedelini ileriki bir tarihte alması o günün piyasa değerine göre zarar etme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bunu önleme adına da satıcı malın fiyatını arttırmaktadır. Satıcının piyasa rayicine göre vade farkı koymasında her hangi bir sakınca bulunmamakta ve fakihlerin çoğunluğu tarafından bu fark caiz görülmektedir. Ayrıca burada vadenin mali karşılığının bulunmamasından maksadın karz borçları ve önceden sabit olmuş deyn borçlarını kapsadığı ifade edilmiştir.⁶³

Vadeli satışın teverruk ile bağlantısına gelince iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi teverruk akdinde yapılan akitlerden birinin vadeli satış olmasıdır. Yani ihtiyaç sahibi satıcıdan bir malı vadeli olarak piyasa değerinin üstünde satın almakta, daha sonra başka bir kimseye peşin olarak satmaktadır. Buradaki ilk akdin vadeli olması teverrukta finansman yönünün ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır.

İkincisi; her iki işlemde uygulanan vade farkının amacı üzerinedir. Yukarıda ifade edildiği gibi vadeli satışta ortaya çıkan vade farkı, her hangi bir aldatma (gabn) olmaksızın taraflarının karşılıklı rızasına bırakılmıştır.⁶⁴ Fakat teverruk işleminde satıcının müşterisine malı piyasa değerinin üstünde yüksek fiyatla satması, vade farkından ziyade zor durumda olan müşteri üzerinden kâr elde etmek istediğini göstermektedir. Çünkü satıcının borç vermek yerine vadeli satışı teklif etmesi ve peşin bedelinden daha fazlaya malı satması bu işlemi yapma amacını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise yukarıda ifade edilen vadeli satıştaki vade farkıyla aynı mahiyette olmadığını göstermektedir. Bazı fakihler böyle bir uygulamayı mekruh kabul etmişlerdir.⁶⁵ Fakat normal seyrinde gelişen bir vadeli satıştaki vade farkı yukarıda

⁶² Durmuş, "Vade", c. 42, s. 415-416.

⁶³ Bkz.: Durmuş, "Vade", **DİA**, c. 42, s. 415-416.

⁶⁴ Karaman, **İslam Hukukuna Göre Alış-Verişte Vade Farkı ve Kar Haddi**, s. 60.

⁶⁵ Bkz.: Serahsî, **Mebcut**, c. 14, s. 60; Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr Merginânî, **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî**, thk. Talâl Yusuf, 4 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., c. 3, s. 94.

caiz kabul edilen görüşe girmektedir.

C. Modern Murabaha

Murabaha işlemi, klasik ve modern olmak üzere günümüzde iki şekilde uygulanmaktadır. Klasik murabaha, bir kimsenin almış olduğu malı kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek maliyeti üzerine belirli bir kâr koyup başka birine rızası ile satmasıdır. Modern Murabaha ise klasik murabahadan oldukça farklı olup, bir kimsenin başka bir kimseye bir malı gösterip “bunu satın al, bende senden şu kadar kârla satın alayım” veya “benim için bir mal satın al, bende senden şu kadar kârla satın alayım” şeklinde anlaşarak yapılan bir akit türüdür.⁶⁶

Klasik murabaha işleminde akitten önce taraflar arasında herhangi bir vaat yapılmamaktadır. Şayet akitten önce taraflar arasında bir vaat olursa, bu işlem, modern/çağdaş murabahaya dahil olmaktadır.

Günümüzde ise bu iki tanım, geliştirilerek biraz daha karmaşık halde katılım bankaları tarafından uygulanmaktadır. Katılım bankalarında finansman yöntemlerinden biri olan modern murabaha (بيع المرابحة للأمر بالشراء /murabaha li'l-âmir bi'ş-şirâ) işlemleri, genellikle müşterinin bankaya bir malı satın almasını talep etmesi ve sonra da bankanın almış olduğu bu malı kendisine vadeli olarak satmasını istemesiyle oluşmaktadır.⁶⁷

İslam hukukunda murabaha işleminin aslı itibariyle meşru olduğu konusunda fakihler tarafından görüş birliği olmakla birlikte İslam'ın öngördüğü kaidelere uygun bir şekilde yapılma şartıyla caiz kabul edilmiştir.⁶⁸

Murabaha ile teverruk mukayese edildiğinde benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir. Benzer yönlerinin başında murabaha işleminin teverruk akidinde kullanılması gelmektedir. Günümüz teverruk uygulamalarında gerçekleşen birinci akit

⁶⁶ Şâfiî, **el-Üm**, c. 3, s. 48; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, çev., Mehmet Odabaşı-İshak Emin Aktepe, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yay., Yay. No: 2, İstanbul, 2012, s. 179-180.

⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz.: İsmail Cebeci, **Modern İslam İktisadi Literatüründe Murabaha Tartışmaları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz.: Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, “Murabaha”, Standart: 8, s. 161-191; İbrahim Kâfi Dönmez, “Murâbaha”, **DİA**, İstanbul, 2006, c. 31, s. 148-152.

daha çok modern murabaha işlemidir. Çünkü uluslararası piyasalardaki altın ve gümüş dışındaki madenlerin satın alınıp müşteriye vadeli olarak satılmasında murabaha akdi tercih edilmektedir.⁶⁹ Diğer bir benzerliği ise her iki akdin üç taraf arasında gerçekleşmesidir.

Her iki akdin birbirinden farklarını ise iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi tarafların akdi gerçekleştirme niyetleri üzerinedir. Murabaha işlemi yapan kişinin asıl amacı, malı mülkiyetine geçirme (temlik) ve ondan bizzat faydalanmadır. Teverruk işleminde ise asıl amaç nakit ihtiyacının karşılanmasıdır. İşleme konu olan mal ise bir araç olarak kullanılmaktadır. Mesela araba almak için bankaya başvuran bir kimse, gerekli şartlar yerine getirildikten sonra murabaha işlemiyle arabayı bankadan vadeli olarak satın almaktadır. Bu işlemi yapma amacı bizzat satın almış olduğu arabadan istifade etmektir. Teverruk işleminde ise nakit ihtiyacını gidermek için vadeli olarak murabaha yöntemiyle herhangi bir araba satın alınmakta ve akabinde peşin fiyatına satılmaktadır. Burada gerçek kullanım söz konusu değildir. Yani murabahada bizzat maldan istifade etme niyeti varken; teverrukta bu niyet yoktur. İkinci fark ise her iki işlemin kullanım alanları üzerinedir. Teverruk işlemleri genellikle organize piyasalarda kullanılırken; murabaha işlemleri daha çok yerel piyasalarda kullanılmaktadır.

D. Selem

Selem akdi, nitelikleri belirlenen vadeli malın peşin bedelle satımını ifade eden bir akit türüdür. Diğer bir ifadeyle peşin paranın vadeli bir malla mübadele edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Peşin para veren müşteriye “sahibüs selem” veya “rabbüs selem”, veresiye mal verecek olan satıcıya “müslemün ileyh”, bu yolla satın alınan mala “müslemün fih”, peşin verilen paraya da “re’si malis selem” denir. Selem akdi hadislerle ve erken dönem fıkıh kitaplarında selef (borç) anlamıyla aynı manada kullanılmıştır.⁷⁰

⁶⁹ Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 565.

⁷⁰ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, trc. Mehmet Savaş, c. 12, s. 352; Bilal Aybakan, “Selem”, **DİA**, İstanbul, 2009, c. 36, s. 402.

Selem akdinin meşruiyeti kitap⁷¹ sünnet⁷² ve icma⁷³ ile sabittir. Selem akidinin gerçekleşebilmesi için belli başlı şartların olması gerekir. Bu şartlar:⁷⁴ Karşılıklı bedeller mütekavvim mal olmalıdır; Karşılıklı bedeller belirlenmiş (malum) olmalıdır; Re'sülmal peşin olmalıdır; Müslemün fih olarak belirlenen mal piyasada mevcut olmalıdır; Müslemün fihin ifa zamanı (vade) ve yeri belirlenmiş olmalıdır; Bu akit ribaya yol açmamalıdır.

Tek akitle finansman sağlayan akitler arasında selem yer almaktadır. Selem finansman sağlama özelliğini diğer adı [selef(borç)] esas alınarak değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Selem akdinde örneğin bir çiftçi henüz üretmediği standart nitelikteki bir malı bedelini peşin almak için satarak ihtiyaç duyduğu miktarı elde etmektedir. Bu sayede malı satan taraf nakit elde ederek ihtiyacını gidermekte; malı alan ise bedeli peşin ödemesi karşılığında bu işten yararlanmaktadır. Teverrukta ise vadeli mal alıp başkasına peşin satarak nakit ihtiyacını giderme vardır. Ayrıca teverruk iki ayrı akitten oluşup mal, üçüncü bir tarafa satılırken; selem akdinde tek akit yapılmaktadır. Selemde fona ihtiyacı olan kimse henüz elinde bulunmayan malını satarak peşin paraya ulaşmakta: teverruk da ise vadeli bir mal alıp başkasına peşin satarak nakit elde etmektedir.

E. Bey' bi'l-Vefâ ve Bey' bi'l-İstiğlâl

Bey' bi'l-vefâ, bir malı satış bedelinin parası geri verdiği iade etmek üzere

⁷¹ Abdullah b. Abbas Kur'an-ı Kerim'de müdâyene ayetinde (2/282) geçen "deyn" kelimesinin selem akdi olduğunu ifade etmiştir. (Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, **Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Abdurrezzak el-Mehdi, trc. Savaş Kocabaş, 12 c., İstanbul, Karınca Polen Yayınları, 2010, c. 2, s. 336).

⁷² Hz. Peygamber (s.a.v.) "Kim selem yoluyla bir şey satın alacak olursa belirli bir ölçekte, belirli bir ağırlıkta ve belirli vadeyle satın alsın" buyurmuştur. (Buhârî, **Sahîhu'l-Buhârî**, c., 3, s. 85, Hadis no: 2239)

⁷³ İbnü'l-Münzîr selem meşruiyeti hakkında eserinde muayyen bir mal üzerinden ve belirli bir vadeye kadar yapılan selem caiz olduğu hakkında icma olduğunu ifade etmiştir. (Ebû Bekr Muhammed İbnü'l-Münzîr en-Nisâbüri, **el-İcma'**, thk. Fuad Abulmuni'm Ahmed, Dârü'l-Müslimi li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1425/2004, s. 54)

⁷⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFD)**, s. 223; Hatice Kübra Kahya, **İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012; Bilal Aybakan, "Selem", **DİA**, İstanbul, 2009, c. 36, s. 402-405.

bir kimseye belli bir fiyata satma işlemidir.⁷⁵ Bu satışın bey' bi'l-vefâ şeklinde isimlendirilmesi, tarafların kendi aralarında bedel geri verilince malın da geri verilmesini anlaşmalarından dolayıdır. Yani ortaya ahde vefanın çıkması sebebiyledir.⁷⁶ Böylece bedeli ödenince malın da geri verilmesi ahdedilmiş olmaktadır. Öte yandan bu satışa hanefiler “bey'u'l câiz” ve “bey'u'l muâmele”; şafiler “bey'u'l uhde”; malikiler “bey'u's-senayâ”; hanbeliler ise “bey'u'l-emâne” ismini vermişlerdir. Ayrıca “bey'u't-tâ'a” gibi başka isimler de verilmiştir.⁷⁷

Bey' bil-vefâ Müslümanların faizli muamelelerden kurtulmak amacıyla XI. yüzyılda Hanefi alimleri tarafından ortaya konmuş bir akit türüdür.⁷⁸ Hükmü, fakihler arasında tartışılmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı fakihler bey' bi'l-vefâ'yı rehin; bazıları sahih; bazıları da fasit akit kabul ederken; diğer bazı fakihler de bu akdi rehin, sahih ve fasit satış akitlerinin birleşmesiyle oluşan mürekkep bir akit kabul etmişlerdir.⁷⁹ Bazı Hanefi fakihleri bu akdi mürekkep bir akit görmekte ve mecelle de bu görüşü esas almaktadır.⁸⁰

Bey' bi'l-vefâ'nın uygulanması ise satıcının hitaben “şu malı sana, şu fiyata semenini (bedelini) sana geri verdiğimde, senin de malı bana geri vermen şartıyla satıyorum” ya da “benim üzerimdeki alacağına mukabil sana şu malımı, borcumu ödeyince geri benim olmak kaydıyla satıyorum” şeklindeki ifadesini müşterinin de kabul etmesiyle yapılmaktadır.⁸¹

⁷⁵ Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik**, c. 5, s. 184; İbn Nüceym, **el-Bahrü'r-Râik**, c. 6, s. 8; Ahmed Cevdet Paşa, **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**, haz. Ali Himmet Berki, 3. bs., İstanbul, Hikmet Yayınları, 1982, md. 118, s. 30; Abdülaziz Bayındır, “Bey' bi'l-Vefâ”, **DİA**, İstanbul, 1992, c. 6, s. 20-22.

⁷⁶ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar**, c. 5, s. 276; Bilmen, **Hukuku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu**, c. 6, s. 127; Beşir Gözübenli, “Bey'bi'l-Vefâ (Vefâen Satış) ve Bey' bi'l-İstiğlâl”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1990, sy.: 9, s. 110.

⁷⁷ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar**, c. 5, s. 276; Ebü'l-Abbâs Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, **el-Fetava'l-Kübra'l-Fıkhiyye**, 4 c., Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y., c. 3 s. 367; Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, c. 3, s. 71; Buhûtî, **Keşşafü'l-Kıma'**, c. 3, s. 186; Bayındır, “Bey' bi'l-Vefâ”, c. 6, s. 20; Erdoğan, **Fıkıh ve Terimler Sözlüğü**, s. 54.

⁷⁸ İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar**, c. 5, s. 276; Bayındır, “Bey' bi'l-Vefâ”, c. 6, s. 20.

⁷⁹ Hafüziddin Muhammed b. Şihab el-Kerderi el-Harizmi Bezzâzî, **el-Fetavâ'l-Bezzâziyye**, thk. Mahmud Matraci, 12 c., Diyubend, Mektebetü'l-İttihad, t.y., c. 4, s. 409; İbn Nüceym, **el-Bahrü'r-Râik**, c. 6, s. 9; Bayındır, “Bey' bi'l-Vefâ”, c. 6, s. 20.

⁸⁰ Bezzâzî, **el-Fetevâ'l-Bezzâziyye**, c. 4, s. 409; İbn Nüceym, **el-Bahrü'r-Râik**, c. 6, s. 9; İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtar**, c. 5, s. 278; Ahmed Cevdet Paşa, **Mecelle**, md. 119, s. 30.

⁸¹ İbn Nüceym, **el-Bahrü'r-Râik**, c. 6, s. 8; Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik** c. 5, s. 184; Gözübenli, “Bey' bi'l-Vefâ”, s. 110.

Bey' bi'l-İstiğlâl ise bir kimsenin belirli bir malı bizzat kendisine kiralamak şartıyla başkasına bey' bi'l-vefâ yoluyla satmasıdır.⁸² Görüldüğü gibi bey' bi'l-istiğlâl bey' bi'l-vefâ'nın bir alt türüdür. Bu sayede bey' bi'l-istiğlâl'de satılan malın gelirinden faydalanmak için bizzat satıcısına kiralanması ve kira bedelinden de istifade edilmesi söz konusudur. Bey' bi'l-istiğlâl genel olarak bey' bi'l-vefâ ile aynı hükmü taşımaktadır.⁸³

Her üç akit birbiriyle mukayese edildiğinde birbirine benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir. Benzer yönlerini iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi her üç akit de faizli işlemlere girmemek amacıyla ortaya çıkmış alternatif finansman yöntemleridir. İkincisi ise her üç akitte de gaye mala ulaşmak değil; nakit ihtiyacını gidermektir. Bazı araştırmacılar da amaç yönünden bey' bi'l-vefâ'yı teverrukun modern şekli olarak değerlendirmişlerdir.⁸⁴

Her üç akdin birbirinden farklılıklarını ise üç noktada açıklamak mümkündür. Bunlardan birincisi bey' bi'l-vefâ ve bey' bi'l-istiğlâl'de akit iki taraf arasında yapılmakta; teverrukta ise üç taraf arasında gerçekleşmektedir.

İkincisi bey' bi'l-vefâ ve bey' bi'l-istiğlâl genellikle önceden borcu olan fakat ödeyemeyen kişinin borcunu kapatma gayesiyle kullanılırken; teverruk genellikle ilk defa nakde ulaşmak isteyen kişiler tarafından kullanılmaktadır.

Üçüncüsü ise teverrukta mal, alınıp satıldıktan sonra alıcı ve satıcı için mülkiyetine yönelik bir sınırlandırma yoktur. Bey' bi'l-vefâ ve bey' bi'l-istiğlâl'de ise malı satın alan başkasına satmamayı ve bedel getirildiği zaman ilk sahibine geri satmayı akdin başında anlaştığı için mülkiyet sınırlandırılması söz konusudur.

⁸² Ahmed Cevdet Paşa, **Mecelle**, md. 119, s. 30; Erdoğan, **Fıkıh ve Terimler Sözlüğü**, s. 54.

⁸³ Bayındır, "Bey' bi'l-Vefâ", c. 6. s. 20.

⁸⁴ Hayrettin Karaman, "Teverruk ve Vadeli İşlemler", Yeni Şafak Gazetesi, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/teverruk-ve-vadeli-ilemler-2023239> 27.11.2015.

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK FIKIHTA TEVERRUK TÜRLERİ VE HÜKMÜ

I. KLASİK FIKİHTA TEVERRUK TÜRLERİ

Klasik fıkihta işlenen teverruk işlemleri günümüz araştırmacıları tarafından “ferdî/bireysel teverruk” (التورق الفردي) veya “fikhi teverruk” (التورق الفقهي) gibi terimlerle isimlendirilmiştir. Ferdî teverruk diye isimlendirilmesin sebebi, işlem sürecinde taraflar arasında herhangi bir ön anlaşmanın bulunmaması, organize bir işbirliğinin olmamasındandır. Fikhî teverruk diye isimlendirilmesinin sebebi ise klasik fıkihta ele alınmış olmasındandır.⁸⁵

Teverruk işleminde, nakde ihtiyaç duyan kimsenin bir malı vadeli olarak yüksek bir fiyattan satın alıp, daha sonra aldığı fiyattan daha düşüğe peşin olarak üçüncü bir kişiye satması esastır. Hemen hemen bütün mezhepler teverruk işlemini bu şekilde tasavvur etmişlerdir. Fakat uygulamasında izlenen süreçler bakımından başlıca dört farklı şekil ortaya çıkmıştır.

1. Şekil: Nakit para ihtiyacı olan bir kimsenin, bu ihtiyacını gidermek için pazara (çarşıya) giderek vadeli olarak bir mal satın alıp ardından almış olduğu bu malı satıcının dışında başka bir kimseye peşin olarak satmasıdır. Bu işlemde nakit ihtiyacında olan kimse tamamen müstakil olarak hareket etmekte ve genellikle teverruk yapma niyetini kimse bilmemektedir. Bu uygulama İbn Müflih, Merdâvî ve Buhûtî gibi orta dönem Hanbeli fakihlerinin eserlerinde zikredilmiştir.⁸⁶ Örneğin A kişisi, B tacirinden 100 dirhem değerindeki bir elbiseyi 150 dirheme vadeli olarak satın alıp, daha sonra C tacirine 100 dirheme peşin olarak satmasıdır.

2. Şekil: Nakde ihtiyaç duyan bir kimse satıcıdan borç talep eder. Satıcı da ona yanında nakit olmadığını söyleyip bir malı vadeli olarak değerinden daha fazla bir fiyata satmayı teklif eder. Ardından da bu malı çarşıda başka birine peşin olarak satmasını söyler. İhtiyaç sahibi de satıcının bu teklifini kabul ederek malı vadeli olarak satın alır ve çarşıda satıcının dışında başka birine peşin olarak aldığı fiyattan daha

⁸⁵ Sarmûm, *Bey‘u’l-Îne ve’t-Teverruk*, s. 102.

⁸⁶ Bkz.: İbn Müflih, *el-Furû‘u*, c. 6, s. 316; Merdâvî, *el-İnsaf*, c. 4, s. 337; Buhûtî, *Keşşafü’l-Kına‘*, c. 3, s. 186.

düşük bir fiyata satar. Bu şekildeki uygulama İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserinde geçmektedir.⁸⁷

3. Şekil: Nakde ihtiyaç duyan A, B satıcısına örneğin “950 dirhem değerindeki şu elbiseyi, 500 dirhemi peşin, 500 dirhemi vadeli olmak üzere bana 1000 dirheme sat” der. B de bu teklifi kabul ederek elbiseyi 1000 dirheme A'ya yarısı peşin yarısı vadeli olarak satar. Daha sonra A da bu elbiseyi çarşıda 950 dirheme peşin olarak C'ye satar ve 500 dirhemini B'ye teslim eder. Geriye kalan 450 dirhem ile nakit ihtiyacını giderir. Sonuçta A'nın elinde 450 dirhem nakit para bulunmakta ve B'ye 500 dirhem vadeli olarak borçlu olmaktadır. Bu uygulama şekli Maliki fakihlerinden biri olan İbn Şâs'ın *Ikdül-Cevâhiri's-Semîne* adlı eserinde geçmektedir.⁸⁸

4. Şekil: Bu uygulama bir önceki uygulamayla izlenen süreç bakımından hemen hemen aynıdır. Nakde ihtiyaç duyan A, B satıcısından 100 dirhem değerindeki bir elbiseyi yarısı vadeli yarısı peşin olarak 150 dirheme satın alır ve çarşıda 100 dirheme peşin fiyatına satmak ister. Fakat 100 dirheme bir türlü satamaz ve peşin olarak satmak istediği fiyatı düşürerek 80 dirheme C kişisine peşin olarak satar. Malı sattıktan sonra tekrar B satıcısına gider ve 100 dirhemlik malı 80 dirheme sattığını ifade ederek ilk başta vadeli olarak 150 dirheme satın aldığı malın fiyatını 130 dirheme düşürmesini talep eder. B de A'nın bu talebi üzerine peşin fiyatına satılan miktarı esas alarak ilk baştaki belirlediği fiyatta indirim yapar. Bu uygulama İbn Rüşd'ün *el-Mukaddimât'ül-Mümeħhedât* adlı eserinde geçmektedir.⁸⁹

Teverrukun uygulama şekilleri mukayese edildiğinde birinci uygulamada nakde ihtiyaç duyan kimsenin bu niyetini genellikle satıcı bilmemektedir. Günümüz müellifleri klasikte geçen uygulamalarda bazı durumlarda müşterinin bu niyetinin bilindiğini fakat ona yardımcı olmak için vade farkı koymadan rayiç bedelle malın satıldığını ifade edilmiştir.⁹⁰ Bu durumda satıcı malı peşin fiyatına vadeli olarak satarak müşterinin zarar etmesini önlemiştir. Birinci uygulamanın dışındaki diğer tüm

⁸⁷ Bkz.: İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, c. 5, s. 273.

⁸⁸ Bkz.: İbn Şâs, *Ikdül-Cevâhiri's-Semîne*, c. 2, s. 689.

⁸⁹ Bkz.: İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhedât*, c. 2, s. 43.

⁹⁰ Muhammed Emin Darîr, “Hükmü't-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî fi'l-Vaktî'l-Hâdır”, *Mecelletu Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî MMFİ(r)*, Mekke, Rabıtâtü'l-Alemi'l-İslami, 1427/2006, sy.: 21, s. 80; Reşûd, *et-Teverruku'l-Masrafi*, s. 89.

uygulamalarda satıcı müşterinin nakde ihtiyacından haberdardır ve müşteriye piyasa değerinden yüksek bir fiyatla mal satarak kâr elde etmek istemektedir. Bazı fakihler tarafından birinci tip dışındaki uygulamalar mekruh görülmektedir.⁹¹ Çünkü satıcı ihtiyaç sahibinin ihtiyacını bildiği halde ona borç vermekten kaçınmıştır.

Görüldüğü üzere klasik fıkhıta teverruk, fakihler tarafından farklı şekillerde ele alınmış fakat genel olarak bakıldığında hemen hemen hepsi aynı muhtevayı ifade etmişlerdir. Ayrıca ifade edilen uygulama örneklerinde nakde ihtiyaç duyan kimsenin iki şekilde teverruk işlemine yöneldiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi ihtiyaç sahibinin çevresinde kendisine borç verecek birini bulamaması durumunda ticarete yönelerek vadeli olarak bir mal satın alıp akabinde peşin olarak satıp nakit ihtiyacını gidermesidir. İkincisi ise nakde ihtiyaç duyan kimsenin tacirden borç talep etmesi üzerine, tacirin o kimseye borç vermek yerine onun üzerinden kâr elde etme amacıyla ona bir mal satarak teverruk işlemi gerçekleştirmesidir.⁹²

Yukarıda zikri geçen teverrukun özelliklerini dört maddede izah etmek mümkündür:

1. Teverruk işlemi mutlak bir alışveriş değildir. Çünkü mutlak alışveriş iki taraf arasında meydana gelmektedir. Teverruk ise birinci müşteri (nakde ihtiyaç duyan kimse), satıcı ve ikinci müşteri olmak üzere üç taraf arasında yapılmaktadır.
2. Satılan mal bizzat akit esnasında mevcut olup satıldıktan sonra fiziki kabz gerçekleşmektedir.
3. Teverrukta her akit birbirinden bağımsız bir şekilde oluşmaktadır. Satıcı, müşteri ve nihai müşteri arasında akdin sıhhatine tesir edecek bir ön anlaşma söz konusu değildir.

⁹¹ Konu hakkında Merginânî “Karzı hasenden yüz çevirdiğinden dolayı bu mekruhtur.” demiştir. (Merginânî, *el-Hidâye*, c. 3, s. 94.)

⁹² Nourah Muhammed Al-Eshaikh, **Jurisprudence on Tawarruq: Contextual Evaluation on Basis of Customs, Circumstances, Time and Place**, Durham University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Durham, 2011, s. 30.

4. Teverruka konu olan malı kullanma amacı yoktur. İşlemin yapılma gayesi nakde ulaşmaktır. Bu sebeple vadeli olarak satın alınan mal peşin fiyatına satılarak nakit temin edilmektedir.

II. KLASİK FIKIHTA TEVERRUKUN HÜKMÜ VE İLERİ SÜRÜLEN DELİLLER

A. Mezheplerin Yaklaşımları

1. Hanefi Mezhebinin Yaklaşımı

Hanefi fakihlerin kitaplarında teverruk ismi müstakil olarak zikredilmemiş, daha çok bey‘u’l-îne’nin içinde ele alınmış ve îne’nin bir çeşidi olarak değerlendirilmiştir.

Mütekaddimun dönemi Hanefî fakihlerin eserlerine bakıldığında îne hakkında dile getirilen bazı ifadelerin teverruku da kapsadığı görülmektedir. Mesela Neseî (ö. 537) ve Zeylaî (ö. 743)’nin eserlerinde bunu görmek mümkündür. Neseî’de geçen ifadeler şöyledir:

“İne, ilk satıldığı (bir malın satın alındığı) fiyattan daha ucuza satılan (satılmasıyla meydana gelen) bir alışveriştir. (Bu tür bir satışın sahih olduğu rivayet edilmiştir.) Denir ki o sahihtir. Örneğin bir kimse 8 dirhemlik bir kumaşı bir ay vade ile 10 dirheme satın alıp daha sonra başka birine peşin olarak 8 dirheme satar. Bu işlemin sonunda kişi sekiz dirhem elde etmiş, 10 dirhem borçlanmış olur. Bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni, borçla nakde ulaşıldığıdır.”⁹³

Zeylaî ise Neseî’ye benzer bir şekilde konuyu şu şekilde ele almıştır:

“Kişi tacire gelerek borç ister, o da bu işten faize düşmeden kazanç elde etmek ister. (Örneğin) Tacir 10 (dirhem)’lik kumaşı, götürüp pazarda satarak nakde çevirmesi için, vadeli olarak 15 (dirhem)’ e borç isteyene satar. O da malı alıp

⁹³ Ebû Hafs Muhammed b. Ahmed Neseî, **Tilbetü’t-Talebe fi’l-Istilahâti’l-Fıkhîyye**, thk. Halid Abdurrahman el-Ak, Beyrut, Dârü’n-Nefâis, 1995, s. 242; Sami Süveylim, “et-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, **MMFİ(r)**, Mekke, Suudi Arabistan, Rabitatü’l-Alemi’l-İslami, 2005, c. 20, s. 214; Servet Bayındır, **Fıkhî ve İktisadî Açından İslamî Finans**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015, s. 199.

pazarda peşin olarak 10 (dirhem) 'e satarak nakit ihtiyacını karşılamış, tacire de 15 (dirhem) borçlanmış olur."⁹⁴

Yukarıdaki ifadelerle bakıldığında her ne kadar teverruk ismen zikredilmese de îne'nin bir türü olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Çünkü her iki metinde de "çarşıda on dirheme aldığı malı satar" (ليبيعه هو في السوق بعشرة) ifadesinin kullanılması satın alınan malın satıcı dışında başka bir kimseye satıldığını göstermektedir. Satın alınan malın satıcının dışında başkasına satılması da îne ile teverruku birbirinden ayıran en önemli özelliklerin başında gelmektedir.

İlk dönem Hanefî fakihleri teverruku da kapsayacak şekilde îne işleminin mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.⁹⁵ Serahsî (ö. 483), îne hakkındaki şu ifadelerde bulunmuştur:

*"Bir kimsenin (diğerine) birisine 'bana ödünç ver' dedikten sonra, karşısındaki kişinin 'hayır, ama sana (bir mal) satayım' demesini mekruh gördüğünü" Şa'bi'den rivayet edilmiştir. O, bu sözle îne satışının mekruh olduğunu ifade etmiştir. Çünkü burada işlemi gerçekleştirenlerin niyetleri açıkça ortaya çıkmıştır. Böyle bir işlem de "yarar(menfaat) sağlayan ödünç(karz)" kapsamında değerlendirilir. Halbuki ödünç vermek dinimizce mendup bir uygulamadır. Aldatmak ise haramdır. Ancak bazı cimri insanlar asıl yapmaları gereken bir uygulamayı bırakıp insanları aldatmak gibi yasaklanan bir takım uygulamalara başvurmuşlardır."*⁹⁶

Mütekaddimun dönemde teverruk ile bey'u'l-îne belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmamıştır. Bu sebeple de ilk dönemde teverrukun mekruh kabul edilen bey'u'l-îne ile aynı hükümde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Müteehhirun dönemde ise literatürde "üçlü îne" şeklinde isimlendirilen îne türleri ortaya çıkmış ve "ikili îne" ile "üçlü îne" (teverruk⁹⁷) birbirinden ayrılmıştır. Fakat ilk dönemde olduğu gibi teverruk ismi yine kullanılmamıştır. İbn Hümâm (ö. 861) konu hakkındaki görüşünü şöyle açıklamıştır:

⁹⁴ Zeylaî, **Tebyñü'l-Hakâik**, c. 4, s. 163; Süveylim, "et-Tevveruk ve't-Tevveruku'l-Munazzam", c. 20, s. 214; Bayındır, **İslami Finans**, s. 200.

⁹⁵ Bkz.: Merginânî, **el-Hidâye**, c. 3, s. 94; Zeylaî, **Tebyñü'l-Hakâik**, c. 4, s. 163; İbn Nüceym, **el-Bahrü'r-Râik**, c. 6, s. 256.

⁹⁶ Serahsî, **Mebsut**, çev. Mustafa Cevat Akşit, c. 14, s. 60.

⁹⁷ Birinci bölümde izah edildiği üzere üç taraf arasında gerçekleşen îne'nin 2. şekli teverruk kapsamında değerlendirilmiştir. Bkz.: Bey'u'l-Îne'nin Tanımı ve Hükümü, s. 19.

“Borçlu nakde ihtiyaç duyar; borç istenen kişi onu vermekten kaçınır; fakat peşin fiyatı 10 (dirhem) olan malı vadeli (olarak) 15 (dirhem)’e satar. Borçlu da malı (vadeli olarak) satın alıp pazarda peşin olarak 10 (dirhem)’e satar. Bu işlemde bir sakınca yoktur. Çünkü vade, bedelin bir kısmına karşılık gelir; ayrıca borç istenen kişinin her zaman borç verme yükümlülüğü de yoktur, aksine borç vermesi menduptur. Dolayısıyla malın, elinden çıkan kişiye (satıcıya) dönmediği işlem îne olarak adlandırılmaz. Çünkü ‘îne satışı’ ayn’ın (malın) tekrar kendisine mutlak olarak dönmesiyle olur. Aksi halde her satış, bey’u’l-îne olur.”⁹⁸

İbn Hümâm satılan malın ilk sahibinin dışında başka bir kimseye satımının îne satışı olmayacağını açıkça ifade etmiştir. Fakat bu işlemin teverruk diye isimlendirildiğine dair herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak yapılan bu işlem her ne kadar ismen teverruk diye zikredilmese de kastedilen mananın teverruk olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Hümâm îne satışı konusunda mezhep içinde farklı görüşlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu konuda Ebu Yusuf “Bu alışveriş mekruh görülemez. Çünkü sahabilerin çoğu bunu bilfiil uygulamışlar, bu alışverişi övmüşler ve faiz olarak görmemişlerdir.”⁹⁹ ifadesiyle îne akdinin caiz olduğunu ifade etmiştir. Benzer bir rivayette ise “İne satımı caizdir, bunu yapan sevap (ecir) kazanır.”¹⁰⁰ şeklinde bir ifade yer almaktadır. İmam Muhammed ise “Bu satış, kalbimde dağlar kadar bir yük gibi durmaktadır. Kötü bir satış akdidir ve faizcilerin ortaya çıkardığı bir akit çeşididir.”¹⁰¹ ifadesiyle îne akdinin mekruh olduğunu vurgulamıştır. İbn Hümâm mezhep içinde farklı rivayetlerin bulunmasından dolayı bu konuyu hılaf-ı evla bir mesele olarak görmüştür.¹⁰²

İbn Âbidîn (ö. 1252) ise înenin hükmü hakkında fakihlerin ihtilaf ettiğini ve îne’yi iki şekilde yorumladıklarını aktarmaktadır. Bunlardan birincisi araya üçüncü bir kişi sokularak malın ilk sahibine döndüğü îne’dir ki bu tür bir îne İmam Muhammed’in zemmettiği îne kapsamında değerlendirip mekruh kabul edilmiştir.¹⁰³

⁹⁸ İbn Hümâm, **Şerhu Fethü’l-Kadir**, c. 7, s. 213; Bayındır, **İslami Finans**, s. 200.

⁹⁹ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 325; İbn Hümâm, **Şerhu Fethü’l-Kadir**, c. 7, s. 213.

¹⁰⁰ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 273.

¹⁰¹ İbn Hümâm, **Şerhu Fethü’l-Kadir**, c. 7, s. 211; İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 326.

¹⁰² İbn Hümâm, **Şerhu Fethü’l-Kadir**, c. 7, s. 211; Bilmen, **Hukuki İslamiyye**, c. 6, s. 101.

¹⁰³ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 326.

İkinci uygulama ise şöyledir:

“Muhtaç bir insan, diğer birisine gelerek ondan on dirhem para borç almak ister, borç verecek olan kişi de karz-ı hasen yoluyla borç vermeyi arzu etmez. Verdiği paradan daha çok para almayı arzular, bunun için de ‘sana borç para veremem, ama sona şu elbiseyi istersen on iki dirheme satarım. O elbisenin çarşıdaki kıymeti de on dirhemdir. Gider onu çarşıda on dirheme satarsın’ der. Borç alan kişi de buna razı olur.”¹⁰⁴

İbn Âbidîn İbn Hümâm’ın sözlerini eserinde zikrettikten sonra mezhep içindeki ihtilafı açıklamıştır. İbn Âbidîn eserinde Ebu’s-Suûd’un İmam Ebu Yusuf’un îne hakkındaki caizdir görüşünün malın ilk satıcıya geri dönmediği îne hakkında; İmam Muhammed’in de îne’yi zemmeden görüşünü ise satılan malın ilk satıcıya geri döndüğü bir îne satışı hakkında olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵

Bazı araştırmacılar ise Ebu Yusuf’un ineyi caiz görmesinde iki ihtimalin olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan birincisi Ebu Yusuf’un sözünden kastedilen işlemin teverruk olmasıdır. Çünkü fakihler Ebu Yusuf’un rivayetlerini satılan malın tekrar ilk satıcısına dönmediği îne’ye hamletmişlerdir ki bu da literatürde teverruk anlamına gelmektedir. İkincisi ise Ebu Yusuf’tan “bunu yapana ecir/sevap (مأجور) vardır” ifadesini vadeli satışların geneli hakkında söylemiş olmasıdır. Çünkü Ebu Yusuf bu işlemin çoğu sahabe tarafından yapıldığını ve bununla övündüklerini açıkça ifade etmiştir. Ebu Yusuf’un net bir şekilde bunu ifade etmesi îne’ye cevaz veren Şâfiî fakihlerinin eserlerinde bile yer almamıştır. Bu bağlamda Ebu Yusuf muhtemelen vadeli satışların geneli hakkında mutlak bir ifade kullanmak istemiştir. Çünkü vadeli satışlarda, peşin ödemeye gücü yetmeyen kişiler için bir kolaylaştırma söz konusudur. Şayet satıcı müşteriye kolaylık olsun diye malı vadeli olarak satmışsa müşteriye ihtiyacını gidermede kolaylık sağladığı için sevap kazanmış olacaktır.¹⁰⁶

Sonuç olarak yukarıda ifade edilen görüşlere bakıldığında mezhep içinde her ne kadar teverruk ismi kullanılmasa da uygulama olarak teverrukun îne’den ayrıldığı

¹⁰⁴ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 273.

¹⁰⁵ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 326.

¹⁰⁶ Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 62; Ali Ahmed Sâlûs, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu’hu”, **Mecelletü Mecma’i’l-Fikhi’l-İslâmiyyi’d-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 442, 443.

görülmektedir. Teverrukun ilk dönem fakihleri arasında îne'den bir şekil olarak ele alındığı ve genellikle mekruh olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Daha sonraları ise işleme konu olan malın satıldıktan sonra ilk sahibine geri dönmesi durumunda îne akdi olacağı ifade edilmiş ve İmam Muhammed'in îne'yi zemmeden ifadelerinin buna yönelik olduğu şeklinde izahlar yapılmıştır. Ebu Yusuf'un caiz gördüğü îne'nin ise "bir kimsenin vadeli olarak satın aldığı malı peşin olarak daha ucuza başka bir kimseye satması" olarak yorumlanmıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki Ebu Yusuf'un cevaz verdiği satış şekli teverruk olup sonraki devirlerde bey'u'l-îne'den ayrılmıştır.

2. Maliki Mezhebinin Yaklaşımı

Maliki fıkıh literatüründe teverruk lafzı müstakil olarak zikredilmemekle birlikte bir uygulama şekli olarak buyu'u'l-âcâl (vadeli satışlar) başlığı altında daha çok bey'u'l-îne'nin içinde detaylı bir şekilde ele alınmış ve fihhi hükmü tartışılmıştır.

Maliki mezhebinde teverruk mahiyetinde bir işlemin caiz ve mekruh olacağına dair iki görüş ortaya çıkmıştır. Kimi fakihler teverrukta malın ilk satıcının dışında başka bir kimseye satılmasıyla teverrukun bey'u'l-îne'den ayrıldığını ve caiz olduğunu ifade etmişlerdir. Kimileri de bu işlemde asıl maksadın alışveriş olmadığını ve akdın sıhhatinde tarafların niyetlerinin de tesir edeceğini ileri sürerek teverruku mekruh kabul etmişlerdir.¹⁰⁷

Birinci yaklaşıma göre satılan malın tekrar ilk sahibine dönmemesi esas alınmış ve teverruk mahiyetindeki bir işlemin caiz olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda İbn Cüzey *el-Kavaninu'l-Fıkhiyye* adlı eserinde "Malın satıcı dışında birine satımı mutlak surette caizdir."¹⁰⁸ şeklindeki ifadesiyle bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca Malikilerde ikinci akdın ilk satıcısıyla yapılmasının haram olduğu ve ilk

¹⁰⁷ Bkz.: Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerhu ve't-Tevcihu ve't-Ta'lîlu fi Mesâilî'l-Müstahrece**, thk. Muhammed Haccî, 20 c., Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988, c. 7, s. 85, 86; Ebü Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Maliki Haraşî, **Şerhu Muhtasari Halil**, 8 c., Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y., c. 5, s. 106; Desûkî, **Hâşiyetü'd-Desûkî**, c. 3, s. 77.

¹⁰⁸ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, **el-Kavânînu'l-Fıkhiyye**, Dâru'l-Fikr, t.y., s. 179.

satıcının sattığı malı daha düşük bir fiyata tekrar almasının akdi fasit yapacağı açıkça vurgulanmıştır.¹⁰⁹

Öte yandan Maliki fıkıh kitaplarında konu izah edilirken genellikle “ehli îne” (اهل العينة) tabiri kullanılmıştır. İne ehlinin dışında bu tür bir işlem yapıldığında ise caiz olacağına dair görüş bildirilmiştir.¹¹⁰

İkinci yaklaşıma göre ise teverruktaki asıl maksadın nakit ihtiyacını gidermek olduğu vurgulanmış ve bu tür bir işlem mekruh kabul edilmiştir. İbn Rüşd îne'nin caiz, mekruh ve haram olduğu hakkında üç uygulama şekli aktarmış ve teverruk mahiyetinde olan bir işlem sonucunda nakit para karşılığında vadeli fazla borca girildiğini ifade ederek mekruh olduğunu belirtmiştir.¹¹¹ Ayrıca “benden 80 dirhem değerindeki herhangi bir malı 100 dirheme vadeli olarak satın al” gibi ifadelerde bulunmanın da mekruh olduğunu vurgulamıştır.¹¹²

İbn Rüşd, vadeli alışverişlerde (buyu‘u'l-âcâl) mezhep içinde sedd-i zerâi kaidesine göre hüküm verilmesi gerektiğini şöyle açıklamıştır:

“Vadeli satışlar (buyu‘u'l-âcâl) bölümünün üzerine bina edildiği asıl görüş seddi zerâidir. Maliki mezhebinin metodu budur. Bu metoda göre yasak olduğuna hükmedilir. Bu tür satışlar (bey‘u'l-îne) görünüşte sıhhatli olsa da mahzurlu işlere götürür. Bu yüzden zahiren sahih görünen bu tür satışlar, faizin helal olarak görülmesine sebebiyet verir. Mesela bir kimse başka bir kimseye herhangi bir malı vadeli olarak 100 dirheme satıp, daha sonra nakit olarak 50 dirheme geri satın alır. Bu şekilde sahih bir satış gibi göstermek suretiyle yaptıkları işlemin aslı, 50 dirhem nakit paraya karşılık 100 dirhem vadeli borç ödemektir. Bu da caiz değildir, haramdır.”¹¹³

Diğer yandan İbn Teymiyye eserinde İmam Malik'in teverruku mekruh gördüğüne dair bir görüş nakletmiş fakat bu görüşünü kesin bir dille değil

¹⁰⁹ Karâfî, *el-Furûk*, c. 3, s. 277, 440; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, c. 3, s. 77.

¹¹⁰ Bkz.: İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhedât*, c. 2, s. 42.

¹¹¹ Bkz.: İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhedât*, c. 2, s. 43; İbn Rüşd el-Ced, *el-Beyân ve't-Tahsil*, c. 7, s. 85, 86; Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halil*, c. 5, s. 106.

¹¹² Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, c. 3, s. 77.

¹¹³ İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddimâtü'l-Mümehhedât*, c. 2, s. 535; Ayrıca bkz.: Sâvî, *Bulgatü's-Sâlik*, c. 3, s. 117; İbn Şâs, *Ikdül-Cevâhiri's-Semîne*, c. 2, s. 689.

“zannediyorum” (أظن) ifadesiyle aktarmıştır.¹¹⁴ Maliki kaynaklarda İmam Malik’ten böyle bir nakil bulunmamakla birlikte yukarıda zikri geçen usul ve kaidelerden böyle bir görüşün çıkarılması mümkündür.¹¹⁵

3. Şâfiî Mezhebinin Yaklaşımı

Şâfiî fıkıh literatüründe tevruk kelimesi kullanılmamakla birlikte bazı fakihler tevruk yerine “zernaka” (زرنقة) sözcüğünü kullanıldığını ve bunun tevruk ile aynı anlamda olduğunu ifade etmişlerdir.¹¹⁶ Şâfiî mezhebinde tevruk kavramı müstakil olarak zikredilmemiştir. Bu bağlamda mezhep içinde tevrukun hükmü genellikle bey‘u’l-îne üzerinden değerlendirilmiştir. Tevrukun bey‘u’l-îne’ye yakın olması ve İmam Şâfiî’nin de îne işleminden sonra akitler hakkında genel kaideler belirlemesi mezhebin tevruk hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Şâfiî mezhebinde fakihler, bey‘u’l-îne hakkında hemen hemen aynı tanımları yapmışlardır. İmam Şâfiî “Bir adam başka bir adamdan vadeli olarak bir mal satın alır ve kabzeder. Sonra da aldığı bu malı ona geri satar.”¹¹⁷ şeklinde; Nevevî ise “Bir kimse vadeli bir fiyata bir malı başkasına satar ve teslim eder. Sonra da malın bedelini

¹¹⁴ Ebû Abbas Takıyyüddin İbn Teymiyye, **el-Kavâidü'l-Nurâniyye el-Fıkhiyye**, thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1414/1994, s. 176.

¹¹⁵ Bkz.: Süveylîm, “et-Tevruk ve't-Tevruku'l-Munazzam”, s. 211-214.

¹¹⁶ Zernaka (الزرنقة) kelimesi زرنق fiilinden türemiş olup üç farklı manada kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi gizleme, saklama; ikincisi kuyudan su çekmeye yarayan bir alet ismi; üçüncüsü de farsçadan Arapçaya aktarılmış olan زر نه (yanımda altın yoktur) anlamına gelmektedir. (Zemahşerî, **el-Faîk fî Garibi'l-Hadis**, c. 2, s. 108; İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap**, c. 10, s. 140-141; Zebidî, **Tacü'l-Arûs**, c. 27, s. 402-405) Zernaka kavramı Şâfiî mezhebinde kullanılmakta îne ve tevruk anlamlarında kullanılan bir kelimedir. İlk dönem Şâfiî fakihlerinin çoğu îne ile tevruk arasında bir ayırım yapmamışlardır. Zemahşerî zernakayı izah ederken “almış olduğu malı tekrar satıcıya veya başka bir kimseye satar” (يبيعه من البائع او من غيره) şeklinde ifade etmesi îne ile tevruku kapsadığını göstermektedir. (İbn Esir, **en-Nihaye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, c. 2, s. 301) Buradan da anlaşılacağı üzere satın alınan malın aynı kişiye veya başka bir kimseye satılmasına zernaka denmiştir. Buna göre zernaka kavramı îne ile tevrukun her ikisini kapsamaktadır. Daha sonra gelen bazı fakihler ise bu tanımları daraltarak îne ile zernakayı birbirinden ayırmışlardır. Şâfiî mezhebine mensup olan Ebu Masnûr el-Ezherî (ö. 370) zernakayı şöyle ifade etmiştir: “Bir şahsın bir malı belirli bir fiyattan vadeli olarak satın alıp daha sonra almış olduğu bu malı satın aldığı kişinin dışında başka bir kimseye peşin olarak satmasına denir.” (Ezherî, **ez-Zahir fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, s.143.) Bu tanıma göre zernakadan maksadın tevruk olduğu ortaya çıkmaktadır. Şâfiî mezhebinin dışında zernaka yerine “caiz îne” ifadesi kullanılmış ve satın alınan mal üçüncü bir şahsa satılıyorsa fakihlerin çoğu tarafında caiz olacağı ifade edilmiştir. (Ezherî, **ez-Zahir fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, s.143; Feyyûmî, **el-Misbahü'l-Münir**, 2/441) Hasılı zernaka kavramı ilk dönemlerde tevruk ve îne’yi her biri üzerine kapsayacak şekilde kullanılmış; daha sonraki dönemlerde ise zernakanın tevruk ile aynı manada olduğu ve îneden farklı olduğu belirtilmiştir.

¹¹⁷ Şâfiî, **el-Üm**, c. 3, s. 79.

almadan önce değerinden daha düşük bir fiyata nakit olarak geri satın alır.”¹¹⁸ şeklinde bey‘u’l-îne’yi tarif etmişlerdir.

Bu tanımlardan anlaşılmalıdır ki îne satışında mal ilk sahibine geri dönmektedir. Malın satıcı dışında başka bir kimseye satılmasına dair herhangi bir kayıt zikredilmemiştir.

Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere Şâfiî mezhebi bey‘u’l-îne’yi caiz kabul etmiştir.¹¹⁹ İmam Şâfiî bey‘u’l-îne hakkında görüş bildirirken sonra bütün akitleri kapsayacak genel kaidelerden bahsetmiş ve bunları şu şekilde açıklamıştır:

“Bir akdi ne onun önünden arkasından gelen bir şey, ne de herhangi bir vehim yahut çokça uygulanması fasit kılar; onu ancak kendisi fasit kılar. Aynı şekilde biz hiçbir şeyi bizzat kendi dışında başka bir nedenle fasit kılmayız. Bey‘i ‘bu harama götürmektedir (zeriadır), bu kötü niyet içermektedir’ şeklindeki gerekçelerle fasit görmeyiz ... Çünkü Kitap, Sünnet ve İslam ahkâmının geneli, akitlerin, tarafların niyetleriyle değil, zahirleriyle sabit olduğuna delalet eder.”¹²⁰

İmam Şâfiî akitlerin zahirine göre hüküm verileceğini ve akdi gerçekleştirenlerin niyetlerinin akde tesir etmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca o, bu görüşünü şöyle açıklamaktadır:

“Ben bütün akitlerde zahire bakarım. Herhangi bir akit ki zahiren/şeklen sahihtir ben onun sıhhatine/cevazına hükmederim. Taraflar, şart koşulsaydı akdi fasit kılacak nitelikteki niyete sahip olsalar dahi, ben sadece niyetten yola çıkarak akdi fasit görmem. Çünkü niyet insanın içindeki bir olgudur. Allah insanları niyetleri ile değil söyledikleri ve yaptıkları ile sorumlu tutmuştur. Dolayısıyla zahirde sahih olan bir akdi herhangi bir töhmet, yahut taraflarca (kötü niyetlerine ulaşmak hususunda) âdet edinmiş olmaları gerekçesiyle batıl saymam. Fakat bu (kötü) niyetlerini mekruh görürüm. Ancak, niyet akitte şart koşularak yahut başka bir yolla dışa vurulursa bu durumda akdi fasit kılar.”¹²¹

Buradan da anlaşılacağı üzere İmam Şâfiî İslam’a aykırı olan niyetin ortaya çıkması durumunda akdin fasit olacağını ifade etmiştir. Bazı Şâfiî fakihleri de akdin

¹¹⁸ Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, c. 3, s. 418, 419.

¹¹⁹ Bkz.: Bey‘u’l-îne’nin Tanımı ve Hükümü, s. 18-23.

¹²⁰ Şâfiî, **el-Üm**, c. 7, s. 312; Bayındır, **İslami Finans**, s. 202.

¹²¹ Şâfiî, **el-Üm**, c. 4, s. 74, 75; Bayındır, “Şâfiî Fukahâsının Bey‘u’l-îne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansımaları”, s. 124.

taraflar arasında âdet haline getirilmesi durumunda akdin batıl olacağını belirtmişlerdir.¹²² Mezhep içinde diğer bazı Şâfiî fakihleri ise bey‘u’l-îne işlemini mekruh görmüşlerdir.¹²³

Dolayısıyla Şâfiî mezhebinde îne hakkında genel kanaatin caiz olması teverrick işleminin de caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü îne hakkındaki tüm görüşler satılan malın ilk satıcısına geri dönmesi üzerinde cereyan etmektedir. Teverrickta ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bu bağlamda mezhep içinde teverrickun caiz kabul edildiği anlaşılmaktadır.

4. Hanbeli Mezhebinin Yaklaşımı

Teverrick Hanbeli mezhebinde müstakil olarak değerlendirilmiş ve hükmü hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Nitekim konu hakkında Ahmed b. Hanbel’den caiz, mekruh ve haramdır şeklinde üç farklı görüş rivayet edilmiştir. Bu görüşleri İbn Müflih teverrickun tanımını yaptıktan sonra şöyle ifade etmiştir:

“Kim nakit paraya ihtiyaç duyarsa 100 (dirhem) değerindeki bir malı 200 (dirhem)’e satın alır, bunda bir sakınca yoktur, bu işleme teverrick denir. Ahmed b. Hanbel’den nakledilen bir görüşe göre o mekruhtur, Şeyhimize (İbn Teymiyye) göre o haramdır.”¹²⁴

Benzer bir ifadeyi de Merdavî ve Buhûtî aktarmıştır.¹²⁵ Merdavî teverrickun hükmünü şöyle açıklamıştır:

“Kim nakit paraya ihtiyaç duyarsa 100 (dirhem) değerindeki bir malı 150 (dirhem)’e satın alır, bunda bir sakınca yoktur, mezhebin görüşü bu doğrultudadır ve bu teverrick meselesidir. Ahmed b. Hanbel’den nakledilen bir görüşe göre teverrick

¹²² Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, c. 3, s. 417-418; Bayındır, **İslami Finans**, s. 203.

¹²³ Ensârî, **Esne’l-Metâlib**, c. 2, s. 41; Remlî, **Nihayetü’l-Muhtâc ilâ Şerhi’l-Minhac**, c. 3, s. 477; Ebü’l-Abbas Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, **Tuhfetü’l-Muhtâc fi Şerhi’l-Minhac**, 10 c., Mektebetü’l-Ticariyyetü’l-Kübra, 1357/1983, c. 4, s. 323.

¹²⁴ İbn Müflih, **el-Furû‘**, c. 6, s. 316.

¹²⁵ Buhûtî, **Keşşafü’l-Kına‘**, c. 3, s. 186.

mekruhtur, diğer bir görüşe göre de haramdır. İbn Teymiyye haram olan görüşü seçmiştir.”¹²⁶

Yukarıdaki metinler tahlil edildiğinde İbn Müflih’in Ahmed b. Hanbel’den caiz ve mekruh olmak üzere iki görüş aktardığı görülmektedir. Haram olduğuna dair görüşün ise İbn Teymiyye’ye ait olduğunu anlaşılmaktadır. Fakat Merdâvî’nin metninde Ahmed b. Hanbel’den üç rivayetin aktarıldığı ifade edilmiş ve İbn Teymiyye’nin aktarılan bu görüşlerden haram olanını seçtiği belirtilmiştir. Ancak aynı metinde Hanbeli mezhebine göre bu işlemin ashabın çoğunluğu tarafından caiz olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda Hanbeli mezhebinde teverrukun caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan mezhebin genel görüşüne muhalif olarak İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim teverruk işlemlerini hile kabul ederek haram olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁷ İbn Teymiyye teverruk hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Zimmetinde başkasına borcu olan kişi şayet varlıklı ise onu ödemesi, sıkıntı içinde ise ona süre vermesi vaciptir; borcu muamele veya başka bir yolla çevirmek (yeniden yapılandırmak) caiz değildir. Başlangıç itibariyle vadeli olan alım satıma gelince, müşterinin maksadı maldan yararlanmak yahut ticaretse ve işlem de meşru şekilde yapılmışsa caizdir. Fakat müşterinin maksadı nakit elde etmek olur, malı vadeli olarak 100 (dirhem)’e alıp pazarda peşin (olarak) 70 (dirhem)’e satarsa bu ulemanın tercihe şayan görüşüne göre kınanmıştır, yasaklanmıştır ki bu teverruk diye isimlendirilir.”¹²⁸

İbn Kayyim el-Cevziyye ise teverrukun hükmü hakkındaki görüşünü şu şekilde izah etmiştir:

“İne genelde şu şekilde gerçekleşir: Nafakaya ihtiyaç duyan kişinin bu (zor) durumundan faydalanmak isteyen varlıklı kişi ona 100 borç verip bu işlemde kazanç sağlamak ister. Bu kişi malı (vadeli olarak satın aldıktan sonra) tekrar ona geri satarsa bu işlem ine, başkasına satarsa teverruk olur. Aralarına üçüncü bir kişi girerse bu kişi riba hilekârı olur. Her üç işlem türünü de faizciler yaparlar. Bunlardan en hafifi teverruktur. Ömer b. Abdülaziz teverruk ribanın kardeşidir diyerek mekruh görmüştür. Ahmed b. Hanbel’den konuya ilişkin iki

¹²⁶ Merdâvî, **el-İnsaf**, c. 4, s. 337.

¹²⁷ İbn Kudame konu hakkında “Ahmed b. Hanbel’in mezhebinde hile tümüyle batıldır. (haramdır)” (İbn Kudâme, **el-Mugni**, c. 4, s. 66.) şeklinde ifade etmiştir. Bkz.: Süveylim, “et-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, s. 30, 31; Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 100.

¹²⁸ İbn Teymiyye, **Mecmû’u’l-Fetâvâ**, c. 29, s. 302, 303; Bayındır, **İslami Finans**, s. 204.

rivayet nakledilmiştir: Bir rivayette zorda kalınış kişi için mekruh olduğu görüşü nakledilmiştir. Hocamın görüşü de bu doğrultudadır; o bu işleme ancak zorda kalmış kişinin teşebbüs edeceğini söyledi. Üstadımız (r.a) teverruku men ederdi. Benim de bulunduğum ortamlarda defalarca bu konu kendisine arz edildi de o buna izin vermeyip şöyle dedi: Ribanın yasaklanmasının hikmeti bu işlemde de aynen mevcuttur. Hatta malı satın alma, satma ve riske katlanma durumlarında olduğu gibi maliyeti daha fazladır. İslam zararı az olan bir şeyi haram kılıp, zararı daha fazla olanı mubah kılmaz.”¹²⁹

Sonuç itibariyle bakıldığında Ahmed b. Hanbel’den teverruk hakkında üç görüş nakledilmiştir. Mezhep içinde İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi bazı fakihler teverruk işlemini haram görürken; Merdavî ve Buhûfî gibi diğer bazı fakihler de teverrukun caiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Bütün mezheplerin görüşlerini özetleyecek olursak teverrukun hükmü hakkında Hanefi mezhebi ilk dönemlerde teverruk ile bey‘u’l-îne’yi birbirinden ayırmamış ve teverruku da mekruh görmüş; sonraki dönemlerde ise teverruk ile bey‘u’l-îne birbirinden ayrılmış ve teverrukun caiz olduğu kabul edilmiştir. Maliki mezhebinde teverruk hakkında mekruh ve caiz olacağına dair iki görüş ortaya çıkmıştır. Şâfiî mezhebinde ise teverruk zikredilmemekle birlikte caiz kabul edilen bey‘u’l-îne ile aynı hükümde olacağı belirtilmiştir. Hanbeli mezhebine gelince teverruk müstakil olarak ele alınmış ve caiz kabul edilmiştir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim ise teverrukun caiz olmadığı hakkında görüş bildirmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki Şâfiî mezhebinin tamamı, Maliki ve Hanbeli fakihlerinin bir kısmı ve müteahhirun dönem Hanefi fakihleri teverruku caiz kabul etmiş; ilk dönem Hanefi fakihleri, Hanbelilerden İbn Teymiyye ve İbn Kayyim ve Maliki fakihlerinin de bir kısmı teverruku caiz görmemiştir.

¹²⁹ İbn Kayyim, **İ‘lâmü’l-Muvakkî‘în**, c. 3, s. 135; Bayındır, **İslami Finans**, s. 204.

B. Teverrukun Hükmüne Dair İleri Sürülen Deliller

1. Teverruku Caiz Görenlerin Delilleri

Birinci Delil: Bakara suresinin 275. ayetine göre teverruk caizdir. Allah Teala şöyle buyurmuştur:

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, ‘Alışveriş de faiz gibidir’ demelerinden dolaydır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.”¹³⁰

Ayete göre “Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır” ifadesindeki alışveriş (البيع) kelimesi umum ifade etmekte ve haramlığı sabit olmayan her alışverişin caiz olduğunu göstermektedir. Teverrukun da haram olduğunu dair Kur’an, Sünnet ve Sahabe uygulamalarında net bir delilin bulunmaması bu ayete göre caiz olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

İkinci Delil: Müdâyene ayetine göre teverruk caiz olan borçlanmaya girmektedir. Allah Teala “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın...”¹³¹ buyurmuştur.

¹³⁰ Bakara 2/275.

¹³¹ Ayetin tam meali şöyledir: “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara 2/282)

Bu ayete göre caiz olan borçlanma şekli açıklanmıştır. Teverruk işlemine bakıldığında da birinci akitte vadeli borçlanma gerçekleşmektedir. Bu tür borçlanma ayete göre caiz olan borçlanmanın içine girmektedir.

Üçüncü Delil: Hz. Peygamber (s.a.v.)’den nakledilen hurma hadisine göre teverruk caizdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre’nin (r.a.hümâ) naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bir sahabeyi Hayber vergilerini toplamak için görevlendirmişti. O Hayber’den, cenîb adı verilen iyi cins hurmalar getirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona, ‘Hayber’in bütün hurmaları böyle midir?’ diye sordu. Adam, ‘Vallahi, hayır, Ey Allah’ın Resulü! Bunu, diğer hurmalardan iki sa’(ölçek) verip bir sa’(ölçek), üç sa’(ölçek) verip iki sa’(ölçek) almak suretiyle elde ettik.’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘Böyle yapma! Önce elindeki hurmaları para karşılığında sat. Daha sonra da (bu dirhemlerle) cenîb denilen hurmaları satın al’ buyurdu.”¹³²

Bu hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.) görevliye kalitesiz hurmaları dirhemle satıp daha sonra elde ettiği dirhemlerle kaliteli hurmaları (cenîb hurması) almasını buyurmuştur. Bu hadisten anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber (s.a.v.) bu şekildeki bir işlemle ribadan uzak durulmuş olunacağını vurgulamakta ve yapılan bu işlemin alışverişin şart ve rükünlerini içinde barındıran sahih bir akit olduğunu bildirmektedir. Bu bağlamda teverruk işlemi de caiz olacaktır. Çünkü teverrukta yapılan her iki akit birbirinden ayrı bir şekilde meydana gelmekte ve akdin rükün ve şartlarına riâyet edildiği için sahih akit kabul edilmektedir. Hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bu tür bir uygulamaya cevaz vermiştir. Ayrıca hadiste akdi yapanların niyetlerinin akde tesir etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü kaliteli hurma ile kalitesiz hurma satımı fiilen gerçekleşmekte ve bu konuda niyetlerinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.)’den herhangi bir ikaz bulunmamaktadır. Bu da teverruk işlemindeki nakit ihtiyacının giderilmesi amacıyla işlemin yapılmasının akdi batıl yapmadığını ve bu tür bir niyetin de haram olmadığını göstermektedir. Ayrıca İmam Şâfiî bu hadisle bey‘u’l-îne’nin

¹³² Buhârî, **Sahîhu’l-Buhârî**, c. 3, s. 77, Hadis no: 2201 (Buhârî, **Buyu’**, 89); Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nîsâbü’l Müslim b. el-Haccâc, **Sahîh-i Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 5 c., Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, t.y., c. 3, s. 1215, Hadis no: 1593 (Müslim, **Müsâkât**, 18)

cevazına delil getirmiştir. Bu da teverrukun cevazının bey‘u’l-îne’ye nazaran daha evla olduğunu göstermektedir.¹³³

Dördüncü Delil: Ebu Yusuf’tan nakledilen görüşte sahabilerin teverruku bilfiil uygulamaları teverrukun caiz olduğunu gösterir. Ebu Yusuf “Bu alışveriş mekruh görülemez. Çünkü sahabilerin çoğu bilfiil bunu uygulamışlar, bu alışverişi övmüşler ve faiz olarak görmemişlerdir.”¹³⁴ şeklindeki ifadesiyle bu görüşünü açıklamıştır.¹³⁵

Bu görüşe göre sahabilerin bilfiil uygulamalarının ifade edilmesi sahabe tarafından icma edildiğini gösterir. Çünkü Ebu Yusuf’un bu sözlerine karşılık ulema tarafından herhangi bir karşı görüş beyan edilmemiştir.

Beşinci Delil: Fıkıhtaki ıstishâb kuralına göre teverruk caizdir. Bu kurala göre geçmişte var olan bir şeyin aksini ortaya koyan bir delil bulunmadıkça, şu anda da var olduğuna hükmetmek esastır. Ayrıca ibâha-i asliyye ıstishâbı olarak ifade edilen “hakkında yasaklayıcı kesin bir delil olmayan her şey mubahtır”¹³⁶ kaidesince teverruk da bu bağlamda değerlendirilerek caiz kabul edilmiştir.¹³⁷

Altıncı Delil: İşleme konu olan malın tekrar ilk sahibine dönmediği akitler caiz kabul edilmiştir.¹³⁸ Bu bağlamda herhangi bir aracı veya şart koşulmadan malın üçüncü kişilere peşin olarak satılmasında herhangi bir sakınca yoktur. Teverruk da bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Yedinci Delil: Nakde ihtiyaç duyan kimselerin çevresinde kendilerine borç verecek bir kimseyi bulamaması insanları teverruk işlemine yönlendirmektedir.¹³⁹ İnsanlar da nakit ihtiyaçlarını faizsiz bir yolla gidermek için teverruk akdi yapmaktadırlar. Bu bağlamda yapılan akitlerin sahih ve birbirinden bağımsız olması

¹³³ Bkz.: Mâverdî, **el-Havi’l-Kebir**, c. 5, s. 289; Sarmûm, **Bey‘u’l-Îne ve’t-Teverruk**, s. 116.

¹³⁴ İbn Âbidîn, **Reddü’l-Muhtar**, c. 5, s. 325; İbn Hümam, **Şerhu Fethü’l-Kadir**, c. 7, s. 213.

¹³⁵ Ebu Yusuf bu görüşüyle teverruku kastettiği yukarıda izah edilmiştir. Bkz.: Hanefî Mezhebinin Yaklaşımı, s. 35-39.

¹³⁶ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, “İstishâb” md., s. 260.

¹³⁷ Bayındır, **İslami Finans**, s.210, 211.

¹³⁸ Bkz.: İbn Cüzey, **el-Kavânînu’l-Fıkhiyye**, s. 179.

¹³⁹ Bkz.: Buhûtî, **Keşşafü’l-Kıma’**, c. 3, s. 186; Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 106, 107.

nakde ihtiyaç duyan kimselerin bu yöntemle ihtiyaçlarını gidermesinde kolaylık sağlamaktadır.

2. Teverruku Caiz Görmeyenlerin Delilleri

Birinci Delil: Hz. Ali'den nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) zorda kalmış kişinin satışını, ğararlı satışı ve olgunlaşmadan ürünlerin satışını yasaklamıştır.¹⁴⁰ Bu bağlamda teverruk işleminde de nakit ihtiyacı çeken kişinin alışverişe zorlanması söz konusudur. Çünkü satıcı borç vermekten içtinap edip elindeki malı yüksek fiyattan vadeli olarak ihtiyaç sahibine satmaktadır. Zikri geçen hadise göre bu durum caiz olmamaktadır.

İkinci Delil: Teverruk yasak olan îne satışları arasındadır. İne hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şu hadis rivayet edilmiştir:

“Sizler ‘îne usulüyle alışverişte bulunur, sığırların pesine düşer, ziraata razı olur ve cihadi da terk ederseniz, Allah size öyle bir zillet verir ki, dininize dönmedikçe o zilleti kaldırmaz.”¹⁴¹

Mezhep fakihlerinin hemen hemen hepsi teverruk işlemini bey‘u'l-îne'nin içinde ele almış veya îne'nin bir alt türü olarak değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda yukarıda zikri geçen hadise göre teverruk da caiz olmayacaktır.

Üçüncü Delil: İbn Abbas'tan rivayet edilen “Bir malın fiyatını peşin olarak belirledikten sonra o malı peşin olarak satmada bir sakınca yoktur. Fakat peşin olarak fiyat koyulduktan sonra vadeli olarak satılırsa bunda hayır yoktur. Burada gümüşün gümüş para karşılığında satılması söz konusudur.”¹⁴² hadise göre teverruk caiz değildir. Bu rivayete göre nakit olarak fiyat belirlendikten sonra müşterinin vadeli olarak malı satın almasındaki maksat peşin para karşılığında vadeli borç almasıdır. Bu

¹⁴⁰ Ebû Dâvud, **Sünenü Ebî Dâvud**, c. 3, s. 255, Hadis no: 3382 (Ebû Dâvut, **Bey‘u'l-Muzdar**, 22); ayrıca bkz.: Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, 11 c., Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003, c. 6, s. 29, Hadis no: 11076; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, c. 4, s. 327, Hadis no: 20688; Bayındır, **İslami Finans**, s. 211.

¹⁴¹ Ebû Dâvud, **Sünenü Ebî Dâvud**, c. 3, s. 274, Hadis no: 3462. (Ebû Davud, **Buyû'**, 54, **Melâhim**, 10)

¹⁴² Arapça metni şöyledir: (إذا استقمت بنقد فلا بأس، وإذا استقمت بنقد فبيعت بنسيئة فلا خير فيه، تلك ورق بورق) Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habiburrahman A'zamî, 2. bs., 11 c., Beyrut, el-Meclisü'l-İlmi, 1403/1983, c. 8, s. 236, Hadis no: 15028.

muamelenin de uygun olmadığı ifade edilmiştir. Teverruk işleminde de peşin olarak malın fiyatı belirlendikten sonra değerinden daha fazlaya vadeli olarak satın alım vardır. Teverruk müşterisi satıcıya, ben 1000 dirhem istiyorum, bana 1000 dirhem değerinde bir mal sat diyerek fiyat belirlemiş olur. Sonra da 1200 dirheme veya daha fazlasına malı satın aldığını ifade eder.¹⁴³

Dördüncü Delil: Teverruk işlemleri, faizi helal saymaya götüren haram bir hiledir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Öyle bir zaman gelecek ki alım satım adı altında ribayı helal kılmaya çalışacaklardır.*”¹⁴⁴ hadisine göre caiz değildir. Ayrıca Ömer b. Abdülaziz’den rivayet edilen “teverruk ribanın kardeşidir”¹⁴⁵ ifadesi de teverrukun caiz olmadığını göstermektedir.

Beşinci delil: Teverruk akdi İslam hukukundaki sedd-i zerâi kaidesine göre caiz değildir. Bu bağlamda teverruktaki maksadın alışveriş olmaması ve işlem sonunda nakit para karşılığında vadeli fazla borca girildiği ortaya çıktığı için faize sebebiyet vermektedir.

III. KLASİK TEVERRUKLA İLGİLİ FIKIH HEYETLERİNİN KARARLARI

Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi’nin MFİ(r) 31 Ekim 1998 yılında Mekke’de düzenlediği 15. oturumda “bi şe’ni hükmi bey’ı’t-teverruk” başlığı altında klasik teverruk işlemlerinin hükmünü ele almıştır.

Konu hakkında müzakereler yapıldıktan sonra fıkıh heyeti teverruk hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Bir kimsenin, nakit elde etmek için satıcının elinde ve mülkünde olan bir malı vadeli olarak satın alıp, daha sonra satıcının dışında başka bir müşteriye nakit olarak satmasına teverruk denir.

¹⁴³ Bkz.: İbn Teymiyye, *Mecmû‘u’l-Fetâvâ*, c. 29, s. 446; Reşûd, *et-Teverruku’l-Masrafî*, s. 109, 110.

¹⁴⁴ İbn Kayyim, *İ‘lâmü’l-Muvakki‘în*, c. 3, s. 166; Bayındır, *İslami Finans*, s. 211.

¹⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû‘u’l-Fetâvâ*, c. 29, s. 431.

Cumhur ulema ‘Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır.’ (Bakara 2/275) ayetinden yola çıkarak tevveruku şer’an caiz görmüşlerdir. Çünkü alışverişlerde aslanan helalliktir. Öte yandan tevverukta kasti veya şekli olarak riba söz konusu değildir. Çünkü burada borçlarını ödeme, evlilik veya bu ikisinin dışında başka bir ihtiyaçların karşılanması vardır.

Bu akdin caiz olması için öngörülen şart, müşterinin doğrudan veya dolaylı olarak satıcıdan almış olduğu malı, aldığı fiyattan daha düşüğe tekrar ona satmamasıdır. Şayet satarsa bu muamele şer’an haram olan bey‘u’l-îne’ye dahil olur. Bu durumda riba hilesi oluşur ve haram kılınan akitlere girer.”¹⁴⁶

Klasik tevveruk hakkında Suud-i Arabistan Kıdemli Alimler Heyeti de fetva no:19297’de tevverukun tanımını yaptıktan sonra cumhur ulemaya göre bu işlemin caiz olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁷ Benzer bir ifadeyle de Mevsuâtü’l-Fıkhiyye, Meâyîrü’ş-Şer’iyye, ve İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Fıkıh Akademisi MFİD(m)’nin kararlarında geçmektedir.¹⁴⁸

Sonuç olarak günümüz fıkıh heyetleri tarafından düzenlenen otumlarda klasik kaynaklarda zikri geçen tevveruk işlemlerinin cumhur ulemaya göre caiz olduğu kararlaştırılmıştır.

¹⁴⁶ Bkz.: Heyet MFİ(r), **Karârât**, s. 357.

¹⁴⁷ Bkz.: Suudi Arabistan Krallığı Fetva ve Bilimsel Araştırma Genel Başkanlığı, “Tevveruk ve Hükmü”,(çevrimiçi)<http://alifta.net/Fatawa/FatawaChapters.aspx?language=ar&View=Page&PageID=4707&PageNo=1&BookID=3> 15.12.2017.

¹⁴⁸ Bkz.: Heyet, **el-Mevsûatü’l-Fıkhiyyetü’l-Kuveytiyye**, c. 14, s. 147, 148; Heyet, **el-Meâyîrü’ş-Şer’iyye**, Heyetü’l-Muhâsebe ve’l-Murâcea li’l-Müessesati’l-Mâliyyeti’l-İslâmiyye (AAOIFI), Manama, 1437/2015, s. 769; Heyet MFİD(m), **Karârâtün ve Tavsiyâtün Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî’l-Düveli el-Münbesiku an Munazzamati’t-Teâvuni’l-İslâmî**, Devarât: 2-19; Karârât: 1-185, Şârîka, İmarât, 1432/2011, s. 580, 581; Heyet MFİD(m), **Mecelletü Mecma’i’l-Fıkhi’l-İslâmiyyi’l-Düveli**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 873-874.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TEVERRUK ÇEŞİTLERİ, FAİZSİZ BANKALARDAKİ TEVERRUK UYGULAMALARI VE FIKHÎ TAHLÎLİ

I. GÜNÜMÜZ TEVERRUK ÇEŞİTLERİ

Teverruk uygulamalarının günümüzde başlıca üç çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; klasik fıkhıta zikri geçen bireysel/ferdî teverruktur. İkincisi; daha çok faizsiz bankaların uyguladığı ve isimlendirdiği organize düz teverruk işlemidir. Üçüncüsü ise, organize ters teverruk işlemidir. Organize ters teverruk, her ne kadar organize teverruk başlığı altında yer alsada mahiyeti ve uygulama yöntemiyle organize düz teverruktan ayrılmaktadır.¹⁴⁹

A. Bireysel/Ferdî Teverruk

Bir önceki bölümde, bireysel teverrukun mahiyeti ve klasik fıkhıtaki yeri detaylı bir şekilde ele alındığından bu bölümde günümüzde uygulanma şekline ağırlıklı olarak yer verilecektir.

¹⁴⁹ Detaylı bilgi için Bkz.: Ali Muhyiddin Karadağı, **et-Teverruku'l-Masrafî**, Beyrut, Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/2011, s. 243-268; Bayındır, **İslamî Finans**, s. 197-209; Vehbe Mustafa Zuhaylî, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'rûf ve'l-Masrafıyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 785-815; Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî” **MMFİD(m)**, c. 19/3, s. 549-621; Mahmut el-Bennâ, “et-Teverruku'l-Munazzam kemâ Tücrîhi'l-Masârifi'l-İslâmiyye”, Bahsun Mukaddemun li-mu'temeri'l-meclisi'l-Avrubî li'l-Buhûsi ve'l-İftâi et-Devrate't-Tâsiate Aşrate bi'Türkiye fi'l-Fetrati min 30.06.2009-04.07.2009, t.y.; Fadıl ed-Debû, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'ruf ve'l-Masrafıyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 65-85; Hilal el-Hünayfî, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 669-784; Muhammed Ceyyûsî, “et-Teverruku'l-Masrafî”, Bahsun Mukaddemun ile'l-Mu'temeri'l-'İlmi'l-Evvelî et-Teverruku'l-Masrafî ve'l-Hıyeli'r-Ribeıyye, Camiatü'l-Aclûni'l-Vataniyye, 2012, t.y. s. 4; Şevki Dünyâ, “et-Teverruku'l-Masrafî et-Tasvîru'l-İktisâdî ve'l-Hükmü's-Şer'î”, **Nedvetü't-teverruk ve't-tevrîk beyne's-şeriatî'l-İslamiyye ve't-Tatbiki'l-Mâliyyi'l-Muâsir**, Câmıatü'l-Ezher Merkezu Salih Abdullah Kamil li'l-İktisâdî'l-İslâmî, Kahire, 2007, s. 23, 24; Ahmed Osman, “et-Teverruk Hakikatuhu-Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'ruf ve'l-Masrafıyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s.11-63; Hüseyin Kâmil Fehmî, “et-Teverruku'l-Ferdî ve't-Teverruku'l-Masrafî (el-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 201; Ahmed b. Abdülazîz el-Haddâd, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'rûf ve'l-Masrafıyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde,1434/2013, c. 19/3, s. 87-108; Abdülazîz Hayyâd, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'rûf ve'l-Masrafıyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 407-425; Ali Ahmed Sâlûs, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu”, c. 19/3, s. 427-515.

Klasik fıkıh kitaplarında geçen teverruk işlemleri günümüzde daha çok bireysel/fikhî teverruk (التورق الفقهي / الفردي) şeklinde isimlendirilmektedir.¹⁵⁰ Bireysel teverruk, günümüzde genellikle şu şekilde tarif edilmektedir:

“Müşterinin pazarlık yaparak (müsâveme) ya da satıcıya muayyen bir kâr ödeyerek (murabaha) satıcının (bayinin) elinin altında ve mülkünde bulundurduğu bir malı vadeli bedelle satın aldıktan sonra nakit temin edebilmek amacıyla bu malı üçüncü tarafa peşin satma işlemidir.”¹⁵¹

Tarih boyunca her asırda insanların nakit ihtiyaçlarını giderme konusunda farklı finansman yöntemlerini kullandıkları bilinmektedir. Bu finansal akitlerden biri de teverruk işlemidir. Bireysel teverrukun basit bir yapıda olması, her bireye bu işlemi kolayca yapabilme imkanı vermektedir.

Bireysel teverruk işlemi üç taraf arasında uygulanmaktadır. Bunlar; ilk müşteri (müteverrik), satıcı ve ikinci müşteridir.¹⁵²

Bireysel teverruk işleminin uygulanabilmesi için öncelikle bu işlemle nakit ihtiyacını karşılamayı amaçlayan bir tarafın bulunması gerekir. Bu kişi, teverruk işleminin birinci tarafıdır ve teverruk yapmasındaki en önemli amacı nakit ihtiyacını karşılamaktır. Bu sebeple vadeli olarak alacağı malı kullanma gibi bir niyeti bulunmamaktadır.¹⁵³

Teverruk işleminde ikinci taraf olan satıcı (bayi/tüccar), kendisinde bulunan mevcut bir malı nakit ihtiyacı içinde olan tarafa belirli bir kâr ve vade ile satan taraftır. Müşteri, satıcıdan malı satın alıp kabzını gerçekleştirdikten sonra bu malı satıcının dışında başka bir müşteriye peşin bedelle satacaktır. Nakit ihtiyacında olan tarafın peşin bedelle sattığı malı alan kişi, teverruk işleminin üçüncü tarafını oluşturmaktadır.

¹⁵⁰ Şevki Dünyâ, “et-Teverruku'l-Masrafi”, s. 24.

¹⁵¹ Heyet, **el-Meâyîrü's-Şer'îyye**, s. 767; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 573; Heyet MFİ(r), **Karârât**, s. 357.

¹⁵² Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 124; Vehbe Mustafa Zuhaylî: “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu”, s. 789; Hişam Muhammed Kâdî, “et-Teverruk min Manzûrin Fıkhi”, **Nedvetü't-Teverruk ve't-Tevrîk Beyne's-Şer'iati'l-İslamiyye ve't-Tatbiki'l-Mâliyyi'l-Muâsir**, Câmîatü'l-Ezher Merkezi Salih Abdullah Kamil li'l-İktisâdi'l-İslâmî, Kahire, 2007, s. 101; Cebeci, “Teverruk”, **DİA**, c. EK-2, s. 601.

¹⁵³ Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fikhî”, c. 19/3, s. 555.

Üçüncü taraf, malı peşin bedelle satın aldığı anda ise teverrick işlemleri tamamlanmaktadır.¹⁵⁴

Bireysel teverrickta, akit öncesinde, müşteri ile satıcı arasında her hangi bir anlaşmanın bulunmaması gerekir. Şayet müşteri ile satıcı arasında akit öncesi bir anlaşma söz konusu olursa bu organize teverrick kapsamına girmektedir.

Bireysel teverrick nakde ihtiyaç duyan kimsenin malı vadeli olarak satın alacağı ve sonrasında peşin olarak satacağı kişileri kendi imkânları dahilinde bulmuş olduğu bir işlemdir. Nakde ihtiyaç duyan kimse ise genellikle piyasada hızlı bir şekilde nakde dönüştürülebilecek malları tercih etmektedir.

Bireysel teverrickun İslam hukuku açısından caiz olabilmesi için bazı şartlara uyulması gerekmektedir. Bu şartlara riâyet edildiğinde bireysel teverrick genellikle caiz görülmektedir.¹⁵⁵

Bu kuralların birincisi, satın alınan malın asla birinci satıcısına doğrudan veya dolaylı bir şekilde geri dönmemesidir. Bunun nedeni ise teverrick ile bey'ü'l-îneyi birbirinden ayıran en önemli noktanın burası olmasıdır.¹⁵⁶

İkincisi, alınıp satılan malın (altın ve gümüş dışında ve dinen haram olmayan) satıcının mülkiyetinde, zilyetliğinde ve akit mahallinde hazır olması şartıdır. Mal müşteriye satıldıktan sonra müşteri malın maliki olarak onu kabzetmelidir. Ayrıca birinci akit ile ikinci akit arasında açık veya gizli ya da örfleşmiş herhangi bir bağ bulunmamalıdır.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Münzir, Kahf- İmâd Berekât, “et-Teverricku'l-Masrafî fi't-Tatbîki'l-Muâsir”, Bahsun Mukaddemun li-Mu'temeri'l-Müessesâti'l-İslâmiyyeti Meâlimu'l-Vâkı'ı ve Âfâku'l-Mustakbeli (8-10 Mayıs 2005), İmarât, t.y., s. 4.

¹⁵⁵ Bkz.: Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'îyye**, s. 768, 769; Heyet MFİ(r), **Karârât**, s. 357; Heyet MFİD(m), **Karârât ve Tavsiyât** s. 580, 581; Heyet MFİD(m), **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî**, c. 19/3, s. 873, 874; Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafî**, s. 115-117; el-Bennâ, “et-Teverricku'l-Munazzam”, s. 12; Ahmed Osman, “et-Teverrick Hakikatuhu-Envâu'hu”, c. 19/3, s. 51, 52.

¹⁵⁶ Heyet MFİ(r), **Karârât**, s.357; Heyet MFİD(m), **Karârât ve Tavsiyât** s. 580, 581; Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafî**, s. 115,116.

¹⁵⁷ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'îyye**, s. 768, 769; el-Bennâ, “et-Teverricku'l-Munazzam”, s. 12.

Üçüncüsü ise bireysel teverrukun caiz olması ihtiyaç haliyle sınırlandırılmış, ihtiyaç içinde olmayan insanların yatırım amaçlı veya finansman yöntemi olarak yaygın bir şekilde kullanmasına cevaz verilmemiş olmasıdır.¹⁵⁸

Bireysel teverrukun pratikte nasıl uygulandığını bir örnek üzerinden şu şekilde inceleyebiliriz:

Düğün yapmak için nakde ihtiyaç duyan bir kişi teverruk yoluyla bir araba satın almak ister. Değeri elli bin lira olan bir arabayı galeriden 24 ay vade ile atmış bin liraya satın alır. Daha sonra bu arabayı ikinci el piyasada başka bir kişiye peşin fiyatına elli bin liraya satar. Bu sayede düğün masrafları için gerekli olan nakdi elde etmiş olur. Galeriye olan borcunu ise anlaştığı üzere vadesi geldikçe ödemektedir.

B. Organize Teverruk

Günümüz bankalarında uygulanan organize teverruk işlemleri kendi içinde düz teverruk ve ters teverruk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1. Organize Düz Teverruk

Organize düz teverruk işlemleri, günümüzde birkaç farklı şekilde isimlendirilmiştir. Bu isimlendirmelerden en yaygın olanları; organize teverruk (التورق المنظم), banka teverruku (التورق المصرفي) ve kurumsal teverruk (التورق المؤسسي) isimleridir.¹⁵⁹

Organize düz teverruk işlemleri, satıcı ile nakit talebinde bulunan kişinin anlaşmalı olarak belirli bir sisteme göre düzenlenmiş olan akitleri gerçekleştirdikleri uygulamalardır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'îyye**, s. 769.

¹⁵⁹ Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 147; Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafî**, s. 31; Muhammed Ali Karî, "Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî", **A'mâlün ve Buhûsun ed'Devratü's-Sâbiate Aşar li'MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 643; Şevki Dünyâ, "et-Teverruku'l-Masrafî", s. 24; Hasan Saidî, "et-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî fi'l-Vakti'l-Hâdir", s. 186.

¹⁶⁰ Bayındır, **İslami Finans**, s. 205; Sami Süveylim, "et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam", s. 252; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 147; Ceyyûsî, "et-Teverruku'l-Masrafî", s. 4; Münzir, **Kahf-İmâd Berekât**, "et-Teverruku'l-Masrafî fi't-Tatbîki'l-Muâsir", s.7, 8; Zuhaylî, "et-Teverruk Hakîkatuhu Envâuhu", s. 3; Ahmed Osman, "et-Teverruk Hakîkatuhu-Envâuhu", c. 19/3, s. 54.

Bankalarda uygulanan organize düz teverrick işlemleri ise şöyledir:

“Banka, uluslararası piyasalarda veya diğer piyasalarda, altın ve gümüşün haricindeki malları standart bir şekilde satın alır ve teverrick talep eden müşteriye vadeli olarak satar. Ardından –ya akit esnasında konulan bir şartla ya da örfü uygun olarak-, söz konusu müşterisinin malını, başka birine peşin fiyata satmak için vekalet alır. Daha sonra da malı peşin olarak satın ücretini müşteriye teslim eder.”¹⁶¹

Organize düz teverrickta satıcı/banka, malı müşterisine vadeli sattıktan sonra müşteri adına vekaleten başka bir brokera borsada peşin olarak satmada aktif rol oynamaktadır.

Organize düz teverrick işlemleri dört taraf arasında gerçekleşmektedir.¹⁶² Bu tarafları şu şekilde açıklamak mümkündür:

1. Malı Satan Taraf (المورد): Teverrick işleminde malı mülkiyetinde bulunduran taraftır. Çoğunlukla bu taraf, banka ile ön anlaşma yapan satıcı brokerdir.

2. Malı Alarak Finansman Sağlayan Taraf (المشتري الممول): Teverrick işleminde, malı ilk sahibinden peşin olarak satın alan kurumdur. Bu taraf, genellikle banka olup satıcıdan malı peşin bedel karşılığında satın almaktadır.

3. Teverrick Talebinde Bulunan Taraf (العميل المتورق): Teverrick işlemini talep eden taraftır. Diğer bir ifadeyle, bankanın peşin fiyatına satın almış olduğu malı vadeli olarak satın alan taraftır. Teverrick işleme talep eden taraf, nakit temin etmek amacıyla satın almış olduğu bu malı, bankaya vekalet vererek borsada satılmasını sağlar.

4. Malı Nihai Olarak Satın Alan Taraf (المشتري النهائي للسلعة): Dördüncü taraf, teverrick işleme konu olan malı finansman ihtiyacı duyan müşteriden peşin olarak satın alan taraftır. Bu taraf, malı doğrudan müşteriden değil, vekili sıfatıyla hareket eden bankadan satın almaktadır. Bu işlem gerçekleştiğinde teverrick işlemi tamamlanmaktadır.

¹⁶¹ Heyet MFİ(r), **Karârât**, s. 426.

¹⁶² Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 124, 125.

Organize düz teverrick işlemlerinde başlıca beş adet akit yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu akitleri şu şekilde özetlemek mümkündür:¹⁶³

Birinci akit, teverrick işleminden önce bankanın alıcı ve satıcı brokerlarla yapmış olduğu ön anlaşmadır. Banka bu anlaşmada, teverrick işlemine konu olan malı satıcı brokardan alacağına ve daha sonra alıcı brokera satacağına dair taahhütte bulunmaktadır.

İkinci akit, banka ile satıcı broker arasında imzalanan satış akdidir. Bu akit ile banka, daha önceden anlaşmış olduğu satıcı brokardan emtia satın almaktadır. Almış olduğu emtianın kabzını ise evraklar üzerinden gerçekleştirmektedir.

Üçüncü akit, banka ile müşteri (müteverrik) arasında imzalanan satış akdidir. Yapılan bu akit genellikle modern murabahadır. Bu akitle müşteri bankadan malı vadeli olarak satın almaktadır. Malın kabzı ise evraklar üzerinden gerçekleşmektedir.

Dördüncü akit, müşteri ile banka arasında gerçekleşen vekalet akdidir. Bu vekalet ile müşteri satın almış olduğu emtiayı kendi adına peşin olarak satması için bankaya vekalet vermektedir.

Beşinci akit ise vekil konumunda olan banka ile alıcı broker arasında yapılan satış akdidir. Bu anlaşmada banka, müşteri adına vekaleten daha önceden anlaşmış olduğu alıcı brokera emtianın satışını gerçekleştirmektedir.

Tüm bu akitlerin sonunda banka, müşterisinin vekili sıfatıyla satmış olduğu emtianın bedelini, onun hesabına aktararak teverrick işlemini sonlandırmaktadır. Daha sonra müşteri de bankaya olan borcunu, ilk sözleşmede anlaştığı üzere taksitler halinde ödeyecektir.¹⁶⁴

¹⁶³ Bkz.: Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafî**, s. 118, 121; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverrick**, s. 155; Ubeydî, **Hakikatü Bey'i't-Teverrick**, s. 87-94; Hasan Saidî, "et-Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifi fi'l-Vakti'l-Hâdir", s. 200, 201; Ahmed Osman, "et-Teverrick Hakikatuhu-Envâu'hu", c. 19/3, s. 54-56; Hüseyin Hâmid Hasan, "et-Teverricku'l-Masrafiyyü'l-Munazzam", **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 184; Hüseyin Hamit Hasan, "Ta'liku alâ Buhûsi't-Teverrick", (Çevrimiçi), <http://hh.mm-ss.com/pagedetails.aspx?id=108> 18.12.2017.

¹⁶⁴ Şübeyr, "et-Teverricku'l-Fıkhî", c. 19/3, s. 585, 586; Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafî**, s. 120-121; Bayındır, **İslami Finans**, s. 205-206; Süveylim, "et-Teverrick ve't-Teverricku'l-Munazzam", s. 251-252; el-Bennâ, "et-Teverricku'l-Munazzam", s. 16; Hasan Ali Şâzeli, "et-Teverrick Hakikatuhu ve

Organize düz teverrickta yapılan akitleri açıkladıktan sonra bu işlemin bankalarda uygulamasını bir örnek üzerinden şu şekilde inceleyebiliriz:

Bedelli askerlik için yirmi bin lira nakde ihtiyacı olan bir kimse, bankaya gidip teverrick işlemi yapmayı talep eder. Gerekli uzlaşma sağlandıktan sonra banka ile müşteri arasında teverrickla ilgili maddeleri içeren Tüketici Finansman Sözleşmesi (TFS) imzalanır. Ardından banka uluslararası piyasadan yirmi bin lira değerinde bir emtiayı (paladyum/nikel/demir/alüminyum) peşin bedelle satın alır ve bu emtianın üzerine belli bir kâr koyarak vadeli olarak mesela yirmi beş bin liraya murabaha yöntemiyle müşteriye satar. Ardından müşteri ile banka arasında imzalanan Tüketici Finansman Sözleşmesi'nde malın satımı için vekalet ile ilgili maddeler bulunduğundan banka doğrudan müşteri adına vekaleten uluslararası piyasada malı yirmi bin liraya peşin bedelle satışını gerçekleştirir. Daha sonra elde etmiş olduğu yirmi bin lirayı müşterinin hesabına aktararak teverrick işlemi tamamlar. Böylece organize düz teverrick işlemi son bulmuş olur. Bu işlemin sonunda müşteri bedelli askerlik için ihtiyacı olan yirmi bin lira nakde ulaşmış olur. Banka ise bu iki alım satımdan netice olarak beş bin lira gelir elde etmiş olur.

Yurtdışındaki organize düz teverrick işlemlerinde satış ve vekalet akdi ayrı bir şekilde imzalanırken; Türkiye uygulamalarında tek bir sözleşme üzerinden imzalanmaktadır.

2. Organize Ters Teverrick

Organize ters teverrick; mevduat sahibinin parasını belli bir vade ile faizsiz fakat risk ve getiri garantili olarak bankada değerlendirme işlemidir.¹⁶⁵ Diğer bir ifadeyle, bankanın belli emtiayı almak için mevduat sahibinden almış olduğu vekalet ile müşteri adına peşin emtia satın alıp, daha sonra müşteriye vekaleten kendisine

Hukmuhu ve'l-Farku Beynehu ve Beynü'l-İne ve't-Tevrick', **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 158-162.

¹⁶⁵ Bayındır, **İslami Finans**, s. 206.

belirli kâr oranıyla vadeli olarak satmasıdır. Bu işlem sayesinde banka müşteriye sabit bir getiri sağlamaktadır.¹⁶⁶

Bu işlemde banka, müşterisine ana parası ve kârı hususunda garanti vermektedir. Yani banka parasını değerlendirmek isteyen müşteriyle belli vade ve kâr üzerine anlaşma yaparak, işlemin sonunda ona sabit bir kazanç sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere bu uygulamadaki amaç, müşteri açısından nakit ihtiyacını karşılamak değil; eldeki fazla parayı kesin bir getiri karşılığında değerlendirmektir.¹⁶⁷

Ters teverruk işlemi, faizli bankaların sabit getirili vadeli mevduat hesaplarına alternatif olarak sunulan bir işlemdir.¹⁶⁸ Faizli bankalar, mevduat sahiplerine paralarını yatırmaları karşılığında yıllık veya aylık sabit faiz oranları sunarak, mevcut mevduatlarını arttırma imkânı vermektedir. Faizsiz bankalarda ise bu işlem, ters teverruk işlemiyle müşteriye risksiz ve getiri garantisi sağlanarak yapılmaktadır.

Ters teverruk işleminde izlenen süreç şöyledir:

Öncelikle banka ile mudi arasında ters teverruk çerçeve sözleşmesi imzalanmaktadır. Bu sözleşmede yapılacak olan işlemler detaylı bir şekilde açıklanmakta, vade ve gelirler net olarak belirlenmektedir. Ayrıca vaad sözleşmesi de imzalanarak müşterinin anlaşmayı bozmaması sağlanmaktadır.¹⁶⁹

İkinci aşamada mudi, bankaya vekalet vermektedir. Bu vekalet ile banka, borsa üzerinden mudii adına emtia satın almakta ve daha sonra kendisine murabaha yöntemiyle satmaktadır. Bu işlem sonucunda emtia bankanın mülkiyetine geçmektedir. Banka da bu emtiayı borsada peşin bedelle satarak likidite temin

¹⁶⁶ Heyet MîF(r), **Karârât**, s. 495; Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 598; Zuhaylî, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu’hu”, c. 19/3, s. 810, 811; el-Bennâ, “et-Teverruku’l-Munazzam”, s. 24; Ahmed Osman, “et-Teverruk Hakikatuhu-Envâu’hu”, c. 19/3, s. 59; Şâzelî, “et-Teverruk Hakikatuhu ve Hukmuhu”, c. 19/3, s. 157; Ali Ahmed Sâlûs, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu’hu”, c. 19/3, s. 483; Cebeci, “Teverruk”, **DİA**, c. EK-2, s. 601.

¹⁶⁷ Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 598; Bayındır, **İslami Finans**, s. 206.

¹⁶⁸ Karadağı, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 245, 246.

¹⁶⁹ Bayındır, **İslami Finans**, s. 207.

etmektedir. Böylece müşterinin parası bankaya girmiş ve banka da risksiz olarak müşteriye getiri sağlamış olur.¹⁷⁰

Herhangi bir sebepten dolayı müşteri parasını geri çekmek istediğinde ise banka bu isteğini gerçekleştirmek için “indirim yap peşin tahsil et” (ضع وتعجل) kuralını uygular. Bu durumda müşteri kârından veya ana sermayesinin bir kısmından vazgeçerek ters teverruk işlemini sonlandırabilmektedir.¹⁷¹

Ters teverruk işlemleri, banka ile müşteriler arasında olduğu gibi bankalar arasında da uygulanmaktadır. Nitekim bu yöntemi faizsiz bankaların likiditelerini genişletmek için kendi aralarında uyguladıkları bilinmektedir. Faizsiz bankaların likidite yöntemlerinin sınırlı olması, bu yöntemle başvurularına götüren sebepler arasındadır.

Ters teverruk işlemleri, yurtdışında birçok bankada uygulanmaktadır. Ters teverruk işlemlerini uygulayan bankalar farklı isimlendirmelerde bulunmuşlardır. Katar el-Reyân Bankası bu işleme “Murâcaha” (المراجعة) ismini verirken; kimi bankalar da “vadeli mevduata alternatif hesap” (المنتج البديل عن الوديعة لأجل), “Ters Murabaha”, “Ters Teverruk”, “Doğrudan Yatırım” ve “Murabaha yöntemiyle yatırım” gibi isimler kullanmışlardır.¹⁷²

C. Teverruk Çeşitlerinin Mukayesesi

Teverruk çeşitleri mukayese edildiğinde aralarında birçok farklı yönünün olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar, teverruk işleminin yapısında olduğu gibi uygulamasında da kendini göstermektedir. Özellikle faizsiz bankaların bu işlemi sistemli bir şekilde uygulamaya başlamaları, birçok farklılığa sebep olmuştur.

Bireysel teverruk ile organize düz teverruk arasındaki farkları şöyle sıralamak mümkündür.¹⁷³

¹⁷⁰ Bayındır, **İslami Finans**, s. 207, 208; Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 599.

¹⁷¹ Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 599, 601; Bayındır, **İslami Finans**, s. 206, 207.

¹⁷² Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 600; Bayındır, **İslami Finans**, s. 208; Fadil ed-Debû, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu”, c. 19/3, s. 78.

¹⁷³ Detaylı bilgi için Bkz.: Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 126-128; Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 590-592; Ubeydî, **Hakikatü Bey'i't-Teverruk**, s. 82-87; Süveylim, “et-Teverruk ve't-

1. Bireysel teverrick, başlangıç ve bitiş itibariyle oldukça basit, herhangi bir organizasyona ve standart bir sisteme dahil olmadan uygulanır. Organize düz teverrick ise kurumsal olup standart bir sistem üzerinden düzenli bir şekilde gerçekleşir.¹⁷⁴
2. Bireysel teverrickta birbirinden bağımsız iki akit vardır. İşlem esnasında gerçekleşen ilk akitte müşteri satıcıdan vadeli olarak bir mal satın alır. İkinci akitte ise müşteri, satın aldığı malı tamamen bağımsız müstakil başka bir müşteriye peşin bedelle satarak teverrick işlemini gerçekleştirir. Organize düz teverrickta ise birbirine bağlı beş ayrı akit vardır. Bu akitlerin ikisi birlikte; kalan üç akit ise peşi sıra yapılmak suretiyle dakikalar içinde tamamlanır.¹⁷⁵
3. Bireysel teverrickta müşterinin ne amaçla teverrick yaptığını satıcı genellikle bilmemektedir. Organize düz teverrickta ise banka müşterinin bu niyetini bilmektedir ve işlemin başında müşteri ile anlaşma yapılarak bu işlemi uygulanmaktadır.¹⁷⁶
4. Bireysel teverrickta satıcı malı vadeli olarak sattıktan sonra, son müşteri ile bir bağlantısı yoktur. Organize düz teverrickta ise satıcı konumunda olan banka, ilk önce müşteriye malı vadeli olarak satmakta, ardından da müşteri adına vekaleten başka bir brokera malı peşin olarak satmaktadır. Yani organize düz teverrick işleminde banka, müşteriye likidite sağlamak için aktif rol almaktadır.¹⁷⁷
5. Bireysel teverrickta akit öncesinde herhangi bir anlaşma söz konusu değildir. Organize düz teverrickta ise malın alınıp satılacağı brokerlarla akit öncesinde ön anlaşma imzalanmaktadır.¹⁷⁸

Teverricku'l-Munazzam", s. 253; Süveylim, "et-Tekâfüü'l-İktisâdî Beyne'l-Ribâ ve't-Teverrick", Varakatün Mukaddemetün ilâ Nedveti'l-Bereketi'r-Râbiate ve'l-İşrîn, 1424/2003, t.y., s. 18; Hasan Saidî, "et-Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifi fi'l-Vakti'l-Hâdir", s. 195; Ali Müşeykîh, "et-Teverricku'l-Masrafi", s. 253; el-Haddâd, "et-Teverrick Hakikatühü Envâu'hu", c. 19/3, s. 96, 97.

¹⁷⁴ Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 127; Ali Karî, "Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifi", s. 642, 643. ¹⁷⁵ Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 128.

¹⁷⁶ Karadağı, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 248; Süveylim, "et-Teverrick ve't-Teverricku'l-Munazzam", s. 253; Süveylim, "et-Tekâfüü'l-İktisâdî", s. 18; Şübeyr, "et-Teverricku'l-Fıkhî", c. 19/3, s. 591.

¹⁷⁷ Süveylim, "et-Teverrick ve't-Teverricku'l-Munazzam", s. 253; Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 127; Bayındır, **İslami Finans**, s. 208; Ali Müşeykîh, "et-Teverricku'l-Masrafi", s. 253.

¹⁷⁸ Süveylim, "et-Tekâfüü'l-İktisâdî", s. 18; Ali Müşeykîh, "et-Teverricku'l-Masrafi", s. 253; Hasan Saidî, "et-Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifi fi'l-Vakti'l-Hâdir", s. 195.

6. Bireysel teverrukta alınıp satılan gerçek bir mal söz konusudur. Organize düz teverrukta ise organize borsalardaki madenlerin alışverişi söz konusudur. Bu borsalarda malın var olup olmadığı konusunda ciddi problemler bulunmaktadır.¹⁷⁹
7. Bireysel teverrukta satılan mal fiilen elden ele dolaşır. İlk müşteri, malı satın alıp kabz ettikten sonra yeni müşteriye peşin olarak satarak malı teslim eder ve bedelini alır. Organize düz teverrukta ise gerçek kabz yoktur. Yapılan tüm alım satımların teslim işlemleri, evraklar üzerinden gerçekleştirilmektedir.¹⁸⁰

Tüm bu farklılıklara rağmen organize düz teverruk ile bireysel teverruk işleminin yapılma gayeleri açısından ortak nitelik taşımaktadır. Her iki teverruk çeşidi de bir tarafın nakit ihtiyacını gidermektedir. Ayrıca organize düz teverrukla bireysel teverruk, bir malın peşin alınıp vadeli satılması şeklinde iki akdin bulunması yöntemiyle benzerlik göstermektedir.¹⁸¹

Organize ters teverruk, organize düz teverrukun bir türevi olması sebebiyle bireysel teverrukla hemen hemen aynı noktalarda ayrılmaktadır. Bu sebeple bireysel teverruk ile organize düz teverruk arasındaki tüm karşılaştırmalar organize ters teverruk için de geçerlidir. Bu bağlamda organize ters teverrukun, organize düz teverruktan ayrılan yönlerini açıklamak daha isabetli olacaktır.

Organize düz teverruktaki amaç, müşteriye likidite sağlamak iken; organize ters teverrukta banka kendisi için likidite sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca organize düz teverrukta banka, malı kendisi adına asaleten alıp müşteriye sattıktan sonra borsada satarken; organize ters teverrukta ise müşteriye vekaleten malı peşin olarak satın alıp daha sonra yine müşteriye vekaletle kendisine vadeli olarak satmakta ve borcunu vadeli olarak ödemektedir.¹⁸²

¹⁷⁹ Karadağı, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 248; Bayındır, **İslami Finans**, s. 209.

¹⁸⁰ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 128; Karadağı, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 248; Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fikhi”, c. 19/3, s. 591; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 157.

¹⁸¹ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 126, 127; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 155, 156; Ceyyûsî, “et-Teverruku'l-Masrafi”, s. 7.

¹⁸² Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fikhi”, c. 19/3, s. 603, 604; Al-Eshaikh, **Jurisprudence on Tawarruq**, s. 56.

Organize düz teverrickta işlemler sonucunda müşteri bankaya borçlanmakta ve taksitli bir şekilde borcunu ödemektedir. Organize ters teverrickta ise banka, müşteriden teverrickla malı vadeli olarak satın alan taraf konumundadır ve işlemler sonucunda yatırımcıya vadeli olarak borçlanan banka olmaktadır. Ayrıca organize ters teverrickta parasını değerlendirmek isteyen müşterinin vadeden önce alacaklarını bankadan tahsil etmek istemesi halinde “indirim yap peşin sat” (ضع وتعجل) kuralı işletilmekte ve müşteri alacağının bir kısmından vazgeçerek parasına kavuşmaktadır. Bu tür muamele organize düz teverrick işleminde genellikle mevcut değildir.¹⁸³

Organize düz teverrickta vadeli borçlanan banka olmadığı için para karşılığında garanti edilmiş bir para ortaya çıkmamaktadır. Halbuki organize ters teverrick ile müşteri normalde katılma hesabına parasını yatırdığında elde edemeyeceği sabit kârı elde etme imkanını bankadan sağlamış olmaktadır. Yani organize ters teverrick, parasını değerlendirmek isteyen müşteriye belirlenmiş sabit bir kâr elde etme imkanı sunmaktadır.

II. FAİZSİZ BANKALARDA TEVERRUK UYGULAMALARI

Teverrick işlemleri günümüzde yurtdışı faizsiz bankalarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Daha çok Malezya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn gibi güney doğu Asya ve körfez ülkelerinde uygulanan bu işlemler, insanların nakit ihtiyaçlarını karşılayan bireysel finansman yöntemleri arasında yer almaktadır.

Faizsiz bankalar, organize teverrick işlemlerini ilk olarak 2000 yılında Suudi Arabistan’da “hayr, teysîr, mübarek” gibi bazı isimlendirmelerle uygulamışlardır. İlk uygulama, İngiliz Suud Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 2002 yılında Cezire ve Amerikan Suud Bankaları uygulamaya başlamışlardır. Hatta Suudi Arabistan’da %80 oranında teverrick ile finansman sağlandığı ifade edilmektedir.¹⁸⁴

¹⁸³ Şübeyr, “et-Teverricku’l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 603, 604.

¹⁸⁴ Şübeyr, “et-Teverricku’l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 613.

Sonraki yıllarda ise Bahreyn, Kuveyt, Katar gibi Arap ülkelerindeki bulunan bazı bankalar, organize teverrick işlemlerini uygulamaya koymuşlardır.¹⁸⁵

Faizsiz bankaların teverrick işlemlerini uygulama sebeplerine bakıldığında başlıca üç nedenin olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, faizli krediye alternatif bir yöntem olarak kullanılmak istenmesidir.

İkincisi; bankaların teverrick işlemleriyle uluslararası piyasalardan likidite ihtiyaçlarını karşılamak istemeleridir. Bankaların, kendilerinden fon kullanmak isteyen müşterilerinin büyük miktardaki fon ihtiyacını doğrudan karşılamaya güçlerinin yetmemesi, teverrick işlemleriyle uluslararası piyasalardan fon bulma ihtiyacını doğurmaktadır. Söz konusu bankalar, teverrick yoluyla fon bulma işlemini, alışverişin tamamlanma sürelerinin hızlı olması ve alınan emtianın mülkiyet değiştirmesinde oluşabilecek değer kaybının az olması açısından uluslararası piyasaları tercih etmektedirler.¹⁸⁶

Üçüncüsü ise bankaların teverrick işlemleri sayesinde gelirlerini arttırmak istemeleridir.¹⁸⁷ Teverrick işleminde yürütülen sürecin hızlı olması, müşteriye vekaleten banka tarafından gerçekleştirilmesi, malın kabzının evraklar üzerinden olması ve çok az bir değer kaybıyla kolaylıkla tekrar satılabilmesi gibi avantajları sebebiyle müşterilerin birçoğu bu işleme rağbet göstermektedirler. Banka da bu sayede kazancını daha fazla arttırabilmektedir.¹⁸⁸

Faizsiz bankaların teverrick işlemlerine yönelmeleriyle klasik teverrick farklı bir yapıya dönüşerek organize bir hal almıştır. Başlangıçta yalnızca vadesinde ödenmeyen borçlar için kullanılan teverrick işlemi, zamanla fazla parası olan

¹⁸⁵ Hasan Saidî, “et-Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifî fi'l-Vaktî'l-Hâdir”, **MMFİ(r)**, Mekke, Rabîtatü'l-Alemi'l-İslami, 1425/2004, sy.: 18, s. 184; Abdurrahman Yusrî Ahmed, “et-Teverrick Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu ve'l-Âsâru'l-İktisâdiyye el-Müterattibe alâ Tervîcihî min Hilâli Bunûki İslâmiyye”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 385; Fadîl ed-Debû, “et-Teverrick Hakikatuhu Envâu'hu”, c. 19/3, s. 71; Ali Müşeykîh, “et-Teverrickü'l-Masrafî an Tarîki Bey'u'l-Meâdini”, **MBİ**, Riyad, Suudi Arabistan, 1425/2004, sy.: 73, s. 235-236; Al-Eshaikh, **Jurisprudence on Tawarruq**, s. 50.

¹⁸⁶ Reşûd, **et-Teverrickü'l-Masrafî**, s. 119; Ali Karî, “et-Teverrick kemâ Tücrihi'l-Masârifî”, s. 646.

¹⁸⁷ Münzir, Kahf- İmâd Berekât, “et-Teverrickü'l-Masrafî fi't-Tatbiki'l-Muâsir”, s. 12.

¹⁸⁸ Süveylim, “et-Teverrick ve't-Teverrickü'l-Munazzam”, s. 251; Reşûd, **et-Teverrickü'l-Masrafî**, s. 121.

müşterilere sabit kâr üzerine aracı olarak kullanılmıştır ki organize ters teverrick işlemi, bu anlayışın bir ürünüdür.

Günümüzde teverrick uygulamaları genel hatlarıyla aynı olmakla birlikte bazı açılardan ülke bazında değışiklik gösterebilmektedir. Bu sebeple faizsiz bankalarda uygulanan teverrick işlemlerini yurtdışında ve yurtiçinde teverrick uygulamaları olarak iki başlık altında incelenecektir. Her iki başlıkta da teverrick işlemlerinin kullanım amaçlarından, işlem sırasında uygulanan yöntemlerden ve pratik teverrick örneklerinden bahsedilecektir.

A. Yurtdışı Faizsiz Bankalarda Teverrick Uygulamaları

Yurtdışında teverrick işlemine uygun yerel veya küresel borsaların bulunduğu başlıca üç ana merkez vardır. Bunlar: İngiltere, Malezya ve Suudi Arabistan'dır.

İngiltere'de bulunan Londra Metal Borsası (LME) birçok ülkenin uluslararası maden alım satımıyla teverrick işlemlerini gerçekleştirebilmesine imkan sağlamaktadır. Malezya'da ise "Suq Al-Sila" adlı borsada ülke içinde palmiye yağı üzerinden teverrick işlemleri yapılmaktadır.¹⁸⁹ Suudi Arabistan'da ise yerel borsalarda tahıl ürünleri, araba ve hisse senetleri üzerinden teverrick işlemleri uygulanmaktadır.

Yurtdışı faizsiz bankalar, teverrick işlemlerini farklı isimlendirmeler altında ele almışlardır. Teverrick işlemi uygulayan ve teverricka farklı özel isimler veren bazı bankalar şöyledir:

¹⁸⁹ Detaylı bilgi için Bkz.: Muhammed Şerif, "Tatbikâtü't-Teverrick fi'sûki's-Sila'ı'l-Maleyziya: Dirâse Nazariyye Tatbikiyye (Applications of Tawarruq in the Malaysian Commodity Market Bursa Suq Al-Sila'ı)", **et-Tecdid: Mecelletü Fıkhıyye (at-Tajdid a Refereed Arabic)**, el-Câmiatü'l-İslâmiyyeti'l-Alemiyye bi-Maleyziya, Selangor, Malezya, 2015, c. 19, sy.: 37, s. 208-230; Asyraf Wajdi Dusuki: "Can 'Bursa Malaysia's Suq al-Sila' (Commodity Murabahah House) Resolve the Controversy over Tawarruq?", **International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA)**, ISRA Research Paper No: 10/2010, (Çevrimiçi), <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2010/04/suq-al-sila-and-tawarruq-controversy.pdf> 05.09.2017; Nasr b. Muhammed, **Tawarruq in Malaysian Financing System: a Case Study on Commodity Murabahah Product at Maybank Islamic Berhad**, Department of Shariah and Economics Academy of Islamic Studies University of Malaya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, (çevrimiçi), http://studentsrepo.um.edu.my/5058/1/Tawarruq_in_Malaysian_Financing_System.pdf, 15.12.2017.

Hollanda-Suud Bankası (البنك السعودي الهولندي) “teverruku’l-yüisr” (تورق اليسر); İngiliz-Suud Bankası (البنك السعودي البريطاني) “mal” (مال)¹⁹⁰; Amerikan-Suud Bankası (البنك السعودي الأمريكي) “teverruku’l-hayr” (تورق الخير); Ulusal Ticaret Bankası (البنك العربي الوطني) “teysîru’l-ehli” (تيسير الاهلي)¹⁹¹; Ulusal Arap Bankası (البنك العربي الوطني) “et-teverruku’l-mübarek” (التورق المبارك); Abu Dabi İslam Bankası (مصرف أبوظبي الإسلامي) “teverruku’l-hayr/temvîlü’l-hayr” (تورق الخير/تمويل الخير), Cezire Bankası (بنك الجزيرة) “dînar” (دينار), Al-Râcihi Bankası (مصرف الراجحي) “vatanî” (وطني)¹⁹² şeklinde isimlendirmişlerdir.¹⁹³

Bu bankaların yanında Kuveyt Finans Kurumu (بيت التمويل الكويتي) ile Bahreyn Şamil Bankası (مصرف الشامل البحرين) da müşterilerinin nakit ihtiyaçlarını “teverruk” adı altında karşılamaktadırlar.¹⁹⁴

1. Teverruk İşlemlerine Konu Olan Mallar

Bireysel teverruk işleminde mali değere sahip olan, vadeli ticareti yapılabilen ve haram olmayan her türlü malı kullanmak mümkündür. Bankalarda uygulanan organize teverruk işlemlerinde ise kullanılacak olan malın kolay likiditeye çevrilebilmesi gerekmektedir. Yani banka, teverruk işleminde hem peşin hem de vadeli olarak kolaylıkla satabileceği malları kullanmaktadır. Bu sebeple bankalar teverruk işleminde alım satımı yapılacak malın seçiminde kısa vadede nispeten daha istikrarlı ve kolayca paraya çevrilebilen malları tercih etmektedirler.

Yurtdışı bankalarının teverruk işlemlerinde kullandığı mallar genel olarak şu şekilde tasnif edilmektedir:

¹⁹⁰ Bkz.: Mefhumu’t-Teverruk “Mal”, (Çevrimiçi), <http://www.sabb.com/ar/financing/personal-finance/> (10.12.2017)

¹⁹¹ Bkz.: (Çevrimiçi), http://www.alahli.com/ar-sa/about-us/news/Pages/Oct2013_News_04.aspx (10.12.2017)

¹⁹² Bkz.: Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 172-175.

¹⁹³ Ahmed Fehd Reşîdî, **Ameliyyâtü’t-Teverruk ve Tatbikâtuha’l-İktisâdiyye fi’l-Masarifi’l-İslamiyye**, Dârü’n-Nefâis, Amman, 1425/2005, s.127-128; Sarmûm, **Bey’u’l-Îne ve’t-Teverruk**, s. 149-152; Muhammed Emin Darîr, “Hükmü’t-Teverruk kemâ Tücrîhi’l-Masârifi fi’l-Vakti’l-Hâdır”, s. 67-69; Hasan Saidî, “et-Teverruk kemâ Tücrîhi’l-Masârifi fi’l-Vakti’l-Hâdır”, s. 183.

¹⁹⁴ Reşîdî, **Ameliyyâtü’t-Teverruk**, s. 140-153.

a. Uluslararası Madenî Emtia

Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ülkelerde bulunan faizsiz bankalar, teverrick işlemleri için uluslararası borsada işlem gören madenleri kullanmaktadırlar.¹⁹⁵ Uluslararası piyasadaki madenleri kullanan bankalar, genellikle Londra Metal Borsası (LME) üzerinden teverrick işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Borsa bünyesinde mevcut olan altın ve gümüş dışındaki bakır, demir, alüminyum, çinko, nikel, bronz gibi temel hammaddeleri peşin olarak satın alıp müşteriye vadeli olarak sattıktan sonra tekrar aynı borsada müşteri adına vekaleten peşin olarak satarak teverrick işlemini tamamlamaktadırlar.¹⁹⁶

Uluslararası borsalarda madenlerin alım satımı, “depo makbuzları” olarak adlandırılan sertifikalar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sertifikalarda ilgili madenin cinsi, miktarı, değeri gibi bilgiler yer almakta ve emtianın, ulaşımı kolay depolarda veya limanlarda mevcut bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁷

Madenler üzerinden gerçekleştirilen teverrick işlemlerinde çoğu zaman fiziki kabz gerçekleşmemektedir. Emtialar, evraklar üzerinden hükmî kabz ile el değiştirmektedir.

b. Otomobil

Teverrick işleminde araba ticareti daha çok Suudi Arabistan’da kullanılmakta ve iki farklı şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi, bireysel teverrick mahiyetindedir. Bu yöntemde müşteriler, bankalardan murabaha yoluyla vadeli olarak araba satın alıp, daha sonra ikinci el piyasada bankayla ilgisi bulunmayan başka müşterilere peşin fiyata satarak fon ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Her iki satış

¹⁹⁵ Bkz.: Ali Müşeykîh, “et-Teverricku’l-Masrafî an Tarîki Bey’u’l-Maâden”,s. 243-250; Yusrî Ahmed, “et-Teverrick Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu”, c. 19/3, s. 394.

¹⁹⁶ Reşûd, **et-Teverricku’l-Masrafî**, s.123; Sarmûm, **Bey’u’l-Îne ve’t-Teverrick**, s. 153; Ali Müşeykîh, “et-Teverricku’l-Masrafî”, s. 243; Ali Karî, “et-Teverrick kemâ Tücrihi’l-Masârifî”, s. 647.

¹⁹⁷ Ali Müşeykîh, “et-Teverricku’l-Masrafî”, s. 245; Sarmûm, **Bey’u’l-Îne ve’t-Teverrick**, s. 153; Ali Karî, “et-Teverrick kemâ Tücrihi’l-Masârifî”, s. 647.

arasında değer farkının az olması, araba ticareti üzerinden tevruk işlemlerinin kullanılmasına imkan sağlamıştır.¹⁹⁸

İkincisi ise bankaların tevruk işlemleri için otomobil şirketleriyle anlaşarak uyguladıkları yöntemdir. Bu işlem şu şekilde gerçekleşmektedir:

Banka, anlaşmış olduğu şirketlerden (galericilerden) tevruk işlemi için bir arabayı peşin olarak satın almakta ve daha sonra tevruk talebinde bulunan müşteriye vadeli olarak satmaktadır. Müşteri arabayı satın aldıktan sonra peşin fiyatına satması için bankaya vekalet vermektedir. Banka da almış olduğu bu vekaletle müşteri adına arabayı şirkete geri satmaktadır. Bu sayede belirlenen arabalar üzerinden banka, müşteri ve şirket arasında organize bir şekilde tevruk uygulanmaktadır.

Banka ile şirket arasında belirlenen araba üzerinden birçok defa tevruk işlemi yapılmaktadır. Tevruka konu olan araba aynı yerde devamlı sabit kalmaktadır. Ancak arabayı gerçekten satın alıp kullanmak isteyen müşteriler çıktığında, araba ona satılmakta ve tevruk işleminden çıkarılmaktadır.¹⁹⁹

c. Hisse Senetleri

Tevruka konu olan mallardan bir diğeri de hisse senetleridir. Hisse senetlerinin borsalarda alım satımının kolay ve değerinin kısa vadede nispeten istikrarlı olması, bankaların bu senetler üzerinden tevruk işlemi yapmalarına imkan sağlamıştır. Tevruk işleminde hisse senetlerinin kullanımı ile tevruka konu olan diğer malların kullanımı arasında izlenen süreçler açısından önemli herhangi bir fark bulunmamaktadır.²⁰⁰

Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerde bankacılık kanunları, bankaların hisse senetlerini bizzat kendilerinin almasına izin vermemektedir. Bu problemi aşmak için bir takım alternatif yöntemlerden bahsedilmiştir. Bunlardan birincisi, müşteriye kendi hisse senetlerini satarak tevruk işlemi gerçekleştirmeleridir. İkincisi ise müşteriye

¹⁹⁸ Ali Karî, “et-Tevruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî”, s. 647; Reşûd, **et-Tevrûku'l-Masrafî**, s. 123.

¹⁹⁹ Sarmûm, **Bey'u'l-Îne ve't-Tevrûk**, s. 159; Ali Karî, “et-Tevruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî”, s. 647.

²⁰⁰ Reşûd, **et-Tevrûku'l-Masrafî**, s.171-174; Ali Karî, “et-Tevruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî”, s. 647.

kendi adına vekâlet verip hisse senedini satın aldıktan sonra hemen akabinde müşteriye vadeli olarak satmasıdır. Bu sayede bankalar, yasal ihlâllere girmeden hisse senetleri üzerinden tevruk işlemini uygulama imkanı oluşturmuşlardır.²⁰¹

d. Yerel Mallar

Bazı bankalar, tevruk işlemleri için yerel mallar üzerinden faaliyet alanı oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ülkelerin kendi imkanları dahilinde yerel piyasalarda kullanıma müsait olan çimento, plastik, yenilebilir yağlar, palmiye yağı²⁰² ve alkolsüz içecek gibi mallar üzerinden tevruk işlemi yapılabilmektedir.²⁰³

Malezya’da bulunan Malezya Negara Bankası (بنك نكارا الماليزي / Bank Negara Malaysia) “Suq al-Sila” borsasında palmiye yağı üzerinden organize tevruk işlemlerini yapmaktadır.²⁰⁴ Benzer bir şekilde de Suudi Arabistan’da tarım ürünleri üzerinden tevruk işlemi gerçekleştirilmektedir.

Yerel mallar üzerinden gerçekleşen tevruk işlemleri uluslararası piyasalardaki madenler aracılığıyla yapılan tevruklardan özü itibariyle benzer olmakla birlikte kullanılan depo sisteminde, tevruktaki işlem hacminin mevcut mal miktarını aşmayacak şekilde kontrolünü sağlanmasında, daha düşük maliyetlerle işlemlerin gerçekleştirilmesinde ve ödenen komisyonların ülke içinde kalmasında farklılık göstermektedir.

2. Tevrukun Kullanım Amaçları

Yurtdışı faizsiz bankalarda tevrukun kullanım amaçlarını iki başlık altında incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, nakit likidite yönetimi olup bireylerin fon ihtiyaçlarını karşılamaya veya elinin altındaki fazla fonu kullanmaya yönelik uygulanan işlemlerdir. İkincisi ise borçların yapılandırılması adı altında müşterilerin

²⁰¹ Ali Karî, “et-Tevruk kemâ Tücrihi’l-Masârifi”, s. 647.

²⁰² Muhammed Şerif, “Tatbikâtü’t-Tevruk fi’süki’s-Sila’ı’l-Maleyziya”, s. 220-223.

²⁰³ Ali Kârî, “et-Tevruk kemâ Tücrihi’l-Masârifi”, s. 648; Reşûd, **et-Tevruku’l-Masrafi**, s. 123.

²⁰⁴ Bkz.: Bank Negara Malaysia, “Tawarruq (17 Kasım 2015)”, (Çevrimiçi), http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_shariah/PD_Tawarruq.pdf 06.01.2018

ödemede zorluk çektikleri borçlarını toplu bir şekilde kapatmaya yönelik uygulanan işlemdir.²⁰⁵

a. Nakit İhtiyacının Karşılanmasında Kullanımı

Faizsiz bankalar müşterilerin nakit ihtiyacını karşılamada genellikle organize düz teverruk işlemini kullanırken; bankaların nakit ihtiyacını karşılamada ise organize ters teverruk işlemini uygulamaktadırlar.

Faizsiz bankaların mevcut finansman yöntemleri (murâbaha, mudârebe, müşâreke, leasing gibi) müşterilerin nakit gereksinimlerini doğrudan karşılamaya elverişli olmaması, teverruk işlemine başvurmalarına neden olmuştur. Teverruk talebinde bulunan müşteriler, tedavi, eğitim, evlilik ve benzeri alanlarda ortaya çıkan nakit ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda teverruk işlemine başvurmaktadırlar. Banka da müşterilerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak için organize düz teverruk yoluyla genellikle uluslararası maden alım satımı yaparak gerçekleştirmektedir.²⁰⁶

Nakit ihtiyacının karşılanmasında kullanılan ikinci yöntem ise bankaların kendi fon ihtiyaçlarını karşıladıkları yöntemdir. Faizsiz Bankalar, kendi bünyesindeki câri ve katılım hesaplarındaki paraların yeterli gelmediği hallerde kimi zaman bireylere kimi zaman da uluslararası piyasalardaki kurumlara literatürde organize ters teverruk diye adlandırılan işlem sayesinde fon ihtiyacını karşılayabilmektedirler. Bu sayede banka ihtiyacı olan likiditeye kavuşurken müşteriler de bankaya yatırmış olduğu para karşılığında sabit getiri elde etmektedirler.

b. Borcun Yapılandırılmasında Kullanımı

Yurtdışı bankalarda teverruk uygulamaları borcun yapılandırılması amacıyla da kullanılmaktadır. Bu işlem, mevcut borcunu ödemede güçlük çeken veya ödeyemeyen müşterilerin teverruk işlemiyle eski borcunun tamamını kapatıp, bankaya daha uzun vadede borçlarını ödeyebilme imkanı sağlamaktadır.

²⁰⁵ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 151; Reşîdî, **Ameliyyâtü't-Teverruk**, s. 136, 137.

²⁰⁶ Bkz.: Ek-2 Başvuru Formu (Şamil Bankası)

Faizsiz bankalarda borcun yapılandırılması üç farklı şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi; faizsiz bankaların dışında başka bankalara veya bireylere borcu olan müşterilerin tevruk yoluyla mevcut borçlarını toptan kapatmak istemeleridir. Bu yöntemde müşteriler, bireysel finansman adı altında bankaya ödenmeyen borçlarını kapatmak için tevruk işlemini gerçekleştirmektedirler.

İkincisi; faizsiz bankaların bizzat kendi müşterilerinin mevcut borçlarını tevruk yoluyla yapılandırmasıdır. Bu yöntemde, tevruk işleminden önce müşteri ile banka arasında yapılmış herhangi bir işlemden dolayı müşterinin bankaya borcu bulunmakta ve müşteri, bankaya, genellikle taksitler halinde ödeme yapmaktadır. Zaman içinde herhangi bir sebepten dolayı mevcut borçlarını ödeyemeyecek hale gelen müşterilere banka tarafından borcun yapılandırılması uygulanmaktadır. Böylece banka kendi müşterisinin ödeyemediği borcunu tevruk işlemiyle kapatıp daha uzun vadede ödeme planı belirleyerek müşterisini yeniden borçlandırmaktadır.

Üçüncüsü ise kredi kartlarında ödenmeyen borçların tevruk işlemiyle yapılandırılmasıdır. Bazı bankalar, ödenmeyen kredi kartlarının borçlarını yapılandırmada tevruk işlemini uygulamaktadırlar. Geliştirilen bu sistemde müşteri, kredi kartının ödeme tarihinden sonra belli bir gün içinde borcunu ödemezse, ödenmeyen borç otomatik olarak tevruk işlemiyle yapılandırılmaktadır. Kredi kartlarında ödenmeyen borçların tevruk işlemine tabi tutulması için banka kredi kartını müşteriye teslim ederken ileride yapılacak tevruk işlemleri için de müşteriden yetki almaktadır.²⁰⁷

Amerikan-Suud Bankası ile Ulusal Ticaret Bankası, ödenmeyen kredi kartı borçlarını yapılandırmada tevruk işlemini sistematik bir şekilde uygulamaktadırlar. Amerikan-Suud Bankası bu tür işlemlere “bitâkatü'l-hayri'l-i'timâniyye”²⁰⁸ (بطاقة

²⁰⁷ Bkz.: Reşûd, **et-Tevrûku'l-Masrafî**, s. 159-171; Münzir, Kahf- İmâd Berekât, “et-Tevrûku'l-Masrafî”, s. 11; Saïd bû Herâve, “et-Tevrûku'l-Masrafî: Dirâse Tahlîliyye Nakdiyye li'l-Erâi'l-Fikhiyye”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 351.

²⁰⁸ Bkz.: Bitâkatü'l-Hayri'l-I'timâniyye, (Çevrimiçi), <http://www.samba.com/ar/personal-banking/credit-cards/al-khair-card.html> (05.11.2017)

بطاقة (209 ”bitâkatü teysîri’l-ehlî” Ulusal Ticaret Bankası (الخير الائتمانية) adı verirken, (تيسير الأهلي) adını vermektedir.

Ulusal Ticaret Bankası’nın çıkartmış olduğu kart, bankanın kendi mülkiyetindedir ve banka gerektiğinde bu kartı müşteriden talep edebilmektedir. Müşteri, kredi kartının hesap ödeme tarihinden sonra, 20 gün içinde ödemesi gereken tutarın tamamını veya asgarisini (%5) ödemediğinde teverruk işlemi otomatik olarak devreye girmektedir. Bu işlem, kendisine hesap bildirim yapıldıktan sonra otuz gün içerisinde itiraz edilmemesi halinde müşteri için bağlayıcı olmaktadır. Müşteri bu süre zarfında bankaya gerekli ödemeyi yapmadığında, banka müşteriye borsadan satın aldığı muayyen bir malı 24 ay taksitle vadeli olarak satmaktadır. Bankanın müşteriye satmış olduğu mal, genellikle çinko, nikel, bakır, bronz, kalay gibi madenlerdir. Banka müşteriye vadeli satış yaptıktan sonra müşteriden alınan yetkiyle vekaleten bu malı uluslararası piyasalarda peşin fiyatına satmakta ve oradan alacağı peşin bedeli müşterinin borcunu kapatmada kullanmaktadır. Satılan malın miktarı ise müşterinin ödeyemediği borca göre belirlenmektedir.²¹⁰

Amerikan-Suud Bankası’nda uygulanan teverruk işlemleri de Ulusal Ticaret Bankası ile hemen hemen aynıdır. Aralarındaki tek fark, Amerikan Suud Bankası, ödenmeyen borçları teverruk işlemine tabi tutarken, taksit miktarını 15 ay olarak belirlemekte; Ulusal Ticaret Bankası ise taksit miktarını 24 ay üzerinden yapmaktadır.²¹¹

3. Faizsiz Bankalarda Teverruk İşlemlerinde İzlenen Süreç

Yurtdışı faizsiz bankalarda uygulanan organize teverruk işlemlerinin yapısı genel hatlarıyla çok farklı değildir. Yurtdışı bankalarda bu durum geçerli olduğundan bilgilerine ulaştığımız bir banka üzerinden aşağıdaki şema ile teverruk yapılışını inceleyeceğiz.

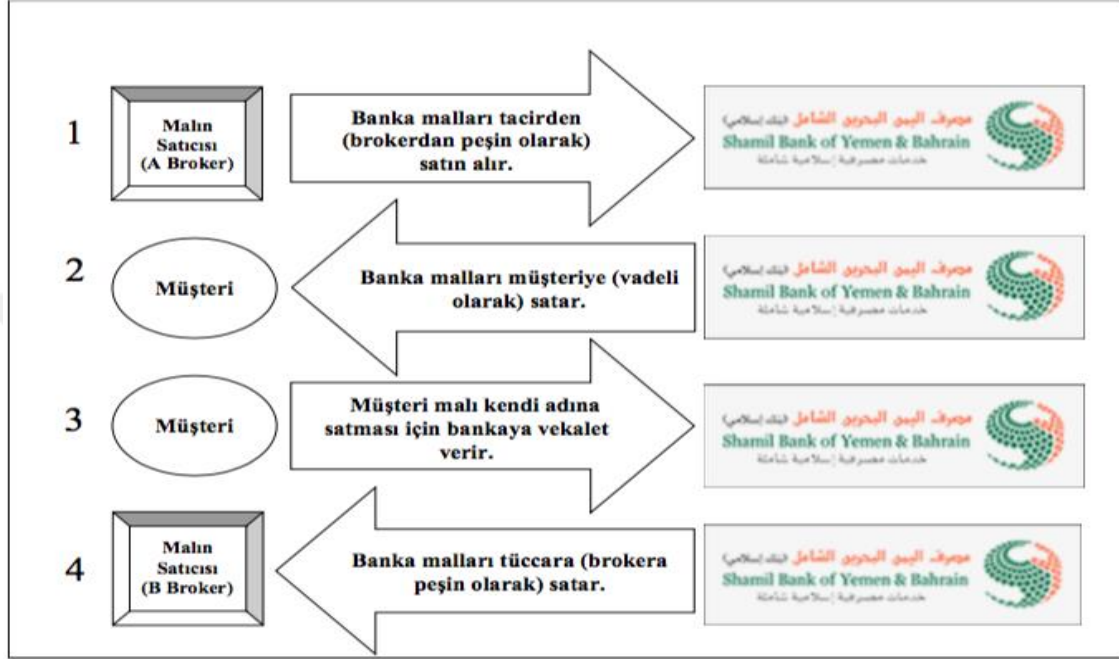
²⁰⁹ Bkz.: Teysîru’l-Ehlî, (Çevrimiçi), <https://www.alahli.com/ar-sa/business-banking/SMEs/Pages/Financing.aspx> (05.11.2017)

²¹⁰ Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s.161-163.

²¹¹ Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s.163-165.

Örneğin Şamil Bankası'nda teverruk işlemi aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde dört taraf arasında ve dört aşamada²¹² gerçekleşmektedir.

Tablo 1: Şamil Bankasının Teverruk Uygulama Aşamaları

Ahmed Fehd Reşîdî, **Ameliyyâtü't-Teverruk ve Tatbikâtuha'l-İktisâdiyye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye**, Amman, Dârü'n-Nefâis, 1425/2005, s. 206.

Teverruk işleminin aşamalarına geçmeden önce ilk olarak banka ile müşteri arasında ileride gerçekleştirilecek işlemlerin belirlendiği çerçeve sözleşmesi imzalanmaktadır. Banka ile müşteri arasında imzalanan bu çerçeve sözleşmesi “Başvuru Formu” (إستمارة طلب) şeklinde adlandırılmaktadır.

Başvuru formunun başında müşterinin teverruk işlemine başvurma talebini ifade eden ve işlemin yapılış şeklini özetleyen şu metin yer almaktadır:

“Biz İslami usullere uygun olarak aşağıda açıklanan malların alışverişi için, Şamil bankasının teverruk işlemi üzerinden finansman sağlamak istiyoruz ve

²¹² Bkz.: EK- 1 Teverruk Uygulamasının Aşamaları (Şamil Bankası)

aramızdaki vekalet akdine göre sizi bizim adımıza alışveriş yapmanız için vekil tayin ediyoruz.”²¹³

Başvuru formunda alışverişi yapılacak olan malın mahiyeti, ödeme şekli ve müşteriye ait bilgiler yer almaktadır. Başvuru formunun ikinci sayfasında ise müşterinin hangi amaçla tevruk yaptığını ifade eden diğer bankalara borcunu ödeme, evlilik, sağlık ve eğitim giderleri gibi alanlar bulunmaktadır. Bunun yanında gayr-i menkul, mudarebe, araba ve hisse senedi gibi seçeneklerden biriyle de tevruk işleminden hasıl olan borca karşılık bankaya güvence vermesi istenmektedir. Başvuru formunun sonunda ise finansman miktarı, kâr oranları, taksit sayısı ve ödeme süresi gibi bilgiler yer almaktadır.

Şamil Bankası, müşteriden başvuru formunun yanında ek olarak bir takım belgeler de talep etmektedir. Bu belgeler; maaş belgesi, gayr-i menkul belgesi, hesap döküm belgesi, güvencelere yönelik belgeler, satış sözleşmesi ve vekâlet sözleşmesidir. Buradan da anlaşılacağı gibi Şamil Bankası başvuru formunun yanında satış ve vekalet sözleşmelerini de müşteriye ayrı ayrı imzalatmaktadır.

Şamil Bankası’nda uygulanan tevruk işleminin birinci aşaması, bankanın uluslararası piyasalardan peşin olarak emtia satın alımıdır. Bu aşamada, banka, Hazine (Treasury) Departmanı’yla irtibata geçerek ve mal bölümünde mutabık kalınan miktardaki emtiayı (genellikle Platin) satın almaktadır.²¹⁴

Tevruk işleminin ikinci aşamasında ise banka, satın almış olduğu emtiayı müşteriye vadeli olarak satışını düzenlemektedir. Bu aşamada banka, peşin olarak satın almış olduğu malın fiyatının üstüne belli kâr ve vade koyarak nihai fiyatıyla müşterisine satmaktadır.²¹⁵

İkinci aşamada, banka ile müşteri arasında “Satış Sözleşmesi” (عقد بيع) imzalanmaktadır.²¹⁶ Bu sözleşmede bir önceki başvuru formunda belirlenen mal üzerinden müşteriye satış yapılmaktadır. Banka, borsa üzerinden satın almış olduğu

²¹³ Bkz.: EK-2 Başvuru Formu (Şamil bankası)

²¹⁴ Bkz.: EK- 1 Tevruk Uygulamasının Aşamaları (Şamil Bankası)

²¹⁵ Bkz.: EK- 1 Tevruk Uygulamasının Aşamaları (Şamil Bankası)

²¹⁶ Bkz.: EK- 3 Satış Sözleşmesi (Şamil Bankası)

emtiayı evraklar üzerinden teslim almakta ve müşteriye vadeli olarak satışını gerçekleştirip yine aynı evrakları teslim etmektedir.

Satış sözleşmesi, başvuru formundan da anlaşılacağı üzere murabaha mahiyetinde bir akittir. Çünkü banka satın aldığı emtiayı kâr ve taksit miktarlarını müşteriye açıklayarak vadeli olarak satacağını ifade etmiştir.

Müşteri ile banka arasında imzalanan satış sözleşmesi, sekiz maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden birinde bu işlemin İslami kurallara da uygun olarak yapılması gerektiği şöyle ifade edilmektedir:

“Bu işlem hem İslami kaidelerle çelişmeyecek hem de Bahreyn krallığında yürürlükte olan kanun ve yönetmenliklere tabi olacak şekilde, her iki tarafın kendi rıza ve seçimleriyle imzalanmıştır.”²¹⁷

Teverruk işleminin üçüncü aşaması ise müşterinin satın almış olduğu malı peşin fiyatına borsada satması için bankaya vekalet vermesidir. Bu aşamada banka ile müşteri arasında “Vekalet Sözleşmesi” (عقد وكالة) imzalanmaktadır.²¹⁸ Bu sözleşmede banka vekil; müşteri ise müvekkil konumundadır. Şamil bankasında vekalet sözleşmesi ayrı bir form olarak başvuru formunun yanında düzenlenmektedir.

Teverruk işleminin dördüncü aşaması ise malların müşteriye vekaleten başka bir brokera peşin olarak satımı ve nakit ihtiyacının karşılanması aşamasıdır.²¹⁹

Şamil bankası müşteri ile vekalet sözleşmesini imzaladıktan sonra Hazine Departmanı ile irtibata geçerek önceden anlaşmış olduğu brokera müşteriye ait malları peşin olarak satılmasını sağlamaktadır. Banka, peşin satışı gerçekleştirdikten sonra müşteriye malın satıldığına dair bilgileri gösteren bir fatura göndermektedir. Daha sonra da bu satıştan elde etmiş olduğu miktarı, müşterinin banka hesabına aktararak teverruk işlemini tamamlamaktadır. Teverruk işlemi eğer müşterinin nakit temini için

²¹⁷ Bkz.: EK- 3 Satış Sözleşmesi (Şamil Bankası), Md. 7.

²¹⁸ Bkz.: EK- 4 Vekalet Sözleşmesi (Şamil Bankası)

²¹⁹ Bkz.: EK- 1 Teverruk Uygulamasının Aşamaları (Şamil Bankası)

yapılmışsa müşteri parayı çekerek kullanmakta, eğer borcun yapılandırılması için yapıldıysa müşterinin ödenmeyen borcu kapatılmaktadır.²²⁰

B. Yurtiçi Faizsiz Bankalarda Teverruk Uygulamaları

Türkiye’de faizsiz bankalar, Katılım Bankaları adı altında işlem görmektedir. Organize teverruk işlemleri, “Commodity Murâbaha” veya “Reverse Murâbaha” adlı işlemlerle Katılım Bankaları’nda uygulanmaktadır.²²¹

Katılım Bankaları’nda organize teverruk işlemleri için yapılan şöyle bir tanım vardır:

“Teverruk; murâbaha yoluyla vadeli satın alınan bir malın, müşterinin finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla ikincil piyasalarda nakde dönüştürülmesini sağlayan bir akitir.”²²²

Katılım Bankaları Commodity Murâbaha adı verilen işlemde Londra Metal Borsası’ndan altın ve gümüş dışındaki madenleri peşin olarak satın almakta ve müşteriye vadeli olarak satmaktadır. Daha sonra müşteriden almış olduğu vekalet ile aynı borsada müşteri adına peşin fiyatına satarak işlemi gerçekleştirmektedirler. Reverse Murâbaha işleminde ise fazla parası bulunan müşteri bankayı vekil kılarak kendi adına borsada peşin fiyatına bir mal satın almakta ve akabinde bankaya bu malı vadeli olarak satmaktadır. Banka da satın almış olduğu malı borsada peşin fiyatına satarak işlemi tamamlamaktadır.²²³

Commodity Murâbaha denilen işlem daha önce bahsettiğimiz organize düz teverruka; Reverse Murâbaha ise organize ters teverruka tekabül etmektedir.

²²⁰ Bkz.: Reşîdî, **Ameliyyâtü’t-Teverruk**, s. 140-147; Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrifi**, s. 118-121; Abdullah Saîdî, “et-Teverruk keme Tücrîhi’l-Masârafî”, s. 503, 504.

²²¹ İshak Emin Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), İstanbul, 2012, s. 94.

²²² Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 111, 112; Türkiye Finans Katılım Bankası, “Teverruk”, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx> 12.12.2017; TKBB, Faizsiz Finans Sözlüğü, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1570> 12.12.2017

²²³ Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 114.

Organize teverruk işlemleri ülkemizde her ne kadar yaygın olarak kullanılmasa da bazı Katılım bankaları tarafından müşterilerin nakit ihtiyaçlarını karşılamada, ödeme güclüğü çektikleri borçları yapılandırmada ve fazla parası bulunan yatırımcıların paralarını sabit getiri elde edecek şekilde değerlendirmede kullanılmaktadır.²²⁴

1. Katılım Bankalarında Teverruk İşleminin Kullanım Amacı

Katılım Bankaları'nda organize teverruk işlemleri başlıca iki amaçla uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi, ödeme güclüğü çeken müşterilerinin mevcut borçlarını yapılandırma gayesidir. Bu işlemde banka, mevcut borcunu ödemede sıkıntı çeken veya ödeyemeyen müşterilerine teverruk yoluyla daha uzun vadede ödeme imkanı sunmaktadır. İkincisi ise kişi veya şirketlerin fon ihtiyaçlarını karşılama ya da elindeki fazla parayı sabit getiri karşılığında bankada değerlendirme gayesidir.

Türkiye'de borcun ödenememesi halinde uygulanan teverruk işlemleriyle yurtdışı bankalarında uygulanan işlemler genel hatlarıyla benzer olmakla birlikte izlenen süreçler açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Katılım Bankaları'nda teverruk işleminin borcun yapılandırılması amacıyla uygulanması halinde işlemin iş akışı şöyledir:

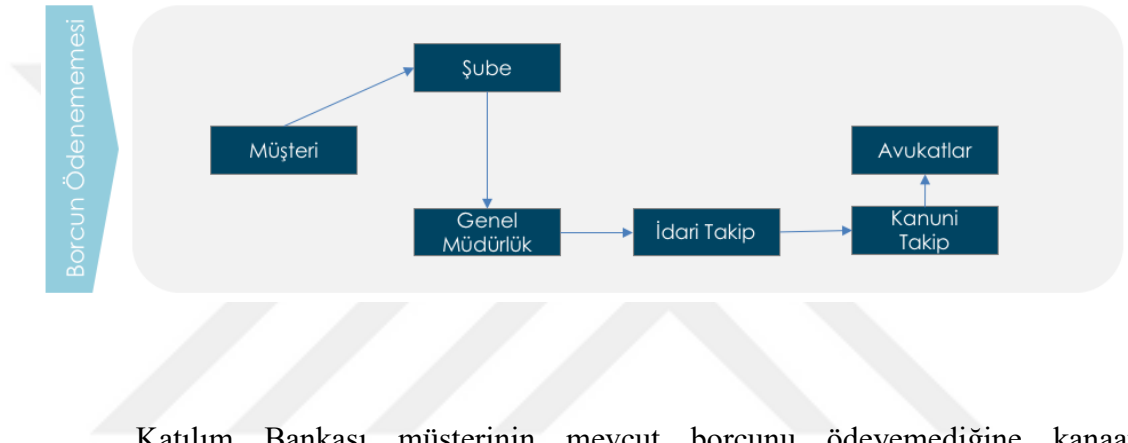
Katılım Bankası, müşterisinin ödemede güçlük çektiği veya ödeyemediği mevcut borçları, bazen müşterinin talebiyle bazen de bankanın müşterisi ile iletişime geçmesiyle teverruk üzerinden yapılandırmaktadır. Müşteri mevcut borcunu ödeyememe sebebini bankaya belirttikten sonra banka, bu durumu genel müdürlüğe bildirmektedir. Genel müdürlük de müşteri hakkında detaylı bir araştırma yaparak mevcut durumunu gözden geçirmektedir. Şayet müşteri makul sebeplerle mevcut borçlarını ödeyemiyorsa banka, müşterisinin borcunu yapılandırıp daha uzun vadede ödeme imkanı sunmaktadır.

²²⁴ TKBB, En Çok Kullanılan İslami Finans Ürünleri, (Çevrimiçi), <http://tkbb.org.tr/haber-detay/en-cok-kullanilan-islami-finans-urunleri--borsa-gundem-> 12.12.2017; Ankara Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı (21-23 Aralık 2013), Çalıştay Raporu, 2014, s. 39; Bkz.: (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/13334calistay_raporu_24072014.pdf (12.12.2017)

Müşterinin mevcut borcunu zamanında ödeyememesi ve 90 günlük süre zarfını aşması halinde idari takip başlamakta ve akabinde kanuni takip devreye girmektedir. Şayet müşteri borcunu bu süre zarfında ödemezse, yasal mevzuat gereği kanuni faiz ve bir takım cezai yaptırımlar ortaya çıkmaktadır.

Bu durum aşağıdaki tabloda genel hatlarıyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 2: Katılım Bankalarında Borcun Ödenememesinde Takip Edilen Yöntem

Katılım Bankası müşterinin mevcut borcunu ödeyemediğine kanaat getirdiğinde, tevrruk yapmayı gerekli görmekte ve tevrruk işlemlerini uygulamaya koymaktadır.

Katılım Bankaları borcun yapılandırılmasında tevrruk işlemini yapmak yerine kanuni takibin arkasından icra yoluyla müşterinin mallarını satılmasını sağlayarak mal satış bedellerinden borcunu kapatmaya gitmesi de mümkündür. Fakat burada hem müşteri hem de banka açısından bazı dezavantajlar söz konusu olacağından genellikle bu yöntem tercih edilmemektedir. Müşterinin dezavantajı malların icrada değerinin çok altında satılmasıdır. Banka açısından dezavantajlı durum ise kanuni takibe düşen alacakların, mevcut paralarının BDDK tarafından en azından bir kısmının belli oranlarda kısıtlamaya tabi tutulmasıdır. Bu sebeplerle banka, idari takibe düşen müşterilerin borçlarını tevrruk işlemiyle yapılandırıp daha uzun vadede ödeme imkanı sunmaktadır.

Katılım bankalarının tevrruk işlemini kullanmalarındaki gözettikleri ikinci amaç ise kişi veya şirketlerin fon ihtiyaçlarını karşılamaktır. Katılım bankaları

teverruk işlemlerini günümüzde bedelli askerlik²²⁵, SGK pirim borcu gibi murâbaha veya leasingle finans edilmesi mümkün olmayan finansman ihtiyaçlarını gidermede uygulamaktadırlar.

Katılım Bankaları müşterilerinin fon ihtiyaçlarını karşılamada organize teverruk işlemlerini yalnızca ihtiyaç veya zaruret olarak gördükleri belli hallerde uyguladıklarını ifade etmektedirler. Müşterinin hangi tür ihtiyaçlarının bu kapsamda olduğunu tespit etse bile banka, bir kurul oluşturarak müşterinin durumunu değerlendirmektedir. Katılım Bankaları böyle bir yönteme başvurmalarına sebep olarak, nakde ihtiyaç duyan müşterilerin faizsiz bir yöntemle nakde ulaşamadıklarında daha büyük bir zarara neden olacağını göstermektedirler. Örneğin müşterinin faizli kredilere başvurmasını bu kapsamda değerlendirmektedirler.

Teverruk işleminin Katılım bankalarında kişi veya şirketlerin fon ihtiyacının karşılanması amacıyla uygulanması özetle şu şekilde gerçekleşmektedir:

Müşteri, bir şubeye giderek içinde bulunduğu özel hali arz ederek finansman talep etmektedir. Banka da müşterinin bu talebini genel müdürlüğe iletmekte ve genel müdürlük katılım bankacılığı ilkelerine göre konuyu inceledikten sonra eğer uygun görürse müşteriye satılmak üzere LME'den nakit olarak metal satın almakta ve ardından müşteriye vadeli olarak satmaktadır. Daha sonra müşteriden alınan vekalet gereği bu mal, onun adına borsada başka bir brokera satılmakta ve bedeli de müşterinin hesabına nakit olarak yatırılmaktadır.

2. Katılım Bankalarında Teverruk İşlemlerine Konu Mallar

Katılım Bankalarında uygulanan teverruk işlemlerinde sadece madenî emtialar kullanılmaktadır. Yurtdışı uygulamalarına nazaran Türkiye'de hisse senetleri, araba ticaretleri²²⁶ ve yerel mallarda teverruk kullanımı mevcut değildir. Bunun yanında Katılım Bankaları teverruk işlemlerinin yerel piyasalarda da uygulanabilmesi için bir

²²⁵ 2012 yılında bazı katılım bankalarınca bedelli askerlik için nakde ihtiyacı olan bireylere teverruk işlemi yapılmıştır. (Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 93)

²²⁶ Türkiye'de Katılım Bankaları otomobiller üzerinden teverruk işlemlerini tercih etmemektedir. Bunun sebeplerinin başında, ilk satım ile ikinci el piyasalarındaki fiyatlar arasında değer farkının yüksek olmasıdır. Diğer bir sebebi de alım satım işlemlerinde alınan vergilerin yüksek olmasıdır.

takım yeni yöntemler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bunların başında kira sertifikaları, hisse senetleri ve Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) gelmektedir.

Bu yöntemler mevcut durumda uygulanmamakla birlikte üzerinde çalışmalar yapıldığı için bu başlık altında bilgi vermek yerinde olacaktır.

a. Madenî Emtia

Katılım Bankaları'nda tevrruk işlemlerine konu olan malların başında uluslararası piyasalardaki madenler gelmektedir. Katılım bankaları, İngiltere'deki Londra Metal Borsası (LME) üzerinden altın ve gümüş dışındaki madenleri alıp satarak tevrruk işlemlerini uygulamaktadırlar.

Katılım bankaları, tevrruk işleminde genellikle paladyum, alüminyum, çelik, platin, nikel, bakır gibi altın ve gümüş dışındaki metaller üzerinden işlem yapmaktadırlar. Genellikle tercih edilen mal paladyum olmaktadır.

Yurtdışı işlemlerdeki emtia alım satımıyla hemen hemen aynı süreç izlendiği için burada detaya girilmemiştir.

b. Kira Sertifikaları

Arapça literatürde icâre sukûku olarak ifade edilen kira sertifikaları, her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla Varlık Kiralama Şirketi (VKŞ) tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet olarak tanımlanmaktadır.²²⁷

Kira sertifikalarında malın mülkiyeti yatırımcılara intikal ettiği için kira sertifikaları üzerinden tevrruk işlemlerinin kullanılması düşünülmektedir. Varlık Kiralama Şirketi'nden alınacak olan kira sertifikası hissesi müşteriye vadeli olarak satıldıktan sonra tekrar VKŞ'ler üzerinden peşin satılarak fon temini yapılacağı öngörülmektedir.

²²⁷ Borsa İstanbul, Kira Sertifikaları, (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/kira-sertifikalari> (11.12.2017)

Kira sertifikasında konu olan malın menfaatinden yararlanılabilir olması ve kira müddetini aşmayan sürelerde kullanılması gibi bir takım fihhi açıdan dikkat edilmesi gereken kurallar bulunmaktadır.²²⁸ Bu kurallara dikkat edildiği takdirde ve piyasalarda gerekli düzenlemeler yapıldığında tevruk işlemlerinde kullanılması düşünülmektedir.

c. Hisse Senetleri

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayınlanan Seri: V, No: 65 sayılı Sermaye Piyasası araçlarının kredili alım, açığa satış ve ödünç alma ve verme işlemleri hakkında tebliğde yer alan 17. maddede müşterinin başlangıçta ve devamında asgari %35 özkaynak bulundurma şartının olması tevruk işlemlerinin uygulanması için engel teşkil etmektedir.²²⁹

Tevruk işlemleri müşterinin nakit ihtiyacını karşılama doğrultusunda gerçekleşeceği için mevcut sistem üzerinden tevruk işlemlerinin uygulanmasına mâni bir durum söz konusudur. Tevruk işlemlerinin hisse senetleri üzerinden uygulanabilmesi için için ilgili maddede gerekli düzenlemeler yapıldığında Katılım Bankaları yurtiçinde hisse senedi, borsa yatırım fonu, katılım endeksi gibi sermaye piyasası araçları üzerinden tevruk işlemlerini yapabilme imkanı elde etmiş olacaktır.²³⁰

d. Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS)

Elektronik Ürün Senedi (ELÜS), ticaret borsaları ile sözleşme imzalamış lisanslı depolar tarafından depoya giren ürünleri temsilen elektronik kayıt kurallarına uygun olarak oluşturulan, Merkezi Kaydi Sisteminde (MKS), yatırımcılar adına açılan hesapları temsil eden belgelerdir.²³¹

²²⁸ Abdullah Durmuş, “Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukûk ve Fıkhî Açıdan Tahlili”, İslam Hukuku Araştırma Dergisi, 2010, sayı 16, İslam İktisadı Özel Sayısı, s. 151.

²²⁹ Tebliğ, Sermaye Piyasası Araçlarının Kredili Alım Açığa Satış ve Ödünç Alma ve Verme İşlemleri, Seri: V, No: 65, Md. 17, (Çevrimiçi), <https://www.ataonline.com.tr/outside/Duyurular/spkkrediteblig1407.pdf> 13.01-2018

²³⁰ Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı, Çalıştay Raporu, s. 39.

²³¹ Bkz.: Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS), (Çevrimiçi), <https://www.takasbank.com.tr/tr/Sayfalar/ELUS-.aspx> (11.12.2017)

ELÜS'lerin oluşturulma, alım satım ve takas işlemleri 2013 yılında İzmir'de başlamış, sonraki senelerde Ankara, Konya, Gaziantep ve Lüleburgaz gibi ticaret borsalarında kullanıma açılmıştır.²³²

Elektronik ürün senetleri genellikle pamuk, buğday, arpa ve tahıl gibi tarım ürünlerinin lisanslı depolarda belirli sınıflandırma yöntemlerine göre düzenlenerek Merkezi Kaydi Sistemi (MKS) üzerinden oluşturulmaktadır. Lisanslı depolarda stoklanan bu malların alım satımı Takasbank üzerinden yapılmaktadır. Burada her ELÜS için cinsi, sınıfı, grubu, teslim yeri, son depolama tarihi ve hasat tarihi gibi bilgileri içeren ve kısaca "ISIN Belgesi" olarak ifade edilen bir belge oluşturulmakta ve bu belge lisanslı depolara ve Merkezi Kayıt Kuruluşu'na (MKK) bildirdikten sonra ticaret borsalarında kullanılabilir.²³³

Elektronik Ürün Senetleri üzerinden tevruk işleminin yapılması yönünde bir takım teklifler bulunmaktadır.²³⁴ Teklife göre ELÜS'lerin alım satımının yapılacağı yerel ticaret borsalarında oluşturulacak bir platform sayesinde, müşteri satın almış olduğu malın senedi ile bizzat kabz etme imkanı bulacak ve aynı şekilde satımını gerçekleştirebilecektir.

Önerilen yöntemin iş akış süreci şöyle olacaktır:

Banka müşterinin kendisine finansman talebiyle başvurması durumunda ticaret borsalarından kendi adına belli miktarda ELÜS'ü peşin olarak satın alır. Daha sonra almış olduğu ELÜS'ü müşteriye vadeli olarak satar. Müşteri ELÜS'ü satın aldıktan sonra ELÜS'e konu olan mal ile ilgili her türlü kullanım hakkına sahip olmakta ve isterse fiziki olarak da teslim alabilmektedir.

Katılım Bankası, ELÜS'ü satın bu belgeleri müşteriye teslim ettikten sonra, müşterinin ELÜS'ü satacağı kişi veya kurumla herhangi bir bağlantısı

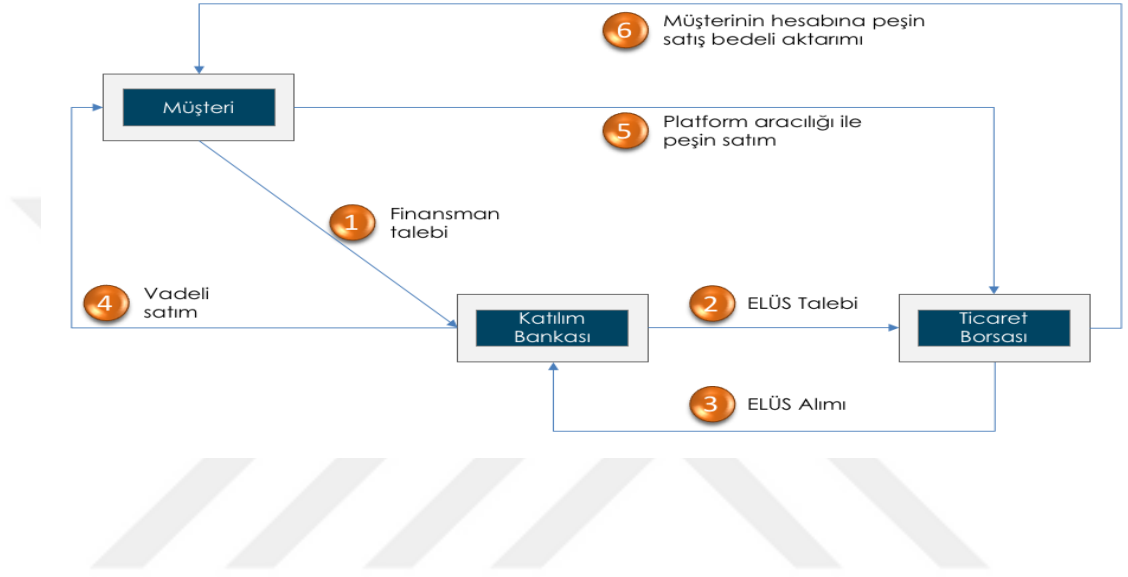
²³² Bkz.: Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS), (Çevrimiçi), <https://www.takasbank.com.tr/tr/Sayfalar/ELUS-.aspx> (11.12.2017)

²³³ Bkz.: Merkezi Kayıt Kuruluşu, ELÜS İşlemleri, (Çevrimiçi), <https://www.mkk.com.tr/file/Genel-Mektuplar-Dosyalari/GM628-Ek-2> (11.12.2017)

²³⁴ 10-11 Mart 2018 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Uluslararası İslâm ve Ekonomi Sempozyumu"nda sunulan Erdem Hurşit'in "Yeni Bir Katılım Finansı Ürünü Olarak Elektronik Ürün Sertifikası (ELÜS)" adlı henüz yayınlanmamış bildiri metni.

bulunmayacaktır. Katılım Bankası burada peşin olarak satın almış olduğu ELÜS'ü müşteriye vadeli olarak satarak ona finansman sağlamış olmaktadır. Bu işlem, tablo halinde şu şekilde gösterilmektedir:

Tablo 3: Katılım Bankalarında ELÜS Üzerinden Teverruk İşlemlerinin Uygulanması

Böyle bir sistemin oluşturulmasıyla teverruk işleminin yerel piyasalarda kullanılmasına imkan sağlanacağı ve fikhî açıdan problemlili görülen yurtdışı organize piyasalarda yapılan bazı mahzurların ortadan kalkacağı ileri sürülmektedir.

3. Katılım Bankalarındaki Teverruk İşlemlerinde İzlenen Süreç

Katılım bankalarında uygulanan teverruk işlemlerinde satıcı broker, katılım bankası, teverruk talebinde bulunan müşteri ve alıcı broker olmak üzere dört taraf bulunmaktadır.

Organize düz teverruk işlemini baz alarak teverruk işleminde izlenen süreci şöyle özetlemek mümkündür:

Birinci taraf, borsa üzerinden malı peşin olarak satan satıcı broker'dır. Bu tür brokerlar anlaşma yaptığı herhangi bir şirketin alım satım işlerini takip eden ve belli bir komisyon karşılığında işlemleri gerçekleştiren aracı kurumlardır.

İkinci taraf, satıcı brokerdan malı peşin olarak satın alıp, tevrruk talebinde bulunan müşteriye vadeli olarak satışını yapan katılım bankasıdır. Diğer bir ifadeyle müşterisinin fon ihtiyacını karşılamak için tevrruk işlemini organize bir şekilde düzenleyen taraftır. Katılım Bankası LME'den peşin olarak bir emtia satın alıp, müşteriye vadeli olarak satmaktadır.

Üçüncü taraf, nakit ihtiyacını karşılamak için bankaya finansman talebinde bulunan müşteridir. Bu taraf, bankadan vadeli olarak mal satın almakta ve aldığı malı peşin fiyatına satması için bankaya vekalet vermektedir.

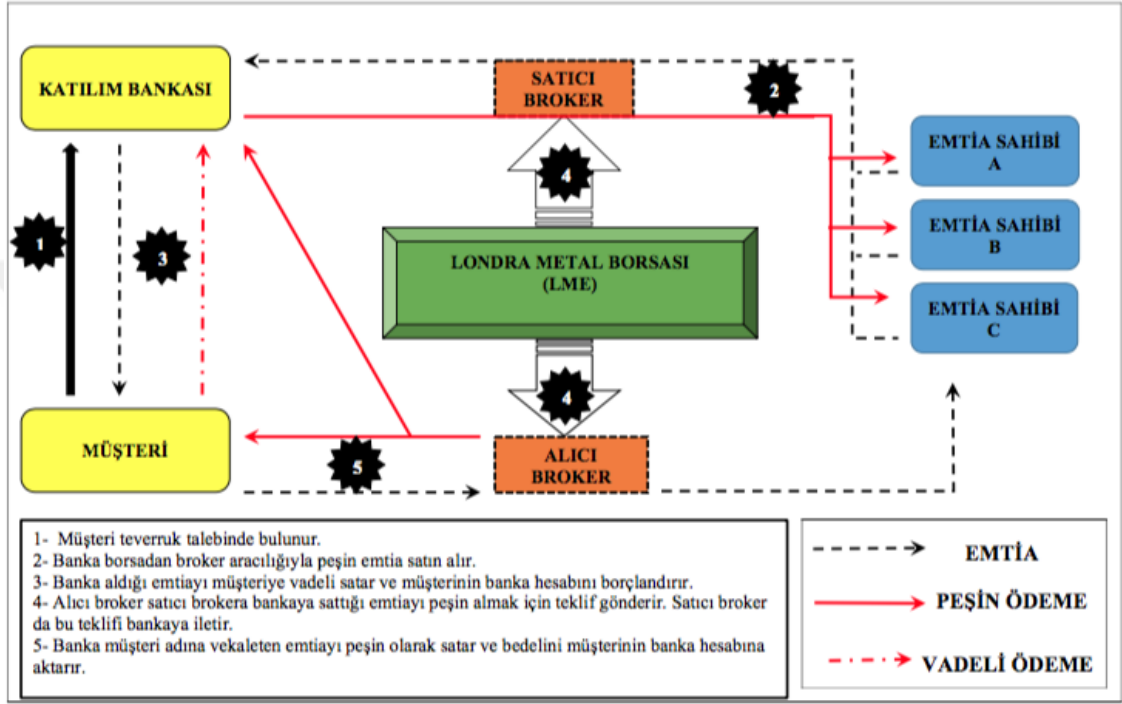
Dördüncü taraf ise vekil konumunda olan bankadan peşin bedelle malı satın alan alıcı brokerdir. Alıcı brokerın malı satın almasıyla tevrruk işlemi son bulmaktadır. Daha sonra alıcı broker peşin olarak almış olduğu malı aracı bulunduğu şirkete teslim etmektedir.

Organize tevrruk işlemleri katılım bankalarında uluslararası piyasalardan maden alım satımıyla işlem görmektedir. Organize tevrruk işlemleri ilk olarak ön anlaşmayla başlamakta, sonrasında beş aşamayla tamamlamaktadır. Öncelikle katılım bankaları borsa üzerinde broker adı verilen bir takım şirketlerle ön anlaşma yapmaktadır. Yapılan bu anlaşma "Emtia Satın Alma Ana Sözleşmesi" olarak adlandırılmaktadır. Bu anlaşmaya göre müşteri tevrruk talebinde bulunduğu bankanın anlaşmış olduğu şirketlerden emtia alım satımı yapacaktır. Diğer bir ifadeyle banka, tevrruk işleminin organize bir şekilde uygulamak için emtianın hangi brokerdan alınıp hangisine satılacağını, tevrruk işlemi başlamadan önce yaptığı anlaşmalarla net bir şekilde belirlemiştir.

Katılım Bankası'nın borsa üzerinden alıcı ve satıcı brokerlarla yapacağı tüm işlemlerin bu ana sözleşme dahilinde olduğu ve burada belirlenen kurallara göre hareket edildiği, tevrruk işlemleri sırasında üretilen belgelerde açıkça yer almaktadır.

Katılım bankalarında tevrruk işleminde izlenen süreci aşağıdaki tablo üzerinden şöyle izah edebiliriz:

Tablo 4: Katılım Bankalarının LME üzerinden gerçekleştirdiği Teverruk İşlemlerinin Uygulama Aşamaları

a. Birinci Aşama: Müşterinin Tevrruk Talebi

İlk olarak müşteri Katılım bankasına giderek finansman ihtiyacını arz etmektedir. Banka da müşterinin bu ihtiyacını değerlendirmekte ve uygun görürse tevrruk işlemiyle finansman sağlamaktadır.

Katılım bankası müşterinin finansman talebini kabul ettiğinde müşteri ile arasında “Tüketici Finansmanı Sözleşmesi (TFS)” imzalamaktadır.²³⁵

Tüketici Finansmanı Sözleşmesi’nde tevrruk işleminde takip edilecek yöntemler ve alım satımın nasıl yapılacağına dair bilgiler yer almaktadır. TFS’de müşterinin vadeli olarak aldığı malı peşin fiyatına satması için bankaya vekalet verdiği

²³⁵ Bkz.: EK-5 Tüketici Finansmanı Sözleşmesi

de ifade edilmiştir. Yani müşteri Tüketici Finansman Sözleşmesi'ni imzaladığında, aynı zamanda vekalet sözleşmesini de imzalamış olmaktadır. Tüketici Finansmanı Sözleşmesi'nde (TFS) yer alan vekaletle ilgili madde şu şekildedir:

“Müşteri, kredinin maden alım satımı yoluyla kullanılması için gereken sözleşme/yazışmaları düzenleme, imzalama, alım-satım bedellerini belirleme, gerekli tahsilât işlemlerini yapma, ciro ve temlik muameleleri yapma veya benzeri muameleleri kendi nam ve hesabına gerçekleştirme ve/veya gerektiğinde bu hususlarda başkalarını vekil tayin etme konularında yetkili olmak üzere bankayı vekil tayin etmiştir. İşbu sözleşme banka ile müşteri arasında akdedilmiş bir vekâlet sözleşmesi hükmü taşımaktadır. Banka maden alma ve satma işlemlerini müşteri adına (gerek bizzat, gerekse brokerlar aracılığıyla) vekâleten gerçekleştirmeye yetkilidir. Müşteri, gerekli olması ve bankaca talep edilmesi halinde bu sayılan işlemler için ayrıca yetki belgesi imzalayıp, bankaya vermeyi kabul ve beyan eder.”²³⁶

Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Katılım Bankası tevruk işlemlerinin organize bir şekilde yapılabilmesi için gerekli olan tüm yetkileri kendinde toplamıştır. Bu sayede müşteri bankadan emtiayı vadeli olarak satın aldıktan sonra kendisi adına peşin satımı için bankayı doğrudan vekil tayin etmiş olur.

b. İkinci Aşama: Bankanın Peşin Bedelle Emtia Satın Alımı

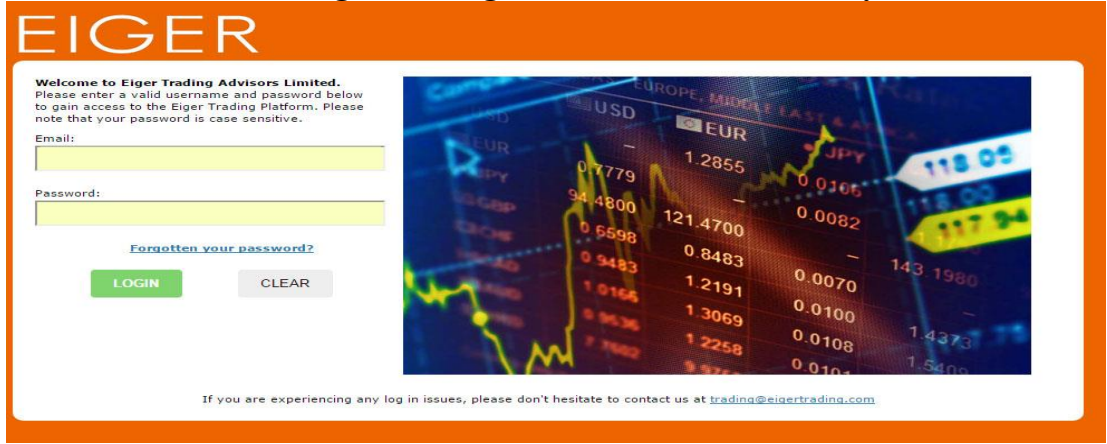
Tüketici Finansmanı Sözleşmesi'nde yer alan *“Bankanın alma, satma ve paraya çevirme işlemlerinde yararlanacağı aracı bankaların ve brokerların seçimi tamamen bankanın inisiyatifinde ve ihtiyarındadır.”²³⁷* maddesi gereği, tevruk işleminde emtianın alım satımında müşterinin herhangi bir dahli yoktur.

Katılım Bankası, müşteri ile TFS imzaladıktan sonra LME üzerinden önceden anlaşmış olduğu satıcı broker aracılığıyla peşin olarak emtiayı satın almaktadır. Katılım Bankası aşağıda verdiğimiz örnekte Eiger Trading Advisors Limited Broker'dan emtia satın aldığı için onun platformuna giriş yapar:

²³⁶ Bkz.: EK-5 Tüketici Finansmanı Sözleşmesi, Md. 8.5.

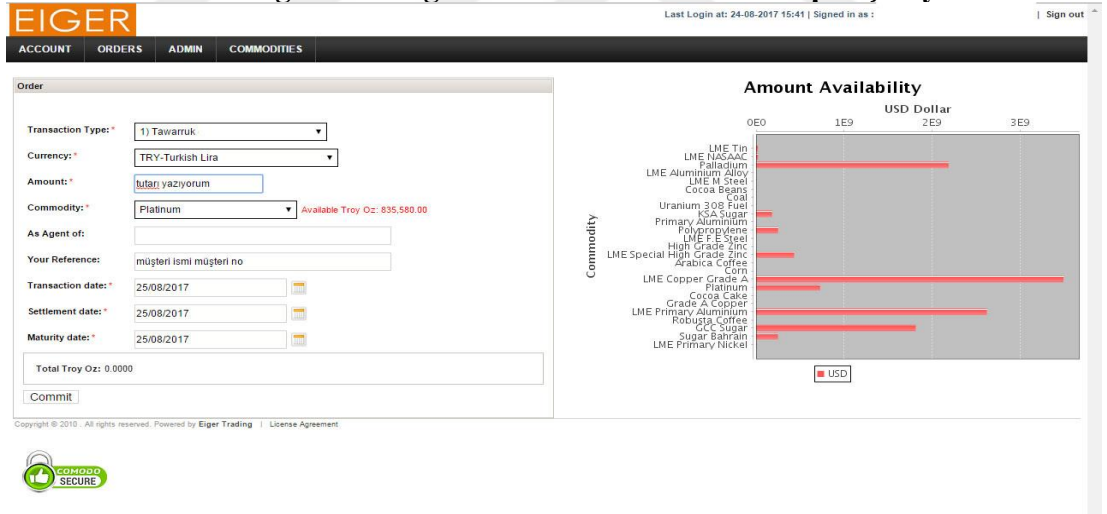
²³⁷ Bkz.: EK-5 Tüketici Finansmanı Sözleşmesi, md. 8.8.

Tablo 5: Eiger Trading Advisors Limited Giriş Sayfası

Sayfaya giriş yaptıktan sonra açılan pencerede Eiger Broker'in sisteminde bulunan emtiaları ve bunların miktarlarını görmektedir.

Tablo 6: Eiger Trading Advisors Limited Emtia Sipariş Sayfası

Tabloda gösterildiği gibi banka, hangi emtiayı almak istediğini, miktarını, müşteri bilgilerini ve işlem tarihlerini doldurarak emtia satın alma siparişi oluşturmaktadır. “Sipariş et” (Commit) butonuna tıkladıktan sonra sistemden “Sipariş Kabul Belgesi” (Order Acceptance) adında bir belge almaktadır.²³⁸

²³⁸ Bkz.: EK-6 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD. Sipariş Kabul Belgesi

Bu belgede siparişin Eiger Broker ile Katılım Bankası arasında oluşturulduğu ve bankanın müşteri adına vekaleten işlem yaptığı bildirilmektedir. Sipariş Kabul Belgesi sadece siparişin kabul edildiğini göstermekte ve belirlenen emtianın henüz satın alınmadığını ifade etmektedir.

Sipariş kabulünün hemen akabinde “Emtia Sertifikası” (Commodity Certificate) oluşturulmaktadır.²³⁹ Bu sertifikada, işlemin yapılma tarihi, vekili konumunda olunan kişinin/kurumun ismi ve emtia hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca emtianın hangi şehir ve depoda muhafaza edildiği de bu belgede belirtilmiştir.

Katılım Bankası emtiayı bu belge ile peşin olarak satın almaktadır. Yalnız mal bedeli fiilen ödenmemekte, platform üzerindeki bankanın hesabına borç olarak yazılmaktadır.

c. Üçüncü Aşama: Bankanın Müşteriye Emtiayı Vadeli Satışı

Emtia sertifikasında bankanın satın almış olduğu emtianın belirli depolarda bankadan gelecek bir talimata kadar muhafaza edildiği bildirilmektedir. Katılım bankası, bu emtia sertifikasıyla müşteriye vadeli satış yaptığını ifade etmektedir. Emtianın satış bedeli ise ilk başta imzalanan Tüketici Finansmanı Sözleşmesi’nde belirlenmiştir. Katılım bankası TFS’de yer alan aşağıdaki maddeye göre gerçekleştirmiş olduğu vadeli satışın genellikle murabaha akdi olduğu anlaşılmaktadır:

“Müşteri, madenin peşin bedelinin üzerine mutabık kalınan kârın ilavesi suretiyle bulunacak vadeli satım bedelini işbu sözleşme ekinde ‘Geri Ödeme Planı’nda gösterilen taksit ve vadelerde bankaya ödeyecektir.”²⁴⁰

d. Dördüncü Aşama: Alıcı Brokerın Bankaya Teklifi

Katılım Bankası, satın almış olduğu emtiayı müşteriye vadeli olarak satarken, aynı zamanda Eiger Broker da bankaya satmış olduğu emtiayı dördüncü taraf olan Falcon Broker’a bildirmektedir. Ardından Eiger Broker, Falcon Broker’ın satılan

²³⁹ Bkz.: EK-7 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD. Emtia Sertifikası Belgesi

²⁴⁰ Bkz.: EK-5 Tüketici Finansmanı Sözleşmesi, md. 14.4.

emtiayı peşin olarak satın almak için oluşturduğu “Tedarikçi Teklifi” (Supplier’s Offer) adlı belgeyi Katılım bankasına bildirmektedir.²⁴¹

Bu teklif, ana sözleşmeye uygun olarak katılım bankasının Eiger Broker’dan almış olduğu emtiayı geri satın almak üzere Falcon Broker tarafından bankaya sunulmuştur. Falcon Broker satılan bu emtiayı kendisi tarafından aynı fiyatla satın alacağını Eiger Broker’a iletmektedir. Eiger broker da bir nevi Falcon Broker adına aracılık yaparak katılım bankasına emtia alma teklifini ulaştırmaktadır.

e. Beşinci Aşama: Bankanın Emtiayı Müşteri Adına Peşin Olarak Satışı ve Bedelinin Müşteri Hesabına Aktarılması

Katılım Bankası, ilk başta müşteriyle imzalamış olduğu Tüketici Finansmanı Sözleşmesi’ne uygun olarak müşteriye vadeli satmış olduğu emtiayı, müşterinin vekili sıfatıyla LME’de peşin olarak satmaktadır.

Katılım Bankası Eiger Broker’ın Falcon Broker adına yaptığı satın alma teklifini düzenlediği “Alıcı Kabul Belgesi” (Buyer’s Acceptance) ile kabul ettiğini bildirmektedir.²⁴² Bu belge, satın alma teklifinde açıklanan emtiayı, belirtilen şartlarda bankanın satmayı kabul ettiğini göstermektedir.

Bir sonraki aşamada Falcon Broker, Eiger Broker aracılığıyla katılım bankasından aldığı emtiayı “Alıcı Teklifi” (Buyer’s Offer) ile belgelendirir.²⁴³ Bu belgede bankanın ilk müşteri adına vekaleten hareket ettiği belirtilmektedir.

Falcon Broker peşin olarak aldığı emtianın bedelini ödeme gününde kendi hesabını borçlandırarak yapmaktadır. Bankaya ise peşin ödeme yapmak yerine platform üzerindeki hesabı alacaklı olarak sisteme kaydetmektedir.

Katılım Bankası da alıcı teklifini müşteri adına kabul ederek “Satıcı Kabul Belgesi”ni (Seller’s Acceptance) oluşturur.²⁴⁴ Katılım bankası Alıcı Kabul Belgesi’nin hemen ardından “Satış Bildirisi Belgesi” (Notice of Sale) üreterek belirtilen şartlarda

²⁴¹ Bkz.: EK-8 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD Tedarikçi Teklifi Belgesi

²⁴² Bkz.: EK- 9 Alıcı Kabul Belgesi

²⁴³ Bkz.: EK-11 Falcon Emtia Hizmetleri LDT Alıcı Teklifi Belgesi

²⁴⁴ Bkz.: EK- 12 Satıcı Kabul Belgesi

emtianın satış işlemlerinin gerçekleştiğini belgelendirmektedir.²⁴⁵ Satış bildirisinde önceden imzalanmış olan ana sözleşmenin maddelerine uygun olacak şekilde Eiger Broker'dan alınan emtianın yeni sahibi olan Falcon Broker'a satıldığı ifade edilmektedir. Satış bildirisi oluşturulduktan sonra tarafların emtia hesaplarını güncellemesi istenmektedir.

LME üzerinde gerçekleşen tevrruk işlemlerindeki tüm alım satımlar platform üzerindeki emtia hesaplarının alacaklı ve borçlu şekilde kaydedilmesiyle oluşturulmaktadır. Katılım bankası emtiayı ilk başta peşin olarak satın aldığı satıcı brokera fiili bir ödeme yapmadığı gibi aynı şekilde emtiayı peşin bedelle satın alan alıcı broker da bankaya son işlemde peşin olarak bir ödeme yapmamaktadır. Yani işlem sırasında fiili bir ödeme gerçekleşmeksizin alacaklı ve borçlu hesapların karşılıklı düşürülmesi söz konusudur.

Son işlem olarak da katılım bankası LME'de işlem yaptığı miktara göre nakit ihtiyacında olan müşteriye kendi kasasından ödeme yaparak tevrruk işlemini tamamlamaktadır.

III. GÜNÜMÜZ TEVRRUK UYGULAMALARININ FIKHÎ TAHLİLİ

Faizsiz bankaların finansman yöntemlerinden biri olan organize tevrruk işlemleri, birçok açıdan tartışılmış ve klasik fıkıh kitaplarında yer alan tevrruk bahislerinden oldukça farklı olduğu fakihler tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca bankaların bu işlemi uluslararası borsalarda organize bir şekilde uygulaması, fıkhi hükmüne dair birçok tartışmalara sebep olmuştur.

Bu bölümde öncelikle günümüz fakihlerinin organize tevrruk işlemleri hakkındaki görüşleri ve delilleri izah edilecek, akabinde konu hakkında fetva heyetlerinin yayınlanmış kararlarına yer verilecektir. Daha sonra da organize tevrruk işlemleri hakkında fıkhi değerlendirme yapılacaktır.

²⁴⁵ Bkz.: EK-10 Satış Bildirisi Belgesi

A. Günümüz Fakihlerinin Organize Teverruk Hakkındaki Görüşleri

Modern bir uygulama olan organize teverruk (banka teverruku) işlemleri, mevcut haliyle klasik fıkhıta yer almamaktadır. Bu sebeple muasır fakihler tarafından konu tartışılmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Fakihlerin organize teverruk hakkında ihtilaf etmelerinin temelinde, bu işlemin klasik fıkhıtaki teverruk ile aynı veya farklı olduğunu düşünmeleri gelmektedir. Bazı fakihler klasik teverruk işleminde satıcı (tüccar) olan tarafın, organize teverruktaki banka ile aynı konumda olduğunu savunmuşlar ve aralarında herhangi bir farkın bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Diğer bazı fakihler ise organize teverrukun birbiriyle bağlantılı birçok akitten meydana geldiğini, sistemli bir şekilde uygulandığını ve daha çok bey‘u’l-îne’ye benzediğini ifade ederek klasik teverruktan tamamen farklı olduğu görüşünü savunmuşlardır.²⁴⁶

Tüm bu tartışmalar organize teverrukun fikhî hükmüyle ilgili ileri sürülen görüşlere yansımış, caiz olduğu ve olmadığı yönünde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

1. Organize Teverrukun Caiz Olduğu Görüşü

Günümüzde organize teverruk işlemlerine Abdullah Men‘î,²⁴⁷ Muhammed Ali Karî,²⁴⁸ Muhammed Takî Osmanî,²⁴⁹ Nezih Kemal Hammad,²⁵⁰ İbrahim Ahmed Osman,²⁵¹ Abdulkadir Ammârî, Revvas Kal‘acî ve Üsâme Bahr mutlak olarak; Hayrettin Karaman, Muhammed b. Salih el-Useymin ve Hasan Ali Şâzelî gibi bazı fakihler ise zaruret halinde uygulanmak şartıyla cevaz vermişlerdir.

²⁴⁶ Bkz.: Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 592, 593; Cebeci, “Teverruk”, **DİA**, c. EK-2, s. 602.

²⁴⁷ Bkz.: Abdullah Men‘î, “Hükmü’t-Teverruk kemâ Tücrîhi’l-Masârifî’l-İslâmiyyeti fi’l-Vakti’l-Hâdir”, **A‘mâlün ve Buhûsun ed’Devratü’s-Sâbiate Aşar li’l-MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 337-364; Abdullah Men‘î, “et-Ta’silü’l-Fikhî li’t-Teverruki fi Davi’l-İhtiyâcâtî’t-Temviliyyeti’l-Muâsıra”, **Mecelletü’l-Buhusi’l-İslâmiyye**, Riyad/ Suudi Arabistan, 1425/2004, Sayı: 72, s. 351-382.

²⁴⁸ Bkz.: Muhammed Ali Karî, “Teverruk kemâ Tücrîhi’l-Masârifî”, c. 2, s. 633-661.

²⁴⁹ Bkz.: Muhammed Takî Osmanî, “Ahkâmu’t-Teverruk ve Tatbikâtuhu’l-Masârifî”, **A‘mâlün ve Buhûsun ed’Devratü’s-Sâbiate Aşar li’l-Mecmai’l-fikhi’l-İslâmi MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 365- 396.

²⁵⁰ Bkz.: Nezih Kemal Hammad, “et-Teverruk Hükmühü ve Tatbikâtuhu’l-Muâsıra”, **Mecelletü Mecma’i’l-Fikhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 623-668.

²⁵¹ Bkz.: İbrahim Ahmet Osman, “et-Teverruk Hakikatuhu-Envâu’hu”, **MFİD(m)**, c. 19/3, s. 11-63.

Organize teverruk işlemlerini caiz kabul eden bazı fakihlerin görüşleri şu şekildedir:

Abdullah Menî', makalesinde organize teverruk işlemlerini değerlendirirken ekonomik hayatta insanların sürekli olarak nakit ihtiyaçlarının olabileceğine ve bazı insanların faizden uzak finansman yöntemleriyle bu ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldiklerine vurgu yapmıştır.²⁵² Akabinde klasik fıkhıta geçen teverruk ile günümüzde uygulanan organize teverruk işlemleri arasında herhangi bir farkın bulunmadığını ve organize teverruk işlemlerinin caiz olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Hiç şüphesiz klasik ve modern teverruk arasında bir farklılık yoktur. İster modern ister klasik olsun tek bir teverruk vardır. İki ayrı çeşidi yoktur. İslami bankalarda uygulanan teverruk, fakihlerin eserlerinde zikrettiği teverruktur ve fakihler satılan malın ilk sahibine dönmemesi şartıyla teverrukun caiz olduğunu; satılan mal ilk sahibine geri dönmesi halinde ise haram olan îne satışı kapsamında değerlendirileceğini söylemişlerdir.”²⁵³

Muhammed Ali Karî, teverruk konusunda cevaz verenlerin görüşlerini detaylı bir şekilde izah ettikten sonra, teverruk işlemlerini ekonomik hayatta faydalı bir finansman aracı olarak görmenin mümkün olduğunu ve caiz kabul edileceğini ifade etmektedir.²⁵⁴ Benzer bir görüş de Muhammed Takî Osmanî tarafından vurgulanmıştır. Osmanî, teverruku nakit elde etmek için caiz bir çıkış yolu ve meşru bir çözüm (hile-i şer'iyye) olarak değerlendirmektedir.²⁵⁵

Nezih Kemal Hammad, organize teverruk işlemlerinin bir takım şartlara riâyet edildiğinde caiz ve meşru olacağını ifade etmiştir. Bu şartların başında teverruk esnasında gerçekleşen tüm sözleşmelerin meşru bir biçimde imzalanması gelmektedir.

²⁵² Bkz.: Abdullah Menî', "et-Ta'sîlü'l-Fıkhî li't-Teverruki fi Davi'l-İhtiyâcâtî't-Temviliyyeti'l-Muâsıra", s. 351-382; Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 198.

²⁵³ Abdullah Menî', "Hükmü't-Teverruk keme Tücrîhi'l-Masârafi'l-İslâmiyyeti fi'l-Vakti'l-Hadır", c. 2, s. 360.

²⁵⁴ Muhammed Ali Karî, "et-Teverruk keme Tücrîhi'l-Masarafi", c. 2, s. 659, 660.

²⁵⁵ Muhammed Takî Osmanî, "Ahkâmu't-Teverruk ve Tatbikâtuhu'l-Masrifîyyeti", c. 2, s. 382, 383.

Diğer bir şart ise müşterinin vadeli olarak almış olduğu malı daha az bir fiyata ilk sahibine geri satmamasıdır.²⁵⁶

Hayrettin Karaman, “*Arada bir malın gerçek manada alım ve satımı bulunduktan sonra mesele murabaha uygulamasının bir çeşidi olur; buna da caiz demek için sebep yoktur.*”²⁵⁷ şeklindeki ifadesiyle teverruk işlemlerini murabahanın bir çeşidi olarak değerlendirip organize teverruk işlemlerine cevaz vermiştir. Ne var ki daha sonraki yıllarda yayınlamış olduğu köşe yazısında organize teverruk hakkında bazı olumsuz ifadelerde de bulunmuştur.

Karaman, bankanın borsalarda gerçekleştirmiş olduğu organize teverruk işlemlerinde aracı olan brokerların aynı şirketlerin mensupları olduğunu ve malın yerinde sabit kalarak evraklar üzerinden işlem gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bu işlemin bir faiz hilesi olduğunu ve her ne kadar şekli olarak bir alım satım gibi gözükse de maksat ve hedefleri bakımından gerçekleşen işlemin faiz ile para vermekten başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Ancak tüm bu ifadelerinden sonra bu işlemin zaruret halinde caiz olabileceğini belirtmiştir.²⁵⁸

Salih Useymîn ve Hasan Ali Şâzelî gibi bazı fakihler de organize teverrukun faizli işlemlere benzememek şartıyla ihtiyaç halinde uygulanabileceğini ifade ederek bu işleme şartlı olarak cevaz vermişlerdir.²⁵⁹

Günümüz organize teverruk işlemlerine cevaz veren fakihlerin yaklaşımlarına bakıldığında genel olarak dört farklı gerekçenin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bunlardan birincisi; organize teverruk işlemleri klasik fıkhıta geçen teverruk işlemleriyle aynı mahiyette olduğunu ifade etmeleridir. İkincisi; organize teverruku caiz olan bir hile-i şer’iyye olarak değerlendirip işlemler sırasında gerçekleşen akitlerin kurallarına riâyet edildiğinde herhangi bir sakıncanın olmayacağını savunmalarıdır. Üçüncüsü; organize teverruk işlemlerini modern murabaha olarak

²⁵⁶ Nezhîh Kemal Hammad, “et-Teverruk Hükümühü ve Tatbikâtuhu’l-Muâsıra”, c. 19/3, s. 667, 668.

²⁵⁷ Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 112.

²⁵⁸ Hayrettin Karaman, “Teverruk ve Vadeli İşlemler”, Yeni Şafak Gazetesi, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/teverruk-ve-vadeli-ilemler-2023239> 15.12.2017.

²⁵⁹ Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 112; Şâzelî, “et-Teverruk Hakikatuhu ve Hukmuhu”, c. 19/3, s. 178, 179.

değerlendirip şartlarına riâyet edildiği takdirde uygun olduğunu benimsemeleridir. Dördüncüsü ise teverruk işlemlerinin bireysel veya kurumsal müşterilerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamada faizsiz bir alternatif yöntem olarak kabul etmeleridir. Ayrıca iktisadi alanda bazı ekonomik ihtiyaçların karşılanması için bu işlemlerin gerekliliğini düşünmeleri de teverruk hakkındaki görüşlerine yansımıştır.²⁶⁰

Organize teverruka cevaz veren günümüz fakihleri başta da izah edildiği üzere klasik teverruktan organize teverruku ayırmamış ve klasik teverruku caiz gören fakihler ile aynı delilleri ileri sürmüşlerdir. İkinci bölümde klasik teverruka cevaz veren fakihlerin delilleri detaylı bir şekilde izah edildiği için burada bunlara tekrar yer verilmemiştir.

Organize teverruk işlemlerini caiz görenler, bu görüşlerini destekler mahiyetteki bir takım fıkıh heyetlerin kararlarını da delil olarak göstermişlerdir. Bunların başında el-Meâyîrû's-Şer'iyye adıyla yayınlanan faizsiz finans kararları gelmektedir. Onlara göre faizsiz bankalar el-Meâyîrû's-Şer'iyye'de yer alan teverruk maddesinde belirtilen kurallara göre uygulamada bulunmaktadır.²⁶¹

Öte yandan Kuveyt Finans Kurumu, Ulusal Ticaret Bankası, Ulusal Arap Bankası, Şamil Bankası, Al-Râcihî Bankası, Abu Dabi İslam Bankası, İngiliz-Suud Bankası ve Amerikan-Suud Bankası gibi teverruk işlemlerini uygulayan bankaların danışma kurulları da bankada uygulamakta oldukları teverruk işlemlerinin İslami prensiplere uygun olduğunu ifade etmişlerdir.²⁶²

Türkiye'de ise Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Danışma Komitesi teverruk işlemlerinin ihtiyaç halinde uygulanabileceğine dair cevaz vermiştir. Bazı yazarlar teverruk işlemlerini “Zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar” ve “kolaylaştırınız zorlaştırmayınız” kaideleriyle temellendirmişlerdir.²⁶³

²⁶⁰ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 200; Münzir, Kahf- İmâd Berekât, “et-Teverruku'l-Masrafi”, s. 13.

²⁶¹ Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 113.

²⁶² Reşîdî, **Ameliyyâtu't-Teverruk**, s. 53; Sarmûm, **Bey'u'l-Îne ve't-Teverruk**, s. 106; Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 94, 112.

²⁶³ Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 113.

Katılım bankalarında uygulanan organize teverruk işlemlerine cevaz veren Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Danışma Komitesi kararını örnek olarak aynen burada vermek istiyoruz:

- “1. Vadeli satışa uygun olması koşuluyla emtianın alım satımında, işlemin iki bedelinden birinin peşin, diğerinin vadeli olması caizdir.
 2. Vadeli olarak satın alınan bir emtianın peşin bedelle üçüncü bir tarafa satılması caizdir. Bu işlem teverruk adını alır. Ancak bu durumda;
 - a. Emtianın mevcut olması,
 - b. Vadeli satışa uygun olması,
 - c. Hakikaten (fiziken) ya da hükmen (alıcının hesabına kaydedilerek) teslim alınmış olması,
 - d. Alım satımın gerektirdiği şartlara ve süreçlere riâyet edilmesi gerekir.
 3. Yukarıda belirtilen şartlara riâyet etmek kaydıyla emtia alım satımının, emtianın varlığından emin olunan uluslararası ya da ulusal borsalardan yapılması caizdir.
 4. Vadeli olarak alınan emtianın, satıcısına, açık ya da zımni bir anlaşma ile satın alınan bedelden daha az bir bedelle geri satılması caiz değildir.
 5. Bu itibarla, yukarıdaki şartlar dahilinde katılım bankalarının fon toplarken ya da değerlendirirken commodity murabaha (teverruk) işlemine başvurması caizdir. Ancak teverruk, normal bir fon toplama, yatırım ve finansman yöntemi değildir. Bu işleme şartlarına riâyet etmek kaydıyla yalnızca zaruret durumu için başvurulmalıdır.
- Bu şartlar altında işletilen commodity murabaha (teverruk) işlemleri İslami finans kurallarına uygundur.
- Elbette her şeyin en doğrusunu bilen sadece Allah Teala'dır.”²⁶⁴

2. Organize Teverrukun Caiz Olmadığı Görüşü

Aralarında Muhammed Osman Şübeyr,²⁶⁵ Ali Ahmed Sâlûs,²⁶⁶ Sami Süveylim,²⁶⁷ Hüseyin Hamid Hasan,²⁶⁸ Abdullah Saîdî,²⁶⁹ Vehbe Mustafa Zuhaylî,²⁷⁰ Abdülazîz Hayyâd,²⁷¹ Abdurrahman Yusrî Ahmed,²⁷² Şevki Dünya,²⁷³ Servet

²⁶⁴ Bkz.: EK-13 TKBB Danışma Komitesi Kararı

²⁶⁵ Bkz.: Şübeyr, “et-Teverruku'l-Fıkhî”, c. 19/3, s. 549-621.

²⁶⁶ Bkz.: Sâlûs, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu”, c. 19/3, s. 427-515.

²⁶⁷ Bkz.: Sami b. İbrahim Süveylim, “Müntecâtü't-Teverruki'l-Masrafî” **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 285-340.

²⁶⁸ Bkz.: Hüseyin Hâmid Hasan, “et-Teverruku'l-Masrafîyyü'l-Munazzam”, c. 19/3, s. 181-196.

²⁶⁹ Bkz.: Saîdî, “et-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârîfi fi'l-Vakti'l-Hâdir”, sy.: 18, s. 173-224.

²⁷⁰ Bkz.: Zuhaylî, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu'hu”, c. 19/3, s. 785-815.

²⁷¹ Bkz.: Hayyâd, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu” c. 19/3, s. 407-425.

²⁷² Bkz.: Yusrî Ahmed, “et-Teverruk Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu”, c. 19/3, s. 383-406.

²⁷³ Bkz.: Şevki Dünya, “et-Teverruku'l-Masrafî et-Tasvîru'l-İktisâdî ve'l-Hükmü's-Şer'î”, **Nedvetü't-teverruk ve't-tevrîk beyne's-Şer'iati'l-İslâmiyye ve't-Tatbiki'l-Mâliyyi'l-Muâsir**, Câmîatü'l-Ezher Merkezi Salih Abdullah Kamil li'l-İktisâdî'l-İslâmî, Kahire, 2007, s. 23-32.

Bayındır²⁷⁴, Ahmed b. Abdülazîz el-Haddâd²⁷⁵ ve İbrahim Fadıl ed-Debû'nun²⁷⁶ da bulunduğu günümüz fakihlerin büyük bir çoğunluğu organize teverruk işlemlerini caiz görmemektedir.

Organize teverruk işlemlerine cevaz vermeyen bazı fakihlerin görüşleri şöyledir:

Muhammed Osman Şübeyr, “Bazı İslami finans kurumları tarafından gerçekleştirilen organize teverruk işlemleri caiz değildir. Çünkü bu işlem şeriatıta yasaklanan bey‘u’l-îne işlemine yakın gelir. Ayrıca gerçek bir satış değildir. Hayali veya sûrî bir işlemden ibarettir ve satışa konu olan malda hakiki kabz gerçekleşmemektedir.”²⁷⁷ şeklindeki ifadesiyle organize teverruk işleminin caiz olmadığını vurgulamıştır.

Şübeyr’e göre organize teverruk klasik fıkıh kitaplarında yer alan klasik teverruktan farklıdır. Ona göre faizsiz bankaların organize teverruk işlemlerini belirli bir sistem halinde uygulamaları ve organize teverrukta satılan malın yerinde sabit kalarak gerçek kabzının yapılmaması, organize teverruk ile fikhî teverrukun birbirinden ayrıldığını göstermektedir.²⁷⁸

Ali Ahmed Sâlûs, organize teverruk işlemlerinin şer’an haram kılınmış faiz kapsamında olduğunu ifade etmektedir. O, teverruk işlemi yapan bankalarla faizli bankaların aralarında bu noktada bir farkının kalmadığını ve organize teverrukun faizli krediye alternatif bir şekilde kullanılmasının kötü bir tercih olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bu tür işlemleri uygulayan bankaların İslami (faizsiz) olarak isimlendirilmesine de gerek olmadığını net bir şekilde belirtmiştir.²⁷⁹

²⁷⁴ Bkz.: Bayındır, **İslami Finans**, s. 195-214.

²⁷⁵ Bkz.: el-Haddâd, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu‘hu”, c. 19/3, s. 87-108.

²⁷⁶ Bkz.: Fadıl ed-Debû, “et-Teverruk Hakikatuhu Envâu‘hu”, c. 19/3, s.65-85.

²⁷⁷ Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 613.

²⁷⁸ Bkz.: Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 594-597.

²⁷⁹ Ali Ahmed Sâlûs, “el-Îne ve’t-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Masrifi”, Bahsun mukaddemun li’devrati’s-sâbiate aşrete li’l-Mecmai’l-fikhi’l-İslami, Mekke-i Mükerrme, 1424h., Rabta: Alemlî’l-İslamî , c. 2, s. 492; Ali Ahmed Sâlûs, “et-Temvilü bi’t-Teverruk”, 1. bs., Silsiletü İsdârâti Mecmau Fukahai’ş-Şerîati bi’Emrikâ (18), Katar, Mektebetü Dâru’l-Kur’ani ve Dâru’s-Sekâfeti, 2005, s. 105; Ali Ahmed Sâlûs, “et-Teverruk Hakikatühü Envâu‘hu”, c. 19/3, s. 485, 486.

Sami Süveylim'e göre organize teverruk işlemi sonucunda fon talebinde bulunan müşteri, ileride fazlasıyla vadeli olarak ödeyeceği bir nakit elde etmektedir. Bu da açıkça haram olan nesie ribasına götürmektedir. O bu görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Banka müşteriye (esasinda) şunları söylemektedir: ‘Bana vadeli olarak 120 lira borçlu olmana mukabil sana nakit 100 lira öderim.’ Bu da faizdir. Faizli kredi veren bankalar ile teverruk uygulayan bankalar arasında hiç bir fark yoktur.”²⁸⁰ Ayrıca o, “Günümüzde uygulanan organize teverruk işlemlerinin İmam Ahmed b. Hanbel’in cevaz verdiği klasik teverruk olarak değerlendirmek mümkün değildir.”²⁸¹ şeklindeki ifadesiyle organize teverruk ile klasik teverrukun aynı olmadığını açıkça vurgulamıştır.

Süveylim'e göre teverruk işleminde müşterinin bankayı vekil kılmasının şart koşulması da problemlidir. Banka, her ne kadar sözleşmelerde vekalet verme yetkisinin müşterinin tercihinde olduğunu ifade etse de teverruk işleminin tamamlanması için vekalet akdini mutlaka yapması gerekmektedir. Müşteri de nakde ulaşmak için bu vekaletin gerekliliğini örfen de olsa bilmektedir. Dolayısıyla ona göre bu işlemde vekaletin şart koşulması, teverruku batıl kılmaktadır.²⁸²

Servet Bayındır, “*Banka teverruku diye adlandırılan organize ve ters teverruk fikhın birçok ilkesine aykırı olduğundan caiz görülemez.*”²⁸³ ifadesiyle organize teverruk işlemlerinin caiz olmadığını beyan etmiştir.

Bayındır, organize teverrukun gerçekte fikhi teverruk olmadığını ve reel bir iktisadi faaliyeti karşılamadığını vurgulamaktadır. Ayrıca Bayındır bankaların uluslararası borsalarda yaptığı işlemlerin büyük bir kısmının hayali olduğunu ve bu işlemlerin insanları aldatmaktan öte hiç bir anlam ifade etmediğini belirtmektedir.²⁸⁴

²⁸⁰ Süveylim, “et-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, s. 257, 263; Süveylim, “et-Tekâfüü’l-İktisâdi Beyne’l-Ribâ ve’t-Teverruk”, s. 19.

²⁸¹ Süveylim, “et-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, s. 260.

²⁸² Süveylim, “et-Teverruk ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, s. 262.

²⁸³ Bayındır, **İslami Finans**, s. 213, 214.

²⁸⁴ Bayındır, **İslami Finans**, s. 213, 214.

Organize teverruk işlemlerinin kaydî ve hayali olduğunu ifade eden Hüseyin Şehhâte, Abdulhalim Ömer ve Osman Şübeyr gibi başka fakihler de bulunmaktadır.²⁸⁵

Hüseyin Hamid Hasan ise “Organize teverruk işlemleri haram bir hiledir. Çünkü bu işlemin sonucunda haramı helalleştirme bulunmaktadır.” ifadesiyle organize teverruk işlemlerini haram bir hile olarak görmektedir. Ayrıca müellif organize teverrukta işlemlerin belli bir plan dahilinde karşılıklı anlaşmalar ile silsile halinde uygulandığını ve müşterinin lehine yönelik herhangi bir hedefin bulunmadığını ifade etmektedir. Ona göre teverruk işleminde gerçekleşen akitlerin tek bir sözleşme ile organize bir şekilde yapılması ve müşterinin nakde ulaşmak için daha fazla bir bedeli vadeli olarak borçlanmış olması organize teverruk işlemini haramı helalleştirme gayesine götürmektedir.²⁸⁶

Abdullah Saîdî ise organize teverruk işlemlerinin yapısında bir takım fikhî ihlallerin bulunduğunu ve İslam’ın genel kaidelerine aykırılıklar taşıdığını ifade ederek organize teverruk işlemlerinin caiz olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bankaların pazarlama ve tanıtım gibi reklamlarla insanları kandırmaya çalıştığını ve borç üzerinden gelir elde ettiklerini ifade ederek teverruk işlemlerinin yasaklanması gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Ona göre, teverruk yerine murabaha yapmak gerekmektedir.²⁸⁷

Yusuf Karadavî, Yusuf İbrahim, Abdülhamit Ba’lî, Hüseyin Şehhâte, Ömer Haşim, Muhammed Rafet Osman, Musa Osman gibi birçok araştırmacı ise organize teverruk işlemlerinin faiz hilesi olduğunu ve İslami bankaların gerçek hedeflerinden uzaklaşmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca organize teverrukun İslam hukukunun amaç ve ilkelerine aykırılıklar taşıdığını savunarak, bu işlemin caiz olmadığını kat’i bir şekilde ifade etmişlerdir.²⁸⁸

²⁸⁵ Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 613; Abdulhalim Ömer, “et-Teverruk ve’t-Tevrîk el-Mefâhîmu’l-Esâsiyye”, **Nedvetü’t-Teverruk ve’t-Tevrîk beyne’s-Şeriatî’l-İslamiyye ve’t-Tatbiki’l-Mâliyyi’l-Muâsir**, Câmîatü’l-Ezher Merkezi Salih Abdullah Kamil li’l-İktisâdî’l-İslâmî, Kahire, 2007, s.18; Muhammed Ceyyûsî, “et-Teverruku’l-Masrafî”, s. 12.

²⁸⁶ Bkz.: Hüseyin Hamid Hasan, “Ta’lîku alâ Buhûsi’t-Teverruk”, (Çevrimiçi), <http://hh.mm-ss.com/pagedetails.aspx?id=108> (18.12.2017); Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrifiyye**, s. 196.

²⁸⁷ Abdullah Saidî, “et-Teverruk keme Tücrîhi’l-Masârafî fi’l-Vaktî’l-Hâdir”, c. 18, s. 219, 220.

²⁸⁸ Karadağı, **et-Teverruku’l-Masrafî**, s. 238-239; Muhammed Ceyyûsî, “et-Teverruku’l-Masrafî”, s. 12, 13.

Organize teverruku caiz görmeyen fakihler bu işlemin nakit ihtiyacının karşılanmasında kullanımıyla ödenemeyen borcun yapılandırılmasında kullanımı arasında bir fark gözetmemişlerdir. Bu bağlamda ödenmeyen borcun yapılandırılmasını da caiz görmemişlerdir. Bu yöntemde, teverruk işleminden önce müşteri ile banka arasında yapılmış herhangi bir işlemde dolayı müşterinin bankaya borcu bulunmakta ve müşteri, bankaya, genellikle taksitler halinde ödeme yapmaktadır. Zaman içinde herhangi bir sebepten dolayı mevcut borçlarını ödeyemeyecek hale gelen müşterilere, banka tarafından borçlarının yapılandırılması ve ödeme planının değiştirilmesi teklifi sunulmaktadır. Banka müşteriye borsadan peşin olarak satın almış olduğu madeni vadeli olarak satmakta; akabinde müşteriden madeni peşin fiyatına satmak için vekalet almaktadır. Daha sonra müşteri adına vekaleten madeni peşin olarak aynı borsada başka bir brokera satmaktadır. Banka işlem sonunda tahsil etmiş olduğu parayı borcu kapatmada kullanmaktadır. Sonuç itibarıyla müşterinin mevcut borç miktarı artırılıp müşteriye vade tanınmakta ve vadesi gelen borç, teverruk yoluyla yapılandırılmaktadır. Bu da onlara göre, fakihlerin haram olduğuna icma etmiş olduğu borcun başka bir borç karşılığında değiştirilmesi kapsamına girmektedir.²⁸⁹

Organize teverruk işlemlerini caiz görmeyen fakihler aynı zamanda bu işlemin bir alt türü olan organize ters teverruk işlemlerini de hemen hemen aynı sebeplerden dolayı caiz görmemişlerdir.²⁹⁰ Onlara göre teverrukun ters teverruk şeklinde bizzat yatırım amaçlı kullanılması teverrukun temel mantığına da aykırılık oluşturmaktadır. Ayrıca ters teverruk sayesinde banka müşteriye, parasını bankaya yatırması karşılığında ana para ve sabit getiri garantisi sağlamış; müşteri ise riske katlanmaksızın kazanç elde etmiş olmaktadır. Bu ise haram kılınmış bir muameledir.²⁹¹

Tüm bu görüşlerin ardından organize teverrukun caiz olmadığını savunan fakihlerin delillerini sıralayıp delil getirme yöntemlerini açmakta yarar bulunmaktadır.

²⁸⁹ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 153; İbn Teymiyye, **Mecmû'û'l-Fetâvâ**, c. 29, s. 419.

²⁹⁰ Heyet MFİ(r), **Karârât**, s. 495; Heyet MFİD(m), **Karârât ve Tavsiyât** s. 580, 581; Şübeyr, “**et-Teverruku'l-Fikhî**”, c. 19/3, s. 598-611; Bayındır, **İslami Finans**, s. 213.

²⁹¹ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'îyye**, s. 769; Bayındır, **İslami Finans**, s. 209.

Birinci delil: Organize teverrick işlemi uygulanma amacıyla bey‘u‘l-îne‘ye benzemektedir. Hatta işlem sırasında izlenen süreçler ve maksatlar organize teverrick işlemi bizzat bey‘u‘l-îne‘ye dönüştürmektedir.²⁹² Ayrıca borsada brokerlar aracılığıyla gerçekleşen teverrick işlemlerinde emtia satın alındıktan sonra ilk sahibine tekrar dönme ihtimali her zaman mevcuttur.²⁹³ Bu da işlemin bey‘u‘l-îne‘ye dönüşme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan bankaların teverrick öncesinde malın alınıp satılacağına dair anlaşma yaptığı brokerların hangi şirket adına hareket ettiğinin bilinmemesi de teverrick işlemlerini bey‘u‘l-îne‘ye yaklaştırmaktadır. Hatta borsalar üzerinden gerçekleştirilen teverrick işlemlerinde malı satan ve nihayetinde malı alan, aynı şirketin iki farklı personeli olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle teverricka konu olan mal, aynı şirket içinde sağ elden sol ele geçmekte ve malı alan son müşteri, aslında malın ilk sahibi olmaktadır.²⁹⁴

İkinci delil: Organize teverrick işlemleri, faizi helal saymaya götüren haram bir hiledir. Bu görüşlerinin temelinde Hz. Peygamber’in “*Öyle bir zaman gelecek ki alım satım adı altında ribayı helal kılmaya çalışacaklardır.*”²⁹⁵ hadisi yer almaktadır. Bu hadise göre teverrick işlemlerinin tek bir celsede başlayıp bitmesi, yapılacak olan tüm akitlerin önceden belirlenmiş olması ve işlem sonunda müşterinin elde etmiş olduğu peşin bedel karşılığında zimmetinin vadeli olarak daha fazla bir meblağ ile borçlanması teverrick işleminin asıl gayesinin alışveriş olmadığını göstermektedir.

²⁹² Reşûd, **et-Teverricku‘l-Masrafi**, s. 201; Bkz.: Sarmûm, **Bey‘u‘l-îne ve‘t-Teverrick**, s. 157-160.

²⁹³ Bkz.: Yusri Ahmed, “et-Teverrick Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu”, c. 19/3, s. 394-396; Bayındır, **İslami Finans**, s. 209; Ayrıca bkz.: Tablo: 4, s. 86.

²⁹⁴ Reşûd, **et-Teverricku‘l-Masrafi**, s. 128, 176.

²⁹⁵ Arapça metni şöyledir: (يأتى على الناس زمان يستحلون الربا بالبيع) “İnsanlar öyle bir zamanda yaşayacaklar ki o zaman faizi alım satım yoluyla helal hale getirecekler.” (İbn Kayyim el-Cevziyye, **Hâşiyetü İbni‘l-Kayyim alâ Süneni Ebî Dâvûd**, 14 c., Beyrut, Dâru‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1415/1995, c. 9, s. 248; İbn Kayyim, **İ‘lâmü‘l-Muvakki‘în**, c. 3, s. 166; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Havlânî Şevkânî, **Neylü‘l-Evtâr Şerhi Münteka‘l-Ahbâr**, thk. Usâmeddin es-Sabâbitî, Mısır, Dâru‘l-Hadîs, 1413/1993, c. 5, s. 245; Bayındır, **İslami Finans**, s. 211); Konuyla ilgili rivayetler şöyledir: (يأتى على الناس) “Öyle bir zaman gelecek ki, kişi helâlden mi haramdan mı kazandığına aldırmayacak.” (Buhârî, **Sahîhu‘l-Buhârî**, c. 3, s. 55, Hadis no: 2059; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî, **Sünenü‘n-Nesâî**, thk. Abdülfettah Ebu Gudde, 9 c., Halep, Mektebü‘l-Matbûâtü‘l-İslâmiyye, 1406/1986, c. 7, s. 243, Hadis no: 4454.)

Hatta bu işlem borç karşılığında kazanç sağlamaya girmekte ve doğrudan faiz kapsamında değerlendirilmektedir.²⁹⁶

Üçüncü delil: Organize teverruk işlemlerinin gerçekleşmesi için vekalet akdinin şart koşulması ve vekaletin müşterinin aleyhine olacak şekilde kullanılması teverruk işlemi geçersiz kılmaktadır. Buna göre müşterinin teverruk işleminde bankaya vekalet vermesi, vekalet akdinin maksadına aykırıdır. Çünkü bankanın aldığı malı kârlı bir şekilde müşteriye satıp akabinde malı müşterinin aleyhine olacak şekilde daha düşük bir fiyata vekaletle peşin satması müşteriye bilerek zarara uğratmaktadır. İki satış arasında meydana gelen fiyat farkı müşterinin aleyhine gerçekleşmektedir.²⁹⁷ Ayrıca müşteri, vekil tayin edip etmemede her ne kadar muhayyer olsa da teverruk işleminin gerçekleşmesi için bankayı vekil tayin etmesi gerektiğini açıkça bilmektedir. Bu sebeple müşterinin vekalet vermedeki seçim hakkı organize teverruk uygulamasında fiilen mevcut değildir. Zira teverruk işleminin gerçekleşmesi için vekalet akdinin yapılması da şart koşulmaktadır.²⁹⁸ Vekalet akdinin şart koşulması ise teverruk işlemi geçersiz kılmaktadır. Çünkü fukaha, akdın maksatlarına ters olan her şartın akdi batıl yaptığı konusunda ittifak etmiştir.²⁹⁹

Dördüncü delil: Uluslararası borsalar üzerinden gerçekleştirilen teverruk işlemlerinde malın kabzı gerçekleşmemekte ve bu tür piyasalar üzerinden yapılan işlemlerin reel bir karşılığı bulunmamaktadır.³⁰⁰ Buna göre Londra Metal Borsası gibi uluslararası borsalar üzerinden gerçekleştirilen teverruk işlemlerine konu olan mallar pratikte mevcut olmamakta veya gerçekleştirilen işlemler kadar mal miktarı bulunmamaktadır. Bu tür borsalarda yapılan işlemler malın cinsi, miktarı gibi belli

²⁹⁶ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 202; Ubeydî, **Hakikatü Bey'u'l-Teverruk**, s. 104, 105; Hüseyin Hamit Hasan, "Ta'liku alâ Buhûsi't-Teverruk", s. 5; Süveylim, "et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam", s. 264, 265.

²⁹⁷ Süveylim, "et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam", s. 261; Ubeydî, "Hakikatü bey'ı't-Teverruk", s. 106; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 177, 178.

²⁹⁸ Reşûd, **et-Teverruku'l-Masrafi**, s. 211, 212; Süveylim, "et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam", s. 262.

²⁹⁹ İbn Kudâme, **el-Mugni**, c. 6, s. 324, 325; İbn Teymiyye, **el-Kavâidü'l-Nurâniyye el-Fıkhiyye**, s. 280; Süveylim, "et-Teverruk ve't-Teverruku'l-Munazzam", s. 261, 262; el-Haddâd, "et-Teverruk Hakikatühü Envâu'hu", c. 19/3, s. 99.

³⁰⁰ Bkz.: Bayındır, **İslami Finans**, s. 209, 213, 214; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverruk**, s. 172-177; Şübeyr, "et-Teverruku'l-Fıkhi", c. 19/3, s. 613; Abdulhalim Ömer, "et-Teverruk", s.18; Muhammed Ceyyûsî, "et-Teverruku'l-Masrafi", s. 12; Ali Müşeykîh, "et-Teverruku'l-Masrafi", s. 253.

özelliklerinin bulunduğu depo makbuzları üzerinden gerçekleşmekte ve hiç bir banka satılan malı bizzat teslim almadığı gibi bu depo makbuzlarının aslını/orijinalini de temin etmemektedir. Hatta malı satan uluslararası şirketlerin bazılarında orijinal depo makbuzlarının bulunmaması, satılan emtianın borsada mevcut olmadığını göstermektedir. Tüm bunlar da bu tür borsalar üzerinden gerçekleştirilen teverrick işlemlerinin caiz olmayacağını göstermektedir.³⁰¹

Öte yandan borsada gerçekleşen teverrick işlemlerinin evraklar üzerinden hızlı bir şekilde tamamlanması, birçok işlemin çok kısa bir sürede yapılmasına imkan vermektedir. Fakat bu imkan, herhangi bir emtia üzerinden aynı anda birçok sözleşme yapılmasına da sebep olmaktadır. Yapılan sözleşmelerde, teverricka konu olan emtia miktarları aynı anda birçok işlemde tekrar edilmektedir. Bu da emtianın yerinde sabit olup aynı emtia üzerinden birçok işlemin yapıldığını ve borsada mevcut mal miktarlarıyla işlem gören mal miktarının birbirine denk olmadığını göstermektedir.³⁰²

Organize teverrick işlemlerindeki alım satıma konu olan emtiaların bölünemeyecek büyük parçalardan oluşması fiziki kabzın gerçekleşmesine manidir. Depolarda bulunan malların hemen hemen her biri 25 ton civarında olup bütün halde muhafaza edilmektedir. Bu da bankanın cüzi miktarlardaki emtia (mesela 199 kilogram) alımında fiziki kabzın gerçekleşemeyeceğini göstermektedir. Bu sebeple banka ne fiziki kabzı ne de hükmi kabzı gerçekleştirmektedir.³⁰³ Malın kabzedilmeden satılması da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Borç ve bey akitlerini bir arada yapmak, bir alışverişte iki şart birden koşmak, mülkiyette olmayan bir şeyi satmak helal değildir."³⁰⁴ hadisine göre caiz değildir.³⁰⁵

Beşinci delil: Organize teverrick klasik fıkıh kitaplarında cevaz verilen teverrick ile aynı mahiyette değildir.³⁰⁶ Bankalarda uygulanan teverrick işleminin

³⁰¹ Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 208; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverrick**, s. 175; Ubeydî, **Hakikatü Bey'u'l-Teverrick**, s. 110; Ali Salûs, "el-İne ve't-Teverrick", s. 485, 486; el-Haddâd, "et-Teverrick Hakikatühü Envâu'hu", c. 19/3, s. 98, 99.

³⁰² Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 210.

³⁰³ Ali Salûs, "el-İne ve't-Teverrick", s. 486; Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverrick**, s. 175.

³⁰⁴ Tirmizî, **Sünenü't-Tirmizî**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 2. bs., 6 c., Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998, c. 2, s. 526, Hadis no: 1234; Nesâî, **Sünenü'n-Nesâî**, c. 7, s. 295, Hadis no: 4630.

³⁰⁵ Sarmûm, **Bey'u'l-İne ve't-Teverrick**, s. 175; Muhammed Takî Osmanî, "Ahkâmu't-Teverrick ve Tatbikâtuhu'l-Masrifîyyeti", s. 388, 389; Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 209.

³⁰⁶ Reşûd, **et-Teverricku'l-Masrafi**, s. 204; Bayındır, **İslami Finans**, s. 212.

organize bir şekilde yapılması, işlemde ön anlaşmaların bulunması, malın fiili kabzı gerçekleşmemesi ve vekalet akdinin de işleme dahil edilmesi organize teverrukun klasik teverruktan ayrıldığını göstermektedir.

Altıncı delil: Organize teverruk İslam hukukunun ilkelerine aykırılıklar taşımakta ve İslam bankacılığını gerçek hedeflerinden uzaklaştırmaktadır.³⁰⁷

Diğer yandan organize teverruk işlemleri her ne kadar görünüşte müşterinin fon ihtiyacını karşılaması bakımından faydalı gibi gözükse de sonuçta İslam iktisadına zarar vermektedir. Zengin daha çok zenginleşmesine fakirin de daha çok fakirleşmesine sebep olmaktadır.³⁰⁸

Organize teverrukun caiz olmadığına dair bazı fıkıh heyetlerinin de kararları bulunmaktadır. Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi MFİ(r), İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Fıkıh Akademisi MFİD(m), Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti ve II. Uluslararası İslam Ticaret Kongresi gibi bazı fıkıh heyetleri bunlar arasındadır. Alınan kararlar şu şekildedir:

a. Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi MFİ(r)

Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi teverruk hakkında düzenlediği ilk oturumda klasik teverruk işlemlerini; ikinci oturumda bazı bankalarda uygulanan organize teverruk işlemlerini; üçüncü oturumda ise mevduat yerine alternatif ürünler başlığı altında ters teverruk işlemlerini ele almış ve fihhi hükmü hakkında görüş bildirmiştir.

Heyet, 31 Ekim 1998 yılında Mekke’de düzenlediği 15. oturumda “bi şe’ni hükmi bey’ı’t-teverruk” başlığı altında klasik teverruk işlemlerinin hükmünü ele almıştır. İkinci bölümde de izah edildiği üzere, şartlarına riâyet edildiği takdirde klasik teverrukun caiz olduğuna hükmedilmiştir.³⁰⁹

³⁰⁷ Ali Sâlûs, “el-Îne ve’t-Teverruk”, s. 487, 488; Cebeci, “Teverruk”, **DİA**, c. EK-2, s. 602.

³⁰⁸ Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 204, 205; Süveylim, “et-Tekâfüü’l-İktisâdî Beyne’l-Ribâ ve’t-Teverruk”, s. 8, 11.

³⁰⁹ Heyet MİF(r), **Karârât**, s. 357.

Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi 17 Aralık 2003 yılında Mekke’de düzenlendiği 17. oturumda “bi Şe’ni’t-teverruk keme tücrıhi ba’du’l-masârifi fi’l-vakti’l-hâdir” başlığı altında günümüz bazı bankaların uyguladığı organize teverruk işlemlerini ele almıştır.

Bu oturumda heyet, günümüzde bazı bankalarda uygulanan teverruk işlemini Şu Şekilde açıklamıştır:

“Banka, uluslararası piyasalarda veya diğer piyasalarda, altın ve gümüşün haricindeki malları standart bir Şekilde satın alır ve teverruk talep eden müşteriye vadeli olarak satar. Ardından –ya akit esnasında konulan bir Şartla ya da örf’e uygun olarak-, söz konusu müşterisinin malını, başka birine peşin fiyata satmak için vekalet alır. Daha sonra da malı peşin olarak satıp ücretini müşteriye teslim eder.”³¹⁰

Heyet, yukarıda ifade edilen teverruk çeŐidinin caiz olmadığını kararlaŐtırmıŐtır. Bu Şekilde hüküm vermesinin delillerini ise Şu Şekilde sıralamıŐtır:

“1. Teverruk akdinde müşterinin bankaya vekalet vermesinin zorunlu olması ve işlemlerin düzenli bir Şekilde yapılması, organize teverruk işleminin Şer’an yasaklanmış olan bey’u’l-İne’ye benzediğini göstermektedir. Ayrıca müşterinin bankaya vekalet verme zorunluluğu, ister açık bir Şekilde Şart koŐulsun isterse de örfleşmiş bir Şekilde uygulansın, her ikisi arasında fark yoktur.

2. Organize teverruk işleminde Şer’i (gerçek) kabzın kurallarını ihlal eden pek çok engel bulunmaktadır.

3. Organize teverruk uygulayan bankalarda bu işlemler, daha çok alışveriş görüntüsü altında az nakit para karşılığında vadeli çok para almak üzere kurulan finansman sağlama yöntemleridir. Bankaların bu işlemi gerçekleştirme amacı, yapmış olduğu işlemlerinin sonucunda kendisine gelir sağlamaktır. Ayrıca bankaların uygulamakta olduğu bu işlem, fukaha tarafından bilinen gerçek teverruk değildir.”³¹¹

³¹⁰ Heyet MİF(r), **Karârât**, s. 426.

³¹¹ Heyet MİF(r), **Karârât**, s. 426.

Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi'nin düzenlemiş olduğu son heyet organize ters teverruk işlemleri hakkındadır. Heyet 3-8 Kasım 2007 yılında Mekke'de düzenlediği 19. oturumda “müntecü'l-bedîli ani'l-vedîati li-eceli” (mevduat için alternatif ürünler) başlığı altında günümüz bazı bankaların uyguladığı ters teverruk, ters murabaha, doğrudan yatırım, murabaha ile yatırım gibi işlemlerin hükmünü ele almıştır.

Heyet, farklı isimlerde uygulanmakta olan bu işlemlerin ortak özelliklerini iki maddede açıklamıştır. Bunlardan birincisi; müdiinin belirli malı satın almada bankaya vekaletini vermesi ve bankanın müşteriden peşin bedeli teslim almasıdır. İkincisi ise bankanın müşteriyle aralarında anlaştıkları yüksek kâr oranıyla malı vadeli olarak satın almasıdır.³¹²

Heyet bu konuyla ilgili gerekli müzakereleri yaptıktan sonra, bu tür işlemlerin aşağıdaki belirtilen gerekçeler sebebiyle caiz olmadığına karar vermiştir.

“1. Bu işlem, fıkhıta şer'an haram kılınan bey'u'l-îne işlemine benzemektedir. Bu işlemde malı bizzat satın alma amacı bulunmadığı için bey'u'l-îne hükmünü almıştır. Hatta banka bu malı kendisinden satın alması için müşteriye taahhüt vermektedir.

2. Bu işlem, 'organize teverruk' mefhumu içine girmektedir. Organize teverruk da 17. oturumda detaylı bir şekilde ele alınmış ve caiz olmadığı kararlaştırılmıştır.

3. Bu işlem, ekonomik kalkınma ve refahı kuvvetlendirmeye çalışan İslami finansın maksatlarına aykırıdır.”³¹³

b. İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Fıkıh Akademisi MFİD(m)

26-30 Nisan 2009 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nde İslam İşbirliği Teşkilatı'nın düzenlemiş olduğu 19. oturumda “teverrukun hakikati ve çeşitleri (maruf teverruk, organize teverruk)” başlığı altında teverruk işlemleri ele alınmıştır.

³¹² Heyet MİF(r), **Karârât**, s. 495.

³¹³ Heyet MİF(r), **Karârât**, s. 495.

Heyet, Dünya İslam Birliği İslam Fıkıh Akademisi'nin bu konudaki düzenlemiş olduğu oturumları değerlendirdikten sonra karar 179 (5/19)'da teverruk çeşitlerini ve hükümlerini açıklamıştır.

“1. **Fıkıhta bilinen teverruk:** Nakit elde etmek için bir kimsenin (müstevrik) bir malı vadeli olarak satın alıp daha sonra satıcının dışında başka bir müşteriye malı aldığı fiyattan daha ucuza peşin olarak satma işlemidir. Bu işlem, İslam'ın öngördüğü satış şartlarının yerine getirilmesi şartıyla şer'an caizdir.

2. **Günümüzde bilinen organize teverruk:** Satıcının (finansör) nakit talep eden müşterisine yerel, uluslararası veya benzeri piyasalarda, düzenli bir şekilde aldığı malları vadeli bir fiyatla satıp daha sonra bizzat kendisinin veya vekil vasıtasıyla veyahut da satıcıyla aralarında anlaşmasıyla, genellikle daha düşük bir fiyatla peşin olarak sattığı işlemidir.

3. **Organize ters teverruk:** Organize teverrukun bir çeşidi olmakla birlikte yatırımcı ile teverruk talebinde bulunan bankanın aralarında düzenlemiş olduğu teverruk işlemidir.”³¹⁴

Heyet, organize teverruk ile ters teverruk işlemlerinin caiz olmadığına karar vermiştir. Çünkü her iki işlemde müşteri ile finansör arasında, açıktan ya da örfe uygun olarak aldatma suretinde, ileride vadeli olarak daha fazla ödeyeceği bir nakit elde etmek için yapılan bir işlem gerçekleşmektedir ki, bu faiz anlamına gelmektedir.³¹⁵

c. Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti

30 Haziran ile 4 Temmuz 2009 yılında İstanbul'da düzenlenen Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti, teverruk hakkında daha önce düzenlenmiş olan İslam İşbirliği Teşkilatı ile Dünya İslam Birliği'nin organize teverruk hakkında almış olduğu

³¹⁴ Heyet MFİD(m), **Karârât ve Tavsiyât**, s. 580, 581; Heyet MFİD(m), **Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî**, c. 19/3, s. 873, 874; Bkz.: MFİD(m), **Karâru bi'Şe'ni't-Teverruk**, (Çevrimiçi), <http://www.iifa-aifi.org/2302.html> 17.12.2017.

³¹⁵ Heyet MFİD(m), **Karârât ve Tavsiyât**, s. 581; Heyet MFİD(m), **Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî**, c. 19/3, s. 873, 874.

kararları kabul ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca ribadan kaçınmak için, alışverişte malın bizzat kendisinin hedeflenmesinin zaruri olduğunu vurgulamıştır.

Bunun yanında Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti, Avrupa'daki İslami finans kurumlarının bu kararları uygularken İslami finansın doğru tablosunu belirlemede ortak çalışmalar düzenlenmeyi teklif etmiş ve özellikle Avrupa ülkelerindeki yetkililerin ve finansal hizmetlerin İslami bankacılığın amaçlarını ve uygulanabilirliklerini anlamaya çalıştıklarını vurgulamıştır.³¹⁶

d. II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi

15-18 Ekim 2015 yılında Konya'da düzenlenen II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler" başlığı altında 17 Ekim 2015 Cumartesi günü saat 09:00-12:30 arasında genel kurulda gerçekleşen "borsa" adlı dördüncü oturumda metal borsalarında tevruk işlemlerine değinilmiş ve uzman kişiler tarafından konu detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Kongrenin sonuç bildirgesinde ise organize tevruk işleminin caiz olmadığı şu şekilde ifade edilmiştir:

*"Organize tevruk veya diğer adıyla banka tevruk işlemi caiz değildir. Çünkü bu işlem fıkha aykırılık ve iktisadi problemler içermektedir."*³¹⁷

B. Fıkhî Değerlendirme

1. Tevruk İşleminin Kullanım Amacı Açısından Değerlendirilmesi

Organize tevruk işlemleri bazı faizsiz bankalarda fon ihtiyacının karşılanması ve/veya ödenmeyen borçların yapılandırılması amacıyla kullanılmaktadır. Bu bankalar fon kullandırmaya yönelik organize düz tevruk

³¹⁶ Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti, Hükmü't-Tevruk, (Çevrimiçi), <https://www.e-cfr.org/حكم-التورق> (18.12.2017)

³¹⁷ II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler" Sonuç Bildirgesi, (Çevrimiçi), <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf> (18.12.2017)

işlemini kullanırken; fon toplamada ise organize ters teverruk işlemini uygulamaktadırlar.

Faizsiz bankaların fon kullandırmaya yönelik uyguladıkları teverruk işleminde genellikle zaruret esas alınmış ve “*Zaruretlar memnu olan şeyleri mubah kılar.*”³¹⁸ kaidesine göre teverrukun uygulandığı ifade edilmiştir. Bazı fakihlerin ve fikhî heyetlerin de teverrukun zaruret halinde uygulanmasına cevaz vermeleri, bankaların bu uygulamasını destekler mahiyettedir. Fakat burada zaruret kavramının bankalarda net olarak belirlenmediği ortaya çıkmaktadır. Çünkü İslam’ın öngördüğü zaruret dinin, nefsin, aklın, neslin ve malın korunmasına yöneliktir.³¹⁹ Bazı bankalarda uygulanan teverruk örneklerine bakıldığında ise bedelli askerlik, şirketlerin iş hacimlerini büyütme gibi herhangi bir sebepten dolayı ortaya çıkan nakit ihtiyaçlarının zaruret adı altında giderildiği görülmektedir. Bu bağlamda bankalarda müşterinin nakit ihtiyacının giderilmesinde savunulan zaruret anlayışının İslam’ın öngördüğü zaruret anlayışıyla aynı kapsamda değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır. Öte yandan faizsiz bankalarda yapılan işlemlerin fıkha uygunluğunu belirlemek için kurulmuş olan AAOIFI fıkıh heyeti el-Meâyîru’ş-Şer’iyye adlı eserde teverrukun uygulanabileceği alanları belirlemede son derece sınırlı bir çerçeve çizildiği görülmektedir. Teverruk işlemi için çizilen çerçeve şöyledir:

*“Teverruk ancak kuruluşun ihtiyaçlarını karşılayamamasına, müşterilerinin zarar etmesine ve faaliyetlerinin kesilmesine sebep olacak derecede likidite kıtlığı yaşandığında kullanılmalıdır.”*³²⁰

Buna göre Meâyîru’ş-Şer’iyye söz konusu işlemde müşterilerin zarar etmesi ve faaliyetlerin kesilmesi gibi durumlarda oluşabilecek likidite kıtlığında teverrukun kullanılmasını öngörmektedir. Bazı bankaların örneklerinde ise bu kurala çok da riâyet edilmemiş, kapsam oldukça genişletilmiştir.

³¹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, **Mecelle**, md. 21, s. 21.

³¹⁹ Bkz.: Mustafa Baktır, **İslam Hukukunda Zaruret Hali**, Ankara, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., t.y., s. 175-180.

³²⁰ Heyet, **el-Meâyîrü’ş-Şer’iyye**, s. 769; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 575, 576.

Faizsiz bankaların fon toplamaya yönelik uyguladıkları teverruk işlemlerinde ise ters teverruk işlemi uygulanmıştır. Bu işlem sayesinde müşteriler fazla paralarını bankaya yatırmaları karşılığında netice itibarıyla para ve gelir garantisi imkanı elde etmiş olmaktadırlar. Organize teverruk hakkında yukarıdaki dile getirilen birçok tartışmalı yönüne rağmen organize teverrukun herhangi bir önemli ihtiyaç ve zaruret bulunmadığı böyle bir amaçla kullanılması kanaatimizce isabetli değildir. Nitekim AAOIFI fıkıh heyeti de bankaların fon toplamada uyguladıkları ters teverruk işlemlerini uygun görmemiş ve şu ifadesiyle bunu vurgulamıştır:

“Teverruk bir yatırım ve finansman yöntemi değildir. Şartlarına riâyet etmek kaydıyla yalnızca ihtiyaç durumunda caiz görülmüştür.”³²¹

Teverruk işlemlerinin mevcut haliyle ihtiyaç halinde uygulanabileceğine dair görüş bildirmek, birçok problemlere yol açmaktadır. Çünkü bu görüş mevcut uygulamada ihtiyaç halinde kalmamaktadır. Aksine aşırı derecede genişletilerek normalde zaruret sayılmayan birçok işlemlerde uygulanmaktadır. Bu da organize teverrukun caiz olmadığı görüşünü arka planda bırakmakta ve teverruk işleminin zaruret adı altında faizsiz finansman yöntemleri arasında kullanılmasına sebep olmaktadır. Teverruka verilen zaruret fetvasının aşırı genişletilmesi yerine bankaların uyguladığı teverruk işlemlerinin fihhi açıdan problem teşkil eden kısımlarının düzeltilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira fikhî açıdan fakihlerin belirttiği problemler (organize piyasalarda kullanımı, malın kabzının gerçekleşmemesi, bey‘u’l-îne işlemine dönüşmesi, vekalet akdinin maksadına aykırılıklar taşıması ve faizli işleme dönüşmesi gibi problemler) giderilmeden teverruk işleminin uygulanması, faizsiz finanstaki birçok işlem türünün işlevini ortadan kaldıracaktır. Çünkü teverruk işlemi, faizli bankalarda uygulanan ihtiyaç kredisinin alternatifi kabul edilip faizsiz bankalarda bazı durumlarda uygulanmaktadır. Hali hazırdaki uygulamaya cevaz verilmesi durumunda faizsiz bankalarda uygulanan teverruk işlemleriyle, faizli bankalardaki faizli kredi verme arasındaki fark ortadan kalkacaktır.

³²¹ Heyet, *el-Meâyîrû’s-Şer‘iyye*, s. 769; Heyet, *Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)*, s. 575.

Bazı faizsiz bankalarda ödenmeyen borçların teverruk yoluyla yapılandırılmasına yönelik uygulamada ise daha büyük bir problem söz konusudur. Bankanın müşterilerinin ödeyemediği borçları teverruk işlemiyle kapatıp onları daha fazla miktarda vadeli olarak borçlandırması fıkhîta borcun başka bir borç karşılığında değiştirilmesine girmektedir.³²² Çünkü borcun yapılandırılması amacıyla yapılan teverruk işlemi kanuna karşı hile suretinde olup işlem sonucunda müşterinin bankaya olan mevcut borcuna vade tanınmakta ve netice itibariyle vade karşılığında banka fazladan para almış olmaktadır. Fakihler yapılan bu işlemi, literatürde “cahiliye ribası”³²³ olarak ifade edilen mevcut borcunun üstüne fazladan borç eklenerek vadesini uzatma işlemi olarak kabul etmişlerdir. Bu işlemin de İslam hukukunda haram olan, borcun faizli bir şekilde yapılandırılması konusuna girdiği anlaşılmaktadır. Teverruk uygulayan bankaların bu işlemi de zaruret halinde uyguladıklarını ifade etmeleri faizsiz bankacılığın ilke ve gayelerine aykırılıklar taşımakta ve İslami finansın temellerini sarsıcı bazı sonuçlar doğurmaktadır.

Bazı bankalar kredi kartlarında ödenmeyen borçları da teverruk yoluyla yapılandırmaktadır. Kredi kartları üzerinden teverruk uygulamaları da borcun başka bir borç karşılığında değiştirilmesine girmekte ve borcun yapılandırılmasıyla aynı hükmü taşımaktadır.

2. Teverrukun, İşleme Konu Olan Mallar Açısından Değerlendirilmesi

Günümüz faizsiz bankalarında teverruk işlemine konu olan malları uluslararası piyasalarda işlem gören madenler ve yerel piyasalarda mevcut olan mallar olmak üzere iki açıdan değerlendirmek mümkündür.

Uluslararası piyasalardaki madenlerin alım satımı genellikle Londra Metal Borsası (LME) üzerinden yapılmaktadır. Fıkhi açıdan bakıldığında bu tür borsalarda gerçekleşen teverruk işlemlerinde birçok problem ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin başında bazı fakihlerin de ifade ettiği alım satıma konu olan emtianın

³²² Bkz.: İbn Teymiyye, **Mecmû‘u’l-Fetâvâ**, c. 29, s. 419.

³²³ Bkz.: İsmail Özsoy, “Faiz”, **DİA**, İstanbul, 1995, c. 12, s. 110-126.

gerçekte var olup olmadığı veya varsa da işlem hacimleriyle orantılı olarak var olup olmadığı hakkındaki tartışmalar gelmektedir.³²⁴ Teverruka cevaz veren bütün fakih ve fıkıh heyetlerinin alım satımı yapılan emtianın varlığını şart koştukları görülmektedir. AAOIFI fıkıh heyeti de Meâyîrû's-Şer'iyeye adlı eserinde “*Emtianın var olduğu tespit edilmelidir.*”³²⁵ ifadesiyle teverruk işlemi için malın varlığını gerekli şart olarak görmektedir. LME’de uygulanan teverruk işlemlerinin kaydî depo makbuzları üzerinden işlem görmesi ve orijinal belgenin işlem anında veya satıcı şirketin elinde bulunmaması işleme konu olan malların mevcudiyeti ile ilgili şüpheler ortaya çıkarmaktadır. Bu şüpheler de uygulanan teverruk işleminin hükmüne tesir ederek caiz olmayacağını göstermektedir.

LME’deki teverruk işlemlerinde bir başka sorun, satılan malların satılmayan kısmından ayrılmadan müşteriye teslim edilmesiyle ilgilidir. Bu konuda Meâyîrû's-Şer'iyeye’de “organize piyasalarda emtia satışı” adlı 20. standartta yer alan şöyle bir kural getirilmiştir:

*“Satın alınan emtia satıcının elindeki diğer mallardan açıkça ayrılacak şekilde belirlenmedikçe satılamaz. Zira bu durumda müşteri ile satıcının hak ve sorumlulukları karışmış olur. Çünkü müşterinin mülkiyetine giren mal ile satıcının malları bir aradadır.”*³²⁶

Benzer bir madde de teverruk işleminin geçerli olması için gerekli olan şartlarda şu şekilde belirlenmiştir:

*“Emtia satıcının diğer varlıklarından tam olarak ayrılacak şekilde belirlenmelidir. Bu da ya malın bizzat teslim alınmasıyla ya da antrepo beyannamelerindeki numaralar gibi emtiayı belirleyen belgelerdeki numaraların tespitiyle olur.”*³²⁷

³²⁴ Bkz.: Sarmûm, **Bey’u’l-İne ve’t-Teverruk**, s. 172-177; Reşûd, **et-Teverruku’l-Masrafi**, s. 208, 210; Ubeydî, **Hakikatü Bey’u’l-Teverruk**, s. 110; Bayındır, **İslami Finans**, s. 209, 213, 214; Şübeyr, “et-Teverruku’l-Fikhî”, c. 19/3, s. 613; Abdulhalim Ömer, “et-Teverruk”, s.18; Muhammed Ceyyûsî, “et-Teverruku’l-Masrafi”, s. 12; Ali Müşeykih, “et-Teverruku’l-Masrafi”, s. 253; Ali Salûs, “el-İne ve’t-Teverruk”, s. 485, 486.

³²⁵ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'iyeye**, s. 768; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 574. S. 768

³²⁶ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'iyeye**, s. 549; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 433.

³²⁷ Heyet, **el-Meâyîrû's-Şer'iyeye**, s. 768; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 574.

Bu maddelere göre teverrick işleminin yapıldığı uluslararası borsalarda madenlerin kaydî depo makbuzları üzerinden işlem görmesi ve her bir madenin yaklaşık 25 ton civarında büyük parçalar halinde muhafaza edilmesi, malın satılan kısmıyla satılmayan kısmının birbirinden ayrılmasına mani olmaktadır. Bu da organize teverrick işlemlerinin yukarıdaki maddelere uygun olarak gerçekleşmediğini göstermektedir.

Yukarıdaki standartta emtianın bizzat teslim alınmasıyla ya da belgedeki numara tespitiyle işlemin yapılacağı ifade edilmiştir. Bu zaviyeden bakıldığında yapılan işlemlerde malın cinsi, miktarı ve bulunduğu depo gibi bilgilerin yer aldığı emtia sertifikaları üzerinden işlem yapılmasında herhangi bir sakıncanın olmayacağı düşünülmektedir. Genellikle bankalar da konuyu bu açıdan değerlendirmektedirler. Fakat standarttaki aynı maddenin devamında ise şu madde yer almaktadır:

“Emtia hakiki (kabz) ya da hakiki teslimi imkan veren hükmi kabz ile teslim alınmalıdır. Malın teslim alınmasına engel hiçbir kayıt ve faaliyet bulunmamalıdır.”³²⁸

Bu maddeye göre yukarıda ifade edildiği üzere teverrick işlemlerinde malın büyük parçalar halinde bölünemeyecek şekilde muhafaza edilmesi bankanın küçük bir parçasını satın alması durumunda fiziki kabza engel teşkil etmektedir. Bu da hükmi kabzın varlığını şüpheli hale getirmektedir.

Neticede LME gibi uluslararası borsalarda malların kaydî olarak işleme tabi tutulması, depolarda bütün halde muhafaza edilmesi ve fiziki kabza engel durumların bulunması gibi teverrick işlemlerinin geçerli olmasına aykırılık teşkil eden birçok mahzur bulunmaktadır. Bu mahzurlar borsaların kendi bünyesinden kaynaklanmakta ve düzeltilmesi mümkün olmamaktadır. Çünkü bu problemlerin giderilmesi için borsa yapısının bazı açılardan değiştirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu tür sorunları içinde barındıran borsalar üzerinden teverrick işleminin uygulanması caiz olmayacaktır.

³²⁸ Heyet, *el-Meâyîrû’s-Şer’iyye*, s. 768; Heyet, *Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)*, s. 574.

Organize teverrick işlemlerine konu olan yerel mallar ise fikhî açıdan uluslararası borsalarda işlem gören madenlere göre daha az problem taşımaktadır. Yerel mallar üzerinden teverrick işleminin gerçekleşmesi yukarıda ifade edilen birçok problemi ortadan kaldıracaktır. Çünkü yerel malların ülke içinde depolarda muhafaza edilmesi, malın varlığı ve fiziki kabzin gerçekleşmesine yönelik tartışmaları en aza indirecektir. Ayrıca teverrickun organize piyasaların dışında yerel piyasadaki mallar ile uygulanması işlemi klasik fıkıhtaki teverrick örneklerine daha da yaklaştıracaktır. Nitekim Meâyîru's-Şer'iyeye de bu durumları gözeterek "*Sözleşme konusunun yerel mallar olması tercih sebebidir.*"³²⁹ ifadesiyle konuyu dile getirmiştir.

Malezya ve diğer bazı ülkeler teverricku yerel mallar üzerinden uygulamaktadırlar. Türkiye'de ise mevcut durumda yerel mallar üzerinden teverrick yapılmamaktadır. Türkiye'de uluslararası madenlere alternatif olarak sunulan kira sertifikaları, hisse senetleri ve ELÜS'ler organize teverrick işlemlerindeki malın mevcudiyeti, kabzi ve teslimi gibi konulardaki problemleri asgari seviyeye indirme potansiyeli taşımaktadır.

3. Teverrick İşlemlerinde İzlenen Süreç Açısından Değerlendirilmesi

Faizsiz bankalarda uygulanan organize teverrick işlemlerinde izlenen süreç açısından da bir takım problemler mevcuttur. Bu problemlerin başında borsalarda brokerlar aracılığıyla yapılan işlemlerin bey'ul-îne'ye dönüşebilme ihtimali gelmektedir. Örneğin Türkiye uygulamasında alıcı ve satıcı brokerların her ne kadar isimleri farklı olsa da hangi şirket adına işlem yaptığı hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Diğer yandan satıcı brokerın emtiayı bankaya peşin olarak sattıktan sonra alıcı brokera haber vermesi ve alıcı brokerın emtia teklifini bankaya iletmesi her iki brokerın arasında bir anlaşma olduğunu göstermektedir. Yani malın faizsiz bankaya satıldığı anda alıcı broker tarafından satın alma teklifinin yapılması ve bankanın emtiayı alıcı brokera satacağını önceden belirlemesi işlemi bey'ul-îne'ye oldukça yaklaştırmaktadır. Şayet bu iki broker aynı şirket adına faaliyet gösteriyorsa,

³²⁹ Heyet, *el-Meâyîrü's-Şer'iyeye*, s. 768; Heyet, *Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)*, s. 574.

uygulanan işlemler doğrudan bey‘u‘l-îne kapsamına girecektir. Ayrıca bu tür borsalarda alım satıma konu olan malın her zaman birinci sahibine dönme ihtimali bulunmaktadır. Bazı fakihlerin de teverruk işlemlerinde yer alan brokerların aynı şirketin farkı elemanları olduğunu ifade etmesi, organize teverrukun bey‘u‘l-îne işlemine dahil olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.³³⁰ Bu bağlamda organize borsalar üzerinden gerçekleştirilen organize teverruk işlemlerinin bey‘u‘l-îne işlemine daha yakın olduğunu ve aynı hükmü alacağını ifade etmek mümkündür.

Teverruk işleminde izlenen süreçle ilgili bir başka problem de katılım bankası ile müşteri arasında imzalanan Tüketici Finansmanı Sözleşmesi’nden kaynaklanmaktadır. TFS’de bankanın müşteriye vadeli olarak satılacak olan emtianın vade ve kâr oranları net bir şekilde belirlenmiş ve işlemin bu sözleşme üzerinden yapılacağı ifade edilmiştir. Fakat vadeli satışın yapıldığına dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. Şayet TFS ileride yapılacak vadeli satış için bir vaad olarak kabul edilmişse, vadeli satış eksik kalmaktadır. Fakat vadeli satış yerine de kabul edilmişse banka o an için henüz satın almadığı malı müşteriye vadeli olarak satmış olacaktır. Bu da mülkiyette olmayan malın satışına girmekte ve caiz olmamaktadır.³³¹

Teverruk işleminde izlenen süreç açısından temas etmek istediğimiz bir başka problem de vekalet ile ilgilidir. Organize teverrukun Türkiye uygulamasının ikinci aşamasında siparişinin kabul edildiğini gösteren belgede bankanın müşterisi adına vekaleten hareket ettiği bildirilmektedir. Emtianın satıldığını gösteren sertifikada da müvekkil konumdaki müşterinin adı yer almaktadır. Fakat emtia belirlenen depoda sadece bankadan gelecek bir talimata kadar muhafaza edildiği ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere uygulanan teverruk işleminde akitlerdeki taraflar açısından bazı problemler bulunmaktadır. Bu aşamada banka müşteri adına vekaleten satın alma talebi oluşturmuşsa, alınan mal müşterinin mülkiyetine geçecektir. Fakat

³³⁰ Bkz.: Reşûd, **et-Teverruku‘l-Masrafi**, s. 128, 176, 201; Sarmûm, **Bey‘u‘l-Îne ve‘t-Teverruk**, s. 157-160; Yusrî Ahmed, “et-Teverruk Mefhûmuhu ve Mümârasâtuhu”, c. 19/3, s. 394-396; Bayındır, **İslami Finans**, s. 209; Tablo: 4, s. 86.

³³¹ “Boğ ve bey akitlerini bir arada yapmak, bir alışverişte iki şart birden koşmak, mülkiyette olmayan bir şeyi satmak helal değildir.”(Tirmizî, **Sünenü‘t-Tirmizî**, c. 2, s. 526, Hadis no: 1234; Nesâî, **Sünenü‘n-Nesâî**, c. 7, s. 295, Hadis no: 4630.) Ayrıca bkz.: Sarmûm, **Bey‘u‘l-Îne ve‘t-Teverruk**, s. 175; Muhammed Takî Osmanî, “Ahkâmü‘t-Teverruk ve Tatbikâtuhu‘l-Masrifîyeti”, s. 388, 389; Reşûd, **et-Teverruku‘l-Masrafi**, s. 209.

emtiyanın banka adına muhafaza edildiği ifade edilmiştir. Emtia başlangıçta müşteri adına vekaleten alınıyor ve müşteriye vadeli olarak satılıyorsa bu işlem tevruk mahiyetinden çıkmakta ve bey‘u’l-îne’ye dönüşmektedir. Çünkü banka kendi adına peşin olarak aldığı emtiayı müşteriye vadeli olarak satarsa tevruk işlemi gerçekleşmiş olacaktır.

Öte yandan bankaların tevruk işlemlerinden önce emtiayı hangi brokerdan satın alıp hangisine satacağını belirlemesi yapılan işlemlerin organize bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca müşteri TFS’de emtiayı vadeli olarak satın aldıktan sonra nakit temin edebilmek için bankaya vekalet vermektedir. Tüm bunlar Meâyîr’de tevruk işleminin geçerli olabilmesi için gerekçeler izah edilirken vadeli satış ile peşin satış arasında her hangi bir bağlantının olmayacağını ifade eden şu maddeye aykırılık taşımaktadır:

“Tevruk alıcısının malı teslim alma hakkını ihlal eden bir yol kullanılarak, (müşterinin) emtia(yı)nın vadeli bedelle alındığı(aldığı) sözleşme ile peşin bedelle satıldığı(sattığı) sözleşme arasında bir bağlantı kurulmamalıdır(bulunmamalıdır). Bu bağlantının belgelerdeki şartlara, örfe ya da işlemlerin tasarlanmasına dayanması(dayalı olması) arasında fark bulunmamaktadır.”³³²

LME’de gerçekleşen organize tevrukun taşıdığı bir mahzur da işlemlerin sistem üzerinden kaydî olarak mahsuplaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Tevruk işlemi sırasında üretilen belgelerde ifade edildiği üzere banka emtia satın alımını gerçekleştirdiğinde sistem üzerindeki hesabı borçlandırılmakta; malı müşteri adına vekaleten peşin olarak sattığında ise hesabı alacaklı olacak şekilde kaydedilmektedir. Tüm işlemler tamamlandığında ise sistemin güncellenmesiyle borç ve alacaklar silinmektedir. Yani banka malı peşin olarak satın aldığı satıcı brokera herhangi bir para ödememekte ve işlem sonunda da aynı şekilde alıcı brokerdan herhangi bir para almamaktadır. Borsa üzerinden gerçekleştirilen alım satımlardaki mal bedeli ödemelerinin fiilen gerçekleştirilmeyip sadece hesapların alacaklı ya da borçlu olarak kaydedilmesi ve işlem sonunda borçların takas yoluyla mahsuplaştırılarak kapatılması

³³² Heyet, **el-Meâyîrû’s-Şer‘iyye**, s. 768; Heyet, **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, s. 575.

yapılan işlemlerin gerçek bir alım satım olmaktan uzak olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Tüm bunlar da göstermektedir ki banka finansman talep eden müşterisine, malı peşin olarak satma karşılığında elde ettiği bedeli değil; kendi kasasındaki paralardan vermektedir. Bu zaviyeden bakıldığında yapılan işlemlerin alışveriş görüntüsü altında borç para karşılığında bankanın gelir elde ettiğini göstermektedir. Çünkü banka işlem sonunda müşterinin ileride vadeli olarak daha fazla ödeyeceği nakit para vermektedir. Bu da yapılan işlemlerin göstermelik olduğunun diğer bir göstergesidir. Böyle bir işlemin caiz olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Sonuç olarak organize teverruk işlemlerinin nakit ihtiyacının karşılanmasında faizsiz bir yöntem olarak kabul etme ve bunu klasik fıkhıdaki teverruk ile aynı mahiyette görme imkanı bulunmamaktadır. Zira organize teverrukta satıcının (bankanın) müşteri ile anlaşma yaparak organize bir şekilde teverruk işlemini uygulaması, teverruka konu olan malın gerçek kabzının gerçekleşmemesi ve müşterinin malı peşin olarak satması için bankaya vekalet vermesi klasik fıkhıta geçen teverruk ile aynı olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca nakit ihtiyacının karşılanmasında organize teverrukun faizsiz bir yöntem olarak kabul edilmesi daha büyük problemlere de sebebiyet vermektedir. Çünkü bir işlem hakkında fikhî değerlendirmede bulunulacaksa, konunun tüm yönleriyle ele alınması ve her açıdan İslami kaidelere uygunluğun sağlanması gerekmektedir. Dolayısıyla organize teverrukun caiz olmadığı savunan fakihlerin görüşlerinin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca teverruk işlemleri hakkında düzenlenen fıkıh heyetlerinde, organize teverruk işlemlerinin caiz olmadığının kararlaştırılması da bu görüşü destekler mahiyettedir.

SONUÇ

İslam Hukukunda Teverruk ve Günümüz Uygulaması başlıklı tezimizde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Birinci bölümde teverruk kavramının gümüş para anlamına gelen verik (ورق) kökünden geldiği ve klasik fıkıh kitaplarında teknik anlamda bir tanımının yapılmadığı tespit edilmiştir. Güncel kaynaklarda ise yaygın olarak “nakde ihtiyaç duyan bir kimsenin, bu ihtiyacını karşılamak maksadıyla veresiye olarak değerinden fazla fiyata satın aldığı malı, satıcının dışında başka bir müşteriye aldığı fiyattan daha düşük bir bedelle peşin olarak satmasıdır.” şeklinde tarif edildiği görülmüştür. Teverruk kavramının orta dönem Hanbeli fıkıh kaynaklarına kadar bu isimle zikredilmediği tespit edilmiş fakat bu kaynaklarda teverrukun mefhum olarak selef tarafından bilindiğine dair bilgilere ulaşılmıştır. Diğer mezheplerde ise teverrukun kavram olarak olmasa da bey‘u’l-îne’nin uygulama türlerinden biri olarak ele alındığı görülmüştür.

Bey‘u’l-îne’nin, üç taraf arasında gerçekleşen ve satılan malın ilk sahibine dönmediği türünün teverruk mahiyetinde olduğu görülmüştür. Bey‘u’l-îne’nin hükmü hakkında ise Hanefilerin tahrimen mekruh; Maliki ve Hanbelilerin haram; Şâfiî ve Zahirilerin ise diğer mezheplerden farklı olarak caiz gördüğü anlaşılmıştır. Ancak Şâfiîler bey‘u’l-îne’nin taraflar arasında âdet haline getirilmemesi kaydıyla; zahiriler ise akitte herhangi bir şart koşulmadığı sürece caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Mezhep görüşleri incelendikten sonra bey‘u’l-îne hakkında cumhur ulemanın genel kanaatinin caiz olmadığı tespit edilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde teverrukun klasik fıkihta başlıca dört türünün olduğu saptanmıştır. Bu türlerin hepsinde ilk olarak nakit ihtiyacını gidermek için bir mal vadeli olarak yüksek fiyata satın alınmakta, daha sonra da satıcının dışında başka bir kimseye peşin olarak satılmaktadır. Söz konusu işlemin klasik fıkihta dört mezhebe göre nasıl ele alındığı incelenmiştir. Buna göre Hanefilerin teverruku bey‘u’l-îne başlığı altında ele aldıkları tespit edilmiş ve ilk dönem fakihler tarafından mekruh kabul edilen bey‘u’l-îne ile aynı hükümde değerlendirdikleri anlaşılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise bey‘u’l-îne ile teverruk birbirinden ayrılmış ve Ebu Yusuf’un îneyi caiz görmesi teverruka; İmam Muhammed’in îneyi zemmetmesi ise bey‘u’l-

îne'ye yorulmuştur. Netice itibariyle de teverrukun Hanefilerde caiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Malikilerde ise teverrukun hükmü konusunda caiz ve mekruh olduğuna dair iki görüş tespit edilmiştir. Caiz görenler satılan malın tekrar ilk sahibine dönmemesini esas alarak teverruka cevaz vermişlerdir. Mekruh kabul edenler ise işin maksadını gözeterek işlem sonunda nakit para karşılığında vadeli borca girilmiş olduğunu ifade ederek teverruku mekruh görmüşlerdir.

Şâfiî kaynaklarda ise teverruk konusunda özel bir açıklama bulunmamakla birlikte bey' u'l-îne'den hareketle mezhep içinde teverrukun caiz olduğu sonucuna varılmıştır. Şâfiîler bey' u'l-îne'nin zahiri şeklini esas alarak tarafların niyetlerinin akde tesir etmediğini belirtmiş ve îneyi caiz kabul etmişlerdir.

Hanbeli mezhebine gelince; teverruk konusunda Ahmed b. Hanbel'den caiz, mekruh ve haram olmak üzere üç görüş nakledilmiştir. Hanbeli mezhebi fakihleri arasında ise iki ayrı yöneliş bulunmaktadır. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'ın da içinde bulunduğu birinci görüşe göre söz konusu işlemde müşterinin asıl maksadı nakit ihtiyacını gidermek olduğu için bu işlem haram kabul edilmiştir. İbn Müflih, Merdâvî ve Buhûtî gibi fakihlerin bulunduğu ikinci görüşe göre ise teverrukun yapılmasında bir sakınca olmayıp caiz görülmüştür. Mezhep içinde tercih edilen görüş ise caiz olduğu yönündedir.

Netice itibariyle klasik fıkhıta teverrukun cumhur ulema tarafından caiz kabul edildiği anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak günümüz fıkıh heyetleri de klasik fıkhıta zikri geçen teverruk işlemlerini malın tekrar ilk sahibine dönmemesi şartıyla caiz kabul ettikleri görülmüştür.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise güncel literatürde “organize teverruk” veya “banka teverruku” şeklinde adlandırılan teverruk işlemlerinin bankalardaki uygulama örnekleri incelenmiş ve söz konusu işlemlerin İslam hukuku açısından birçok mahzurlu yönünün bulunduğu tespit edilmiştir. Öncelikle organize teverrukun düz ve ters olmak üzere başlıca iki alt türü bulunmaktadır. Organize düz teverruk, faizsiz bankaların uluslararası veya yerel piyasalarda, altın ve gümüş haricindeki malları satın

alıp nakit ihtiyacında bulunan müşteriye vadeli olarak sattıktan sonra müşteriden almış olduğu vekalet ile bu malı yine aynı piyasada başka bir brokera peşin olarak satıp nakit temin etmesi şeklinde; organize ters teverruk ise ana para ve sabit getiri elde etme amacıyla bankanın müşteri adına vekaletle borsadan peşin olarak satın aldığı emtiayı kendisine vadeli olarak satıp akabinde söz konusu emtiayı aynı borsada farklı bir brokera peşin olarak satması şeklinde gerçekleşmektedir.

Organize teverruk işlemlerinin mevcut haliyle bey‘u’l-îne işlemine daha yakın olduğu ve klasik fıkihta zikri geçen teverruk işlemiyle aynı olmadığı kanaatine ulaşılmıştır. Teverrukun bankalarda standart bir şekilde ve kaydî olarak uygulanması, malın alınıp satılacağı şirketlerle teverruk işleminden önce anlaşmaların yapılması, vekalet akdinin de işleme dahil edilmesi ve malın fiziki kabzının gerçekleşmemesi gibi durumlar bu kanaate ulaşmamızda etkili olmuştur.

Organize teverrukun faizsiz bankalarda müşterilerin fon ihtiyacını karşılamak veya müşterilerde bulunan fazla fonun değerlendirme amacıyla uygulandığı görülmüştür. Müşterilerin fon ihtiyacının teverruk aracılığıyla karşılanmasında bankaların çoğu zaman zaruret kavramını aşırı genişleterek istismar ettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca vadesi gelen borçların ödenemediği durumlarda teverruka başvurularak mevcut borcun vadesinin ve miktarının arttırılması İslam hukukunda haram olan borcun faizli bir şekilde yapılandırılması sonucunu doğurması açısından sakıncalar taşımaktadır. Müşterilerde bulunan fazla fonun değerlendirilmesinde ise teverrukun bizzat yatırım aracı olarak kullanılması ve müşteriye netice itibariyle ana para ve sabit getiri garantisi sağlaması bazı mahzurlar taşımakta ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklanan “riske katlanmadan kazanç elde etme” kapsamına girmektedir.

Organize teverruk işlemlerinde uluslararası organize piyasalarda kullanılan metal veya madenler çoğunlukla Londra Metal Borsası (LME) üzerinden yapılmaktadır. Bu tür borsalarda işlem gören madenlerin kaydî olarak işleme tabi tutulması, fiziki kabza engel durumların bulunması, mülkiyete geçmeyen malın satılması ve depolarda muhafaza edilen madenlerin bölünemeyecek büyüklükte olması veya mevcudiyeti hakkında şüphelerin bulunması gibi teverruk işlemlerinin geçerli

olmasına farklı açılardan engel teşkil eden bazı mahzurların bulunduğu tespit edilmiştir. Bütün bu mahzurlar neticesinde LME gibi uluslararası organize piyasalarda teverrick işlemlerin kullanılmasının caiz olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Organize teverrickun Türkiye uygulamasında da yukarıda zikri geçen benzer sakıncalar bulunmaktadır. Bunların başında teverrick işleminin “*Bankanın Peşin Bedelle Emtia Satın Alımı*” adlı ikinci aşamasında bankanın emtiayı borsadan kendi adına peşin alması gerekirken müşteri adına vekaleten hareket etmesi gelmektedir. Bankanın bu şekilde işlem yapması teverrick uygulamasında önemli bir hatanın bulunduğunu göstermektedir.

Diğer yandan organize teverrickta LME’den alınan maden bedelinin fiilen ödenmemesi, maden satıldığında da bedelinin yine fiilen alınmaması ve müşteriye verilen paranın kendi parası olması gibi durumlar bu işlemin sûrî bir işlem olduğunu göstermektedir. Zira teverrick örneği incelendiğinde bankanın bütün işlemleri kaydı olarak gerçekleştirdiği ve işlem sonunda sistem üzerindeki hesabında görülen alacak ve borçların takas yoluyla kapatıldığı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle bankanın LME üzerinden yaptığı alım satımlarda herhangi bir nakit ödeme ve tahsilatın bulunmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla organize teverrick işlemlerinin İslam’ın öngördüğü birçok usul ve kaideye aykırılıklar taşıdığı ve caiz olmadığı sonucuna varılmıştır.

Klasik fıkhıdaki teverrick hakkındaki şartların bütünüyle gerçekleşmesi halinde konu yeniden değerlendirmeye açıktır. Bu bağlamda teverrickun günümüz uygulamalarındaki mahzurların giderilmesi veya klasik teverricka uygun yeni yöntemlerin çıkması durumunda teverrick belli şartlarla caiz görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA

Abdürrezzâk es-San'ânî,
Ebû Bekr Abdürrezzâk
b. Hemmâm:

el-Musannef, thk. Habiburrahman A'zamî, 2. bs., 11
c., Beyrut, el-Meclisü'l-İlmi, 1403/1983.

Ahmed, Abdurrahman
Yusrî:

“et-Tevrük Mefhûmu ve Mümârasâtuhu ve'l-
Âsâru'l-İktisâdiyye el- Mûterattibe alâ Tervîcîhî min
Hilâli Bunûki İslâmiyye”, **Mecelletü Mecma'î'l-
Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde,
1434/2013, c. 19/3, s. 383-406.

Ahmed b. Hanbel,
Ebû Abdullah b.
Muhammed eş-Şeybani:

el-Müsned, thk. Şuayb el-Arnâvut- Adil Mürşid,
Müessesetü'l-Risâle, 1421/2001.

Ahmed Cevdet Paşa:

Açıklamalı Mecelle: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, haz.
Ali Himmet Berki, 3. bs., İstanbul, Hikmet Yayınları,
1982.

Aktepe,
İshak Emin:

Sorularla Katılım Bankacılığı, Türkiye Katılım
Bankaları Birliği (TKBB), İstanbul, 2012.

Al-Eshaikh, Nourah
Muhammed:

**Jurisprudence on Tawarruq: Contextual Evaluation
on Basis of Customs, Circumstances, Time and Place**,
Durham University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi, Durham, 2011.

Âl Reşûd, Riyad b.
Râşid Abdullah:

et-Tevrûku'l-Masrafiyye, el-İdâratü'l-Âmmtü li'l-
Evkâf, 1. bs., Katar, 1434/2013.

Apaydın, H. Yunus:

“İne”, **DİA**, İstanbul, 2000, c. 22 , s. 283-285.

- Aybakan, Bilal: “Selem”, **DİA**, İstanbul, 2009, c. 36, s. 402-405.
- Baktır, Mustafa: **İslam Hukukunda Zaruret Hali**, Ankara, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., t.y.
- Bank Negara Malaysia: “Tawarruq (17 Kasım 2015)”, (Çevrimiçi), http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_shariah/PD_Tawarruq.pdf 06.01.2018.
- Bayındır, Servet: **Fıkhî ve İktisadî Açidan İslamî Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.
- _____ “Şâfiî Fukahâsının Bey‘u’l-Îne Hakkındaki Yaklaşımı ve Bunun Günümüz İslami Finans Piyasalarına Yansıması”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2013, sy.: 28, s.119-140.
- Bayındır, Abdülaziz: “Bey‘ bi’l-Vefâ”, **DİA**, İstanbul, 1992, c. 6, s. 20-22.
- Beğavî, Ebû Muhammed et-Tehzîb fî Fıkhî’l-İmam eş-Şafî, thk. Ali Muhyissünne Hüseyin Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud, 8 c., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr es-Sünenü’l-Kübrâ, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ Ahmed b. el-Hüseyin 3. Bs., 11 c., Beyrut-Lübnan, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, b. Ali: 1424/2003.
- Bezzâzî, Hafızüddin el-Fetavâ’l-Bezzâziyye, thk. Mahmud Matraci, 12 c., Muhammed b. Şihab Diyubend, Mektebetü’l-İttihad, t.y.
- el-Kerderi el-Harizmi:

Bilmen, Ömer Nasuhi: **Hukukî İslamiyye ve İstılahâtı Fıkhiyye Kamusu**, 8 c., İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1970.

Borsa İstanbul: Kira Sertifikaları, (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/kira-sertifikalari>, 11.12.2017.

Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS), (Çevrimiçi), <https://www.takasbank.com.tr/tr/Sayfalar/ELUS-.aspx>, 11.12.2017.

Bû Herâve, Saîd: “et-Tevveruku’l-Masrafî: Dirâse Tahlîliyye Nakdiyye li’l-Erâi’l-Fıkhiyye”, **Mecelletü Mecma’i’l-Fıkhi’l-İslâmiyyi’-d-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 241-382.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail: **Sahîhu’l-Buhârî**, thk. Muhammed Zehîr b. Nâsır, 9 c., Dâru Tûki’n-Necât, 1422/2001.

Buhûfî, Mansur b. Yunus b. Salahaddin: **Şerhu Müntehe’l-İrâdât : Dekaiku Üli’n-Nühâ li-Şerhi’l-Müntehâ**, 3 c., Beyrut, Âlemü’l-Kütüb, 1414/1993.

Keşşafü’l-Kına‘ an Metni’l-İkna‘, 6 c., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.

Cebeci, İsmail: **Modern İslam İktisadî Literatüründe Murabaha Tartışmaları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

- “Teverruk”, **DİA**, İstanbul, 2016, c. EK-2, s. 601-602.
- Cevheri, Ebû Nasr
İsmail b. Hammad: **es-Sıhah Tacü'l-Luğa ve Sıhahi'l-Arabiyye: Sıhahü'l-Luğa: es-Sıhah fi'l-Luğa**, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, 6 c., 4. bs., Beyrut, Dârü'l-İlim li'l-Melayin, 1990.
- Ceyyûsî, Ahmet
Muhammed: **“et-Teverruku'l-Masrafi Beynel'l-Mucîzîn ve'l-Mâni'în”**, Bahsun Mukaddemun ile'l-Mu'temeri'l-İlmi'l-Evveli et-Teverruku'l-Masrafi ve'l-Hıyeli'r-Ribeviyye, Camiatü'l-Aclûni'l-Vataniyye, 2012, t.y.
- Cum'a, Ali: **Mucemu'l-Mustalâhâtü'l-İktisadiyye ve'l-İslâmiyye**, Riyad, Mektebetü'l-Ubeykan, 1421/2000.
- Çalıştay Raporu: Ankara Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı (21-23 Aralık 2013), 2014, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/13334calistay_raporu_24072014.pdf, 12.12.2017.
- Darîr, Sıddık
Muhammed Emin: **“Hükmü't-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi fi'l-Vakti'l-Hâdir”**, **Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî MMFİ(r)**, Mekke, Rabîtatü'l-Alemi'l-İslami, 1427/2006, sy.: 21, s. 63-94.
- Deniz, Birnur: **Osmanlı Öncesi Orta Asya Hanefî Fıkhdında İne Akdi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Desûkî, Ebû Abdullah
Şemseddin Muhammed b.
Ahmed b. Arafe:

Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr, 4 c., Dârü'l-Fikr,
t.y.

Dönmez, İbrahim Kâfi:

“Murâbaha”, **DİA**, İstanbul, 2006, c. 31, s. 148-152.

Durmuş, Abdullah:

Fıkhi Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri,
İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları
Merkezi (İSAM), 2009.

“Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukûk ve
Fıkhi Açıdan Tahlili”, **İslam Hukuku Araştırma
Dergisi**, 2010, sy.: 16, İslam İktisadı Özel Sayısı, s.
141-156.

“Vade”, **DİA**, İstanbul, 2012, c. 42, s. 415-416.

Dusuki, Asyraf Wajdi:

“Can Bursa Malaysia’s Suq al-Sila’ (Commodity
Murabahah House) Resolve the Controversy over
Tawarruq?”, **International Shari‘ah Research
Academy for Islamic Finance (ISRA)**, ISRA Research
Paper No: 10/2010, (Çevrimiçi),
[https://islamicbankers.files.wordpress.com/2010/04/suq
-al-sila-and-tawaruq-controversy.pdf](https://islamicbankers.files.wordpress.com/2010/04/suq-al-sila-and-tawaruq-controversy.pdf) 05.09.2017

Dünyâ, Şevki Ahmed:

“et-Tevrûku'l-Masrafi et-Tasvîru'l-İktisâdî ve'l-
Hükmü'ş-Şer'î”, **Nedvetü't-teverruk ve't-tevrîk
beyne'ş-şer'iati'l-İslamiyye ve't-tatbiki'l-mâliyyi'l-
muâsır**, Câmîatü'l-Ezher Merkezi Salih Abdullah
Kamil li'l-İktisâdî'l-İslâmî, Kahire, 2007, s. 23-32.

- Ebû Dâvud, Süleyman
b. El-Eş'as es-Sicistânî:
Sünenü Ebî Dâvud, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 4 c., Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, t.y.
- ed-Debû, İbrahim
Fadıl:
“et-Tevrük Hakikatuhu Envâu'hu (el-Fıkhiyyü'l-Ma'ruf ve'l-Masrafiyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s.65-85.
- el-Bennâ, Muhammed
Abdullatif Mahmut:
“et-Tevruku'l-Munazzam kemâ Tücrîhi'l-Masârifi'l-İslâmiyyeti ve Nevâfizuhâ fî Avrubâ Dirase Fıkhiyye Mukârene”, Bahsun Mukaddemun li-Mu'temeri'l-meclisi'l-Avrubî li'l-Buhûsi ve'l-İftâi et-Devrate't-Tâsiate Aşrate bi'Türkiye fi'l-fetrati min 30.06.2009-04.07.2009, t.y.
- el-Haddâd, Ahmed
b. Abdülazîz:
“et-Tevrük Hakikatühü Envâu'hu (el-Fıkhiyyü'l-Ma'ruf ve'l-Masrafiyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde,1434/2013, c. 19/3, s. 87-108.
- el-Hünaytî, Henna
Hilal:
“et-Tevrük Hakikatuhu Envâu'hu (el-Fıkhi'l-Ma'ruf ve'l-Masrafi'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 669-784.
- Erdoğan, Mehmet:
Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005.
- Ensârî, Ebu Yahya
Zeynüddin Zekeriyâ:
Esne'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib, 4 c., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmi, t.y.

- Ezherî, Ebû Mansur
Muhammed b. el-Herevi: **ez-Zâhir fî Garibi Elfazi's-Şafîi**, thk. Mesut
Abdülhamit Su'dani, Dâru't-Talâiu', t.y.
- Fahreddin er-Râzî,
Ebû Abdullah
Muhammed b. Ömer: **et-Tefsirü'l-Kebir: Mefatihü'l-Gayb**, 32 c., 3. bs.,
Beyrut, Dâru İhyai't-Türâs, 1420/1999.
- Fehmî, Hüseyin Kâmil: "et-Tevrûku'l-Ferdî ve't-Tevrûku'l-Masrafî (el-
Munazzam)", **Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-
İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c.
19/3, s. 197-284.
- Feyyumî, Ebû'l-Abbas
Ahmed b. Muhammed
b. Ali el-Hamevi: **el-Misbahü'l-Münir fî Garibi's-Şerhi'l-Kebir li'r-
Rafîi**, 2 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.
- Gözübenli, Beşir: "Vadeli Satışlarda Vade Farkı Problemi", **Atatürk
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1997, sy. 13, s.
5-20.
- _____ "Bey' bi'l-Vefâ (Vefâen Satış) ve Bey' bi'l-İstiğlâl",
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1990,
sy.: 9, s. 109-119.
- Hacâvî, Musa b.
Ahmed b. Salim: **el-İknâu' fî Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, thk.
Abdullatif Muhammed Musa Subki, 4 c., Beyrut, Dâru'l-
Ma'rife, t.y.
- Hammad, Nezih Kemal: "et-Tevrûk Hükmühü ve Tatbîkâtuhu'l-Muâsıra",
**Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî
MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 623-668.

Hammad, Nezh: **el-Mucemu'l-Mustalâhâtu'l-İktisadiyye fî Luğati'l-Fukaha**, 3. bs., Riyad, el-Ma'hedü'l-Alemi li'l-Fikri'l-İslâmî, 1415/1995.

Haraşî, Ebû Abdullah
Muhammed b. Abdullah
el-Maliki: **Şerhu Muhtasari Halil**, 8 c., Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y.,

Hayyâd, Abdülazîz: “et-Tevrük Hakikatühü Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'rûf ve'l-Masrafiyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhı'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 407-425.

Heyet: **el-Meâyîrû's-Şer'ıyye**, Heyetü'l-Muhâsebe ve'l-Murâcea li'l-Müessesati'l-Mâliyyeti'l-İslâmiyye (AAOIFI), Manama, 1437/2015.

Heyet: **Faizsiz Bankacılık Standartları (AAOIFI)**, çev., Mehmet Odabaşı-İshak Emin Aktepe, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yay., Yay. No: 2, İstanbul, 2012.

Heyet: **el-Mevsûatü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye**, 45 c., Kuveyt, Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2006.

Heyet: Avrupa Araştırma ve Fetva Heyeti, “Hükmü't-Tevrük”, (Çevrimiçi), <https://www.e-cfr.org/حكم-التورق/> 20.12.2017.

Heyet: II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi
“Günümüzdeki Meseleler”, Sonuç Bildirgesi,
(Çevrimiçi), <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf>
22.12.2017.

Heyet MFİ(r): **Karârâtu Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî bi-Mekketi'l-Mükerreme fî devrâtihi'l-işrin (1398-1432h./1988-2010m.)**, 3. bs., Mekke, Râbitatü'l-Alemi'l-İslami el-Mecmeu'l-Fıkhî'l-İslâmî MFİ(r), t.y.

Heyet MFİD(m): **Karârâtün ve Tavsiyâtün Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî'd-Düveli el-Münbesiku an Munazzamati't-Teâvuni'l-İslâmî**, Cidde, MFİD(m), Devarât: 2-19; Karârât: 1-185, Şârika, İmarât, 1432/2011; (Çevrimiçi), <http://www.iifa-aifi.org/2302.html> 17.12.2017.

_____ **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, c. 19/3, Cidde,1434/2013.

Hüseyin Hamit Hasan: “et-Tevrûku'l-Masrafıyyü'l-Munazzam”, **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde,1434/2013, c. 19/3, s. 181-196.

_____ “Ta'lîku alâ Buhûsi't-Tevrûk”, (Çevrimiçi), <http://hh.mm-ss.com/pagedetails.aspx?id=108>
18.12.2017.

İbn Âbidîn, Muhammed
Emin b. Ömer b.
Abdülazîz ed-Dımaşki: **Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar: Hâşiyetu İbn Âbidîn**, 6 c., Beyrut, Dâru'l-Fikir, 1412/1992.

- _____ **Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar**, trc. Mehmet Savaş, 18 c., İstanbul, Şamil Yayınevi, 1982.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım
Muhammed b. Ahmed b.
Muhammed el-Kelbî: **el-Kavânînü'l-Fıkhîyye**, Dâru'l-Fıkr, t.y.
- İbn Ebû Şeybe,
Ebû Bekr Abdullah
b. İbrâhim: **el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsar**, thk. İ'âdâd Kemâl Yûsuf el-Hût, 7 c., Riyâd, Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.
- İbn Esir, Ebü's-Saadat
Mübarek b. Muhammed: **en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, thk. Tahir Ahmed Zavi, Mahmûd Muhammed Tanahi, 5 c., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979.
- İbn Faris, Ebü'l-Hüseyn
Ahmed b. Faris b.
Zekerîyyâ: **Mücmelü'l-Luğa**, thk. Şihabeddin Ebû Amr, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1414/1994.
- _____ **Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 6 c., Beyrut, Dâru'l-Cil, t.y.
- İbn Hacer Askalânî,
Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn
Ahmed b. Alî: **Fethü'l-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buharî**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb, 13 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer el-Heytemî,
Ebü'l-Abbas Ahmed
Muhammed b. Ali: **el-Fetava'l-Kübra'l-Fıkhîyye**, 4 c., Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.
- _____ **Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhac**, 10 c., Mektebetü'l-Ticariyyetü'l-Kübra, 1357/1983.

- İbn Hazm, Ebû
Muhammed b. Ali b.
Ahmed b. Saîd Zahiri: **el-Muhallâ**, 12 c., Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbn Hümâm,
Kemâleddin Muhammed
b. Abdülhamid: **Şerhu Fethü'l-Kadir**, 10 c., Beyrut, Dâru'l-Fikir, t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye,
Ebû Abdullah Şemseddin
Muhammed: **İ'lâmü'l-Muvakki'în an Rabbi'l-Âlemin**, thk.
Muhammed Abdüsselam İbrahim, 4 c., Beyrut,
Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- _____ **Tehzîbü's-Sünen: Tehzîbu Muhtasari Süneni Ebî
Davud**, thk. İsmail b. Gazi Merhaba, 5. c., Riyad,
Mektebetü'l-Maârif, 1428/2007.
- _____ **Hâşiyetü İbni'l-Kayyim alâ Süneni Ebî Dâvûd**, 14 c.,
Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida
İmadüddin İsmail
b. Ömer: **Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm**, thk. Abdurrezzak el-Mehdi,
trc. Savaş Kocabaş, 12 c., İstanbul, Karınca Polen
Yayımları, 2010.
- İbn Kudâme, Ebû M.
Muvaffakuddîn Ahmed: **el-Mugni**, 10 c., Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl
Muhammed b. Mükerrrem
b. Ali el-Ensârî: **Lisânü'l-Arab**, 15 c., Beyrut, Dâru Sadır, t.y.

- İbn Müflih, Muhammed **el-Furû‘u**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî, 11 c.,
b. Şemseddin Mukaddesî: Müessesetü’r-Risâle, 1424/2003.
- İbnü’l-Münzîr en-Nisâbüri, **el-İcma‘**, thk. Fuad Abulmuni‘m Ahmed, Dâru’l-
Ebû Bekr Muhammed: Müslimi li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 1425/2004.
- İbn Nüceym, Zeynüddin **el-Bahrü’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik**, 8 c., 2. bs.,
b. İbrâhim b. Muhammed Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, t.y.
Mısırî Hanefî:
- İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyân ve’t-Tahsil ve’ş-Şerhu ve’t-Tevcîhu ve’t-**
Ebü’l-Velid Muhammed **Ta’lîlu fî Mesâili’l-Müstahrece**, thk. Muhammed b.
Ahmed el-Kurtubî Haccî, 20 c., Beyrut, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1408/1988.
el-Endelüsî:
- el-Mukaddimâtü’l-Mümeheedât**, thk. Muhammed
Haccî, 3 c., Beyrut, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1408/1988.
- İbn Rüşd el-Hafid, **:Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktesid**, 4 c.,
Ebü’l-Velid Muhammed Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1425/2004.
Ahmed el-Kurtubî:
- İbn Şâs, Ebû Muhammed **Ikdül-Cevâhiri’s-Semîne fî Mezhebi Alimi’l-Medine**,
Celâleddin Abdullah thk. Hamit b. Muhammed, 3 c., Beyrut, Dâru’l-Garbi’l-
b. Necm: İslâmiyye, 1423/2003.
- İbn Teymiyye, Ebû **Mecmû‘u’l-Fetâvâ**, thk. Abdurrahman b.
Abbas Takıyyüddin Muhammed b. Kasım, Medine, Mücemmaü’l-Melik
Ahmed b. Abdülhalim: Fehd li-Tıbaati’l-Mushafi’ş-Şerif, 1416/1995.

-
- el-Kavâidü'l-Nurâniyye el-Fıkhiyye**, thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Kâdî, Hişam
Muhammed: “et-Teverruk min Manzûrin Fıkhi”, **Nedvetü't-Teverruk ve't-Tevrîk Beyne's-Şeriati'l-İslamiyye ve't-Tatbiki'l-Mâliyyi'l-Muâsır**, Câmîatü'l-Ezher Merkezu Salih Abdullah Kamil li'l-İktisâdi'l-İslâmî, Kahire, 2007 s.99-122.
- Kahf, Münzir-
Berekât, İmâd: **et-Teverruku'l-Masrafi fi't-Tatbîki'l-Muâsır**, Bahsun Mukaddemun li-Mu'temeri'l-Müessesâti'l-İslâmiyyeti Meâlimu'l-Vâkı'ı ve Âfâku'l-Mustakbeli (8-10 Mayıs 2005), İmarât, t.y.
- Kahya, Hatice Kübra: **İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Kal'acî, Muhammed
Ravvas-Kuneybî,
Hamdid Sadık: **Mu'cemu Luğati'l-Fukaha**, Beyrut, Dârü'n-Nefâis, 1405/1985.
- Karadaği, Muhyiddin
Ali: **et-Teverruku'l-Masrafi Beyne't-Teverruki'l-Mundabit ve't-Teverruki'l-Munazzam**, Beyrut, Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/2011.
- Karâfi, Ebu Abbas
Şehabeddin Ahmed b.
İdris b. Abdürrahim: **el-Furûk: Envârü'l-Burûk fi Envâi'l-Furûk**, 4 c., Âlemi'l-Kütüp, y.y., t.y.

Karaman, Hayrettin:

İslam Hukukuna Göre Alış-Verişte Vade Farkı ve Kar Haddi, 4. bs., İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1990.

“Tevrük ve Vadeli İşlemler”, Yeni Şafak Gazetesi, (Çevrimiçi),

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/teverruk-ve-vadeli-ilemler-2023239> 27.11. 2015.

Karî, Muhammed Ali:

“Tevrük kemâ Tücrîhi'l-Masârifî”, **A'mâlün ve Buhûsun ed'Devratü's-Sâbiate Aşar li'l-Mecmai'l-fikhi'l-İslâmi MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 633-661.

Kasânî, Ebû Bekr

Bedâiü's-Sanai' fî Tertîbi's-Şerai', 7 c., Beyrut, Dârü'l-Alaeddin b. Mes'ud Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.

b. Ahmed el-Hanefi:

Mâverdî, Ebü'l-Hasan

el-Havi'l-Kebir Hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdülmevcud, 18 c., Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.

Ali b. Muhammed b. Habib:

Merdâvî, Ebü'l-Hasan

el-İnsaf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf, 12 c., 2. bs., Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y.

Alaeddin Ali b.

Süleyman b. Ahmed:

Merginânî, Ebü'l-Hasan

el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, thk. Talâl Yusuf, 4 c., Beyrut, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, t.y.

Burhaneddin Ali b.

Ebû Bekr:

- Merkezi Kayıt Kuruluşu: Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) İşlemleri, (Çevrimiçi), <https://www.mkk.com.tr/file/Genel-Mektuplar-Dosyalari/GM628-Ek-2> (11.12.2017)
- Men'î, Abdullah b. Süleyman: “Hükmü't-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifî'l-İslâmiyyeti fi'l-Vakti'l-Hâdır”, **A'mâlün ve Buhûsun ed'Devratü's-Sâbiate Aşar li'l-Mecmai'l-fikhi'l-İslâmi MFİ(r)**, Mekke1424/2003, , c. 2, s. 337-364.
- _____ “et-Ta'sîlü'l-Fikhî li't-Teverruki fi Davi'l-İhtiyâcâtî't-Temviliyyeti'l-Muâsıra”, **Mecelletü'l-Buhusi'l-İslâmiyye (MBİ)**, Riyad/ Suudi Arabistan, 1425/2004, sy.: 72, s. 351-382.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nîsâbûrî: **Sahîh-i Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 5 c., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.
- Müşeykîh, Halid b. Ali: “et-Teverruku'l-Masrafi an Tarîki Bey'î'l-Meâdini”, **Mecelletü'l-Buhusi'l-İslâmiyye (MBİ)**, Riyad/ Suudi Arabistan, 1425/2004, sy.: 73, s. 235-327.
- Nasr b. Muhammed: **Tawarruq in Malaysian Financing System: a Case Study on Commodity Murabahah Product at Maybank Islamic Berhad**, Department of Shariah and Economics Academy of Islamic Studies University of Malaya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, (çevrimiçi), http://studentsrepo.um.edu.my/5058/1/Tawarruq_in_Malaysian_Financing_System.pdf, 15.12.2017.

- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb: **Sünenü'n-Nesâî**, thk. Abdülfettah Ebu Gudde, 9 c., Halep, Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nesefî, Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed: **Tılbetü't-Talebe fi'l-Istılahâti'l-Fıkhıyye**, thk. Halid Abdurrahman el-Ak, Beyrut, Dârü'n-Nefâis, 1416/1995.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî: **Ravzatü't-Tâlibîn**, thk. Züheyr Şâviş, 12 c., Beyrut, Mektebü'l-İslâmi, 1412/1991.
- Onay, Ahmet: “İslam Fıkında Vâdeli Satış”, **Diyanet İlmî Dergi**, 1993, c. 29, sy. 2, s. 81-90.
- Osman, İbrahim Ahmed: “et-Teverruk Hakîkatuhu-Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-Ma'ruf ve'l-Masrafiyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhı'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s.11-63.
- Osmanî, Muhammed Takî: “Ahkâmu't-Teverruk ve Tatbikâtuhu'l-Masrafiyyeti”, **A'mâlün ve Buhûsun ed'Devratü's-Sâbiate Aşar li'l-Mecmai'l-fıkhı'l-İslâmi MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 365- 396.
- Ömer, Muhammed Abdulhalim: “et-Teverruk ve't-Tevrîk el-Mefâhîmu'l-Esâsiyye”, **Nedvetü't-teverruk ve't-tevrîk beyne's-ş-şeriati'l-İslamiyye ve't-tatbiki'l-mâliyyi'l-muâsır**, Câmıatü'l-Ezher Merkezü Salih Abdullah Kamil li'l-iktisâdi'l-İslâmî, Kahire, 2007, s. 1-21.
- Özsoy, İsmail: “Faiz”, **DİA**, İstanbul, 1995, c. 12, s. 110-126.

- Râzî, Ebû Abdullah
Zeynüddin Muhammed b.
Ebû Bekr b. Abdilkadir: **Muhtârü's-Sıhah: Mu'cemü'r-Razi**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980.
- Remlî, Şemseddin
Muhammed b. Ahmed
b. Hamza el-Ensârî: **Nihayetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhac**, 8 c., Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1404/1984.
- Reşîdî, Ahmed Fehd: **Ameliyyâtü't-Teverruk ve Tatbikâtuha'l-İktisâdiyye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye**, Amman, Dâru'n-Nefâs, 1425/2005.
- Ruayni Hattab,
Ebû Abdullah Şemseddin
b. Abdurrahman: **Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasarı Halil**, 6 c., 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1412/1992.
- Saidî, Abdullah b.
Muhammed b. Hasan: “et-Teverruk kemâ Tücrîhi'l-Masârifi fi'l-Vakti'l-Hâdır”, **Mecelletu Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî MMFİ(r)**, Mekke, Rabîtatü'l-Alemi'l-İslami, 1425/2004, sy.: 18, s. 173-224.
- Sâlûs, Ali Ahmet: “el-Îne ve't-Teverruk ve't-Teverruku'l-Masrafî”, **A'mâlün ve Buhûsun ed'Devratü's-Sâbiate Aşar li'l-Mecmai'l-fıkhî'l-İslâmi MFİ(r)**, Mekke, 1424/2003, c. 2, s. 429-492.
- _____ “et-Teverruk Hakîkatühü Envâu'hu”, **Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 427-515.

_____ “et-Temvîlü bi’t-Teverruk”, 1. bs., Silsiletü İsdârâti Mecmau Fukahai’ş-Şerîati bi’Emrîkâ (18), Katar, Mektebetü Dâru’l-Kur’ani ve Dâru’s-Sekâfeti, 2005.

_____ **Mevsuatü’l-Kazâyâ’l-Fıkhîyeti’l-Muâsıra ve’l-İktisâdi’l-İslâmi**, 10. bs., Katar, Dârü’s-Sekafe, Silsiletu isdaratü’l-mecmu’: 19, 1426/2006.

Samba Bankası: Bitâkatü’l-Hayri’l-İ’timâniyye, (Çevrimiçi), <http://www.samba.com/ar/personal-banking/credit-cards/al-khair-card.html> (05.11.2017)

Sarmûm, Rabah: **Bey’u’l-Îne ve’t-Teverruk: Dirâse Fıkhîye Mukârane**, Câmiatü’l-Cezair Külliyyetü’l-Ulûmi’l-İslamiyye Kısmu’ş-Şerîa, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1427/1428h., 2006/2007m.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed Maliki: **Bulgatü’s-Sâlik li-Akrebi’l-mesâlik ilâ Mezhebi’l-İmam Malik**, 4 c., Dâru’l-Meârif, t.y.

Serahsî, Ebû Bekr M. b. Ahmed b. Sehl: **el-Mebsût**, 30 c., Kahire, Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993.

_____ **Mebsût**, Editör: Mustafa Cevat Akşit, 30 c., İstanbul, Gümüşev Yayınları, 2008.

Süveylim, Sami b. İbrahim: “et-Teverruku ve’t-Teverruku’l-Munazzam”, **Mecelletu Mecmai’l-Fıkhî’l-İslâmî MMFİ(r)**, Mekke, Rabîtatü’l-Alemi’l-İslami, 1426/2005, sy.: 20, s. 193-281.

_____ “Müntecâtü’t-Teverruki’l-Masrafî” **Mecelletü**
Mecma‘i’l-Fıkhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî MMFİD(m),
Cidde,1434/2013, c. 19/3, s. 285-340.

_____ **et-Tekâfüü’l-İktisâdî Beyne’l-Ribâ ve’t-Teverruk**,
Varakatün Mukaddemetün ilâ Nedveti’l-Bereketi’r-
Râbiate ve’l-İşrîn, 1424/2003, t.y.

Şâfiî, Ebû Abdullah **el-Üm**, 8 c., Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, 1410/1990.
Muhammed b. İdris
b. Abbas:

Şâtîbî, Ebû İshak **el-Muvâfakât**, thk. Ebû Ubeyde Âl-i Salman. 7 c.,
İbrâhim b. Musa b. Huber, Dâru İbn Affan, 1417 /1997.
Muhammed el-Gırnatî:

Şâzelî, Hasan Ali: “et-Teverruk Hakîkatuhu ve Hukmuhu ve’l-Farku
Beynehu ve Beynü’l-Îne ve’t-Tevrîk”, **Mecelletü**
Mecma‘i’l-Fıkhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî MMFİD(m),
Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 109-179.

Şerif, Muhammed: “Tatbîkâtü’t-Teverruk fi’sûki’s-Sila‘i’l-Maleyziya
Dirâsetün Nazariyyetün Tatbîkiyyetün (Applications of
Tawarruq in the Malaysian Commodity Market Bursa
Suq Al-Sila’), **et-Teçdîd: Mecelletün Fıkhîyyetün** (at-
Tajdid a Refereed Arabic), el-Câmiatü’l-İslâmiyyeti’l-
Alemye bi Maleyziya, Selangor, Malezya, 2015, c. 19,
sy.: 37, s. 208-230.

Şevkânî, Ebû Abdullah **Neylü’l-Evtâr Şerhi Münteka’l-Ahbâr**, thk.
Muhammed b. Usâmeddin es-Sabâbitî, Mısır, Dâru’l-Hadîs,
Ali el-Havlânî: 1413/1993.

- Şirbînî, Şemseddin
Hatib Muhammed b.
Kahiri Şafî:
**Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-
Minhac**, 6 c. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Ahmed
1415/1994.
- Şübeyr, Muhammed
Osman:
“et-Tevrûku'l-Fikhî ve Tatbîkâtuhu'l-Masrafiyye
el-Muâsıra fi'l-Fikhî'l-İslâmî”, **Mecelletü Mecma'î'l-
Fikhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**, Cidde,
1434/2013, c. 19/3, s. 549-621.
- Tirmizî, Ebû İsa
Muhammed b.
Sevre es-Sülemi:
el-Câmiü'l-Kebir: Camiü's-Sahih: Sünenü't-Tirmizî
, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 2. bs., 6 c., Beyrut,
Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Türkiye Finans
Katılım Bankası:
Finansman Yöntemleri, “Tevrûk”, (Çevrimiçi),
[https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-
tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-
sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx](https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx) 12.12.2017.
- Ubeydî, İbrahim
Abdullatif İbrahim:
**Hakîkatü Bey'i't-Tevrûki'l-Fikhî ve't-
Tevrûku'l-Masrafî**, Dubai, Dâiratü'ş-Şuûni'l-
İslâmiyye ve'l-Ameli'l-Hayrî, İmarât, 1429/2008.
- Ulusal Ticaret Bankası:
Teysîru'l-Ehlî, (Çevrimiçi), [https://www.alahli.com/ar-
sa/business-banking/SMEs/Pages/Financing.aspx](https://www.alahli.com/ar-sa/business-banking/SMEs/Pages/Financing.aspx)
(05.11.2017)
- Zebidî, Ebü'l-Feyz
Murtaza Muhammed:
Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, 40 c., Beyrut,
Dârü'l-Hidâye, 1975.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım
Cârullah Mahmûd b.
Ömer b. Muhammed:

Esâsü'l-Belâğa, thk. Mezid Naim- Şevki Maarri,
2 c., 1. bs., Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

el-Fâik fî Garîbi'l-Hadis, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl
İbrâhim, Ali Muhammed el-Bicavi, 4 c., 2. bs., Lübnan,
Dâru'l-Ma'rife, t.y.

Zeylaî, Fahreddin
Ali b. Mihcen:

Tebyînü'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik, 6 c.,
Bulak, el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313/1895.

Zuhaylî, Vehbe
Mustafa:

“et-Tevrük Hakîkatuhu Envâu'hu (el-Fıkhıyyü'l-
Ma'rûf ve'l-Masrafiyyü'l-Munazzam)”, **Mecelletü
Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî MMFİD(m)**,
Cidde, 1434/2013, c. 19/3, s. 785-815.

10-11 Mart 2018 tarihinde İstanbul'da düzenlenen “Uluslararası İslâm ve Ekonomi Sempozyumu”nda sunulan Erdem Hurşit'in “Yeni Bir Katılım Finansı Ürünü Olarak Elektronik Ürün Sertifikası (ELÜS)” adlı henüz yayınlanmamış bildiri metni.

EKLER

EK-1 Teverruk Uygulamasının Aşamaları (Şamil Bankası)

الخطوات الشرعية للتورق

تمويل الشامل

المراحل التطبيقية لعملية تمويل الشامل (التورق) :

1) مرحلة تقديم الطلب :

- 1) مرحلة بيع البضاعة للعميل وتسليمه السيولة :**
- يقوم قسم التسويق بمراجعة الطلب المقدم من قبل العميل ومراجعة جميع المستندات اللازمة (شهادة تحويل رتب ، البطاقة السنكافية الخ) .
 - يتم توقيع العميل على عقد البيع دون توقيع المصرف ودون كتابة تاريخ إبرام العقد .
 - يقوم قسم العمليات بالاتصال بالعميل وإشعاره بأن المبلغ أودع في حسابه وتم إرسال له الملتزمة (إشعار إيداع يذكر فيه نوع البضاعة والكمية والقيمة) .
 - يقوم قسم التسويق بالاتصال بقسم الخزينة والتأكد من بيع البضاعة وتسلم قيمتها .
 - يقوم قسم التسويق بالتسويق مع قسم العمليات بتنفيذ التطبيقات الصادرة عن العميل ومنها تسديد ديونه لدى البنوك وغيرها من تعاليم .
- 2) مرحلة شراء المصرف البضاعة**
- يقوم قسم التسويق بالاتصال بقسم الخزينة (Treasury) والتأكد من شراءهم الحصة المتفق عليها للرفع من البضاعة (Platinum) .

3) مرحلة بيع البضاعة للعميل :

- ملاحظة :**
1. يجب تسليح هذه الخطوات بحيث لا تسبق خطوة ما قبلها حتى تتم العملية سليمة من الناحية الشرعية .
 2. ضرورة وجود إشعار اتصال بأي وسيلة اتصال بالعميل وتوقيعه من قبل موظف المصرف .
- الأقسام المكلفة بتطبيق هذه المراحل :**

تتمثل المراحل التطبيقية لعملية تمويل الشامل (التورق) في المراحل التالية: 1) مرحلة تقديم الطلب: يقوم قسم التسويق بمراجعة الطلب المقدم من قبل العميل ومراجعة جميع المستندات اللازمة (شهادة تحويل رتب، البطاقة السنكافية الخ). يتم توقيع العميل على عقد البيع دون توقيع المصرف ودون كتابة تاريخ إبرام العقد. يقوم قسم العمليات بالاتصال بالعميل وإشعاره بأن المبلغ أودع في حسابه وتم إرسال له الملتزمة (إشعار إيداع يذكر فيه نوع البضاعة والكمية والقيمة). يقوم قسم التسويق بالاتصال بقسم الخزينة والتأكد من بيع البضاعة وتسلم قيمتها. 2) مرحلة شراء المصرف البضاعة: يقوم قسم التسويق بالاتصال بقسم الخزينة (Treasury) والتأكد من شراءهم الحصة المتفق عليها للرفع من البضاعة (Platinum). 3) مرحلة بيع البضاعة للعميل: يجب تسليح هذه الخطوات بحيث لا تسبق خطوة ما قبلها حتى تتم العملية سليمة من الناحية الشرعية. ضرورة وجود إشعار اتصال بأي وسيلة اتصال بالعميل وتوقيعه من قبل موظف المصرف.

EK-2 Başvuru Formu (Şamil Bankası)

 تمويل الشاميل Tamweel Al Shamil	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	 شامل بنك متطور . شامل . إسلامي
Başvuru Formu		

Tarih: _____

Biz İslami usullere uygun olarak aşağıda açıklanan malların alışverişi için, Şamil bankasının tevruk işlemi üzerinden finansman sağlamak istiyoruz ve aramızdaki vekalet akdine göre sizi bizim adımıza alışveriş yapmanız için vekil tayin ediyoruz.

Taksitle satın alınacak ürünlerin verileri

Ürünün Çeşidi: _____ Miktarı: _____ Değeri: _____ Bahreyn Dinarı
(_____)

Geri Ödeme Süresi: _____ Ay Başlangıç: _____ Bitiş: _____
Aylık Taksit Miktarı: _____ Bahreyn Dinarı _____

İsim: _____ Hesap Numarası: _____

Cinsiyeti: _____ Kimlik Numarası: _____

Pasaport Numarası: _____ Doğum yeri ve Tarihi: _____

Medeni hali: Evli Bekar Boşanmış Dul

Unvan: Ev/Daire No: _____ Bina No: _____ Cadde / Sokak: _____ Semt: _____ Şehir: _____

Kaldığı ev: Mülk kira Ailesiyle birlikte kalıyor

Ev Telefon No: _____ Cep Telefonu: _____ Ofis: _____

E-posta: _____

Size ulaşılamadığımızda irtibat kurabileceğimiz akrabanızdan veya arkadaşlarımızdan birinin isim ve telefon numarası:

İsim: _____ Telefon Numarası: _____

Görevi: _____ Görev Süresi: _____ sene/ay Aylık gelir: _____ bh.d.

İşveren: _____ Ek gelir: _____ bh.d.

Mesleği: _____ Toplam: _____ bh.d.

Ek Gelir Kaynakları: _____ Yaşam Giderleri: _____ bh.d.

Konut/kira Giderleri: _____ bh.d.

Diğer Giderler: _____ bh.d.

Diğer banka taksitleri: _____ bh.d.

Müşterinin İmzası

Net Gelir: _____ bh.d.

Bankayı Kullanma Amacı
Finansman Kredisi:

Diğer bankalara borcunu ödeme Evlilik Tedavi Eğitim Diğer

Ödeme Yöntemi:

Müşteri Maaşı Kefilin Maaşı Kefil ve Müşterinin Maaşı Vadeli Çekler

Güvenceler:

Güvence Yok Gayrimenkul Mudarebe Araba Hisse Senetleri

Şahsi Kefalet Diğer

1. Maaş Belgesi
2. Pasaport veya nüfus cüzdanının bir örneği
3....(Başka bankalara borçlarını ödeme halinde)
4. Gayrimenkul belgesi (güvence olarak gayrimenkul halinde)
5. bey akdi
6. vekalet akdi
7. hesap döküm belgeleri (başka bankalara bor ödeme halinde)
8. Diğer 3 aylık hesap dökümü (başka bankalara borcu olduğunda)
9. ...(mudarebeye mukabil güvence halinde)
10. Güvence belgesi (3. Tarafın kefaleti durumunda)

Onaylandıktan sonra tamamlanması gereken belgeler (güvence haline mukabil belge veya emlak belgesi veya maaş belgesi iş veren şartı)

1. İpotek Sözleşmesi : (Emlak güvencesine mukabil finansman halinde)
2. İpotek Belgesi : (Emlak güvencesine mukabil finansman halinde)
3. orijinal emlak belgesi : (Emlak güvencesine mukabil finansman halinde)
4. Şartsız maaş transfer belgesi : (Diğer Bankalara borcunu ödeme halinde)

Taksitle satın alınacak olan malların finansmanı aşağıdaki şekilde onaylanmıştır:

Finansman Miktarı: _____

Kar oranı: _____ (%) K ar/Kazanç: _____

Taksit Sayısı: _____ İdari Ücretler: _____

Ödeme Süresi: _____ Ay Sigorta: _____

İtibariyle : _____ ve hata: _____ T oplam: _____

Diğer Notlar:

EK-3 Satış Sözleşmesi (Şamil Bankası)

 <p>تمويل الشاميل Tamweel Al Shamil</p>	<p>بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ</p>	 <p>مصرف الشاميل Shamil Bank متطور . شامل . إسلامي</p>
Satış Sözleşmesi		

Manama, Bahreyn

Tarih: _____

Onay: _____

Bu sözleşme aşağıdakiler arasındadır:

1. Bahreyn Şamil Bankası

Bay/Bayan: _____ ile _____

Bay/Bayan: _____ ile _____

Satıcı / bundan sonra birinci taraf olarak geçecektir.

2. Bay/Bayan _____

Kimlik No: _____ Başlangıç Tarihi: _____ Sona Erme Tarihi: _____

O müşteridir / bundan sonra o ikinci taraf olarak geçecektir.

Mukaddime:

İkinci taraf birinci tarafla yaptığı şu tarihteki _____ anlaşma:

ile aşağıdaki malı satın alma isteğini ifade etti. Vasıfları şöyledir:

Mal Çeşitleri: _____ Miktarı: _____ Değeri: _____

Birinci taraf malın sahibidir ve bu malı alıcının talebi üzerine satmayı kabul etti. Buna göre, iki taraf aşağıdaki gelen şartlarda bu sözleşmeyi kendi rıza ve seçimleriyle tam hukuki olacak şekilde imzaladı ve anlaştılar.

(Birinci Madde)

Yukarıdaki teklif ve mukaddimede belirtilen satın alma emri bu sözleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır.

(İkinci Madde)

Birinci taraf yukarıda belirtilen malları ikinci tarafa sattı ve ikinci taraf malın vasıflarının açıklandığı bu form ile satın aldı.

(Üçüncü Madde)

İki taraf arasındaki anlaşma ile malın bedeli belirlendi. Miktarı: _____ (Sadece: _____)

(Dördüncü Madde)

1. İkinci taraf, satış fiyatını ödeme planında belirten planına göre taksitte ödemekle yükümlüdür. Bu tablo bu sözleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir.

2. İkinci taraf aylık maaşını, bu sözleşme uyarınca ödenmesi gereken taksit ödemelerinin garantisinden biri olarak birinci tarafın talep ettiği diğer güvencelere ek olarak birinci tarafa devretmeyi taahhüt eder. İkinci taraf, tam taksit ödemediği önce birinci tarafına maaş devrini durdurma hakkına sahip değildir.

3. İkinci taraf, birinci tarafın primlerin değerini birinci taraf hesabından kesmesine izin verir.

4. İkinci taraf birinci tarafın taksitlerini ödemesi sonucunda tahvillerini serbest bırakacaktır.

(Beşinci Madde)

İkinci şahıs bu sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getiriyorsa veya hak kazandığı tarihten dolayı prim ödemişse, bu sözleşmede öngörülen süreler iptal edilecek ve tüm taksitleri ödenecektir. İlk taraf tüm tahvilleri adli makamlara sunma hakkına sahip olacaktır. Ödeme yapmak için yetkilidir.

(Altıncı Madde)

İkinci Taraf, Birinci Tarafla yaptığı hesapların ve her türlü para birimi hesabının bir hesap olarak kabul edildiğini kabul eder. İlk taraf, çeşitli varlıkları arasında diğer tarafı yoksun bırakma hakkına sahiptir. Bunu yaparken, satış yoluyla veya birinci tarafın mülkiyetinde olan, ikinci şahsa ait menkul kıymetler, ticari, para veya diğer mülkler üzerinde uygun gördüğü herhangi bir yöntemle hareket eder. İkinci taraf, ilk tarafın istifa hakkını kullandıktan sonra bile, ilk tarafa borcunu ödemeye devam edecektir.

(Yedinci Madde)

Bu sözleşme, İslam Şeriat yasasıyla çelişmeyecek bir şekilde Bahreyn Krallığı'nda yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere her bakımdan tabi olacaktır.

(Sekizinci Madde)

1. Taraflardan hiçbirisi taraflar veya temsilcileri tarafından verilen önceden yazılı anlaşma dışında bu sözleşmenin hükümlerinden hiçbirini değiştiremez veya eklemeye veya silme yapamaz.

2. İkinci Taraf, Adresini veya çalışma yerinde herhangi bir değişiklik yapılmasını gecikmeksizin Birinci tarafa yazılı olarak bildirmeyi taahhüt eder.

3. Bu sözleşme kapsamında değiştirilen tüm yazışmalar, beyanlar, onaylar ve diğer belgeler, sevkiyat gününde birinci tarafa belirtilen şekilde gönderilmiş ve kabul edilmiş sayılacaktır.

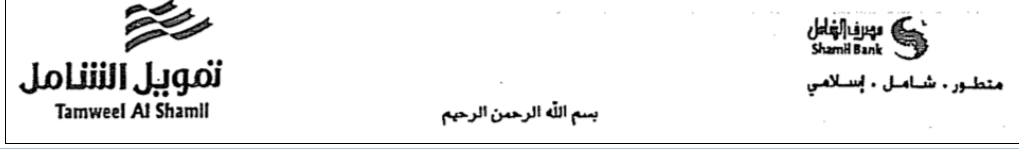
4. Taraflarca üzerinde anlaşmaya varılan ekler ve diğer belgeler, bu Sözleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilecek ve tamamlayıcı olacaktır.

Bu sözleşme, iki tarafın imzalı bir nüshasını ve sözleşmenin tarihini içeren iki asıl nüsha halinde düzenlenir ve her iki taraf asıl nüshasını kendisine ait olmak üzere kopyalar.

Birinci Tarafın İmzası

İkinci Tarafın İmzası

EK-4 Vekalet Sözleşmesi (Şamil Bankası)

Vekalet Sözleşmesi

Manama, Bahreyn

Tarih: _____ Anlaşma: _____

Bu sözleşme aşağıdakiler arasında yapılır:

1. Bahreyn Şamil Bankası (adres)..... Manama/ Bahreyn Krallığı
Vekildir ve bundan sonra birinci taraf olarak geçecektir.
2. Müşteri:
Bay/Bayan: _____
Kimlik No: _____ Başlangıç Tarihi: _____ Bitiş Tarihi: _____
Müvekkildir ve bundan sonra ikinci taraf olarak geçecektir.

Mukaddime

İkinci taraf aşağıda açıklanan kendisine ait olan mallarını satmak ister:

Mal Çeşitleri: _____ Miktarı: _____ Değeri: _____

Birinci taraf, satın almak isteyen herkese ikinci tarafın adına satması için görevlendirmek istiyor.

Buna göre, iki taraf aşağıdaki gelen şartlarda bu sözleşmeyi kendi rıza ve seçimleriyle tam hukuki olacak şekilde imzaladı ve anlaştılar:

(Birinci Madde)

Yukarıda belirtilenler bu sözleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır.

(İkinci Madde)

Ve hepsinde ikinci taraf, birinci tarafın adına mal satmak için yukarıda açıklanan özel vekalet işlemi oluşturur.

(Üçüncü Madde)

Birinci Taraf, sözleşmeleri imzalamayı ve gerekli belgeleri İkinci Taraf adına yürürlüğe koymak için gerekli tüm önlemleri almayı taahhüt eder.

(Dördüncü Madde)

Bu sözleşme birinci tarafın malı başkalarına birinci tarafın teklif fiyatına göre gördüğü fiyata satma hakkını vermesini sağlar. Birinci tarafın fiyatını alma hakkı vardır.

(Beşinci Madde)

Birinci taraf malları satma bedelini direkt olarak ikinci tarafın hesabına yatırmayı taahhüt eder. Rakamla _____

(Altıncı Madde)

İkinci taraf, birinci tarafa malların kusur ve kusurlardan arındırılmış belgelerini vermesini taahhüt eder, böylece birinci taraf malları satabilir ve satın almak isteyenlerin sahipliğini değiştirebilir.

(Yedinci Madde)

Bu sözleşme, İslam Şeriat yasasıyla çelişmeyecek bir şekilde Bahreyn Krallığı'nda yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere her bakımdan tabi olacaktır.

(Sekizinci Madde)

İki taraf aşağıdaki maddelerle vekaletin sonuçlanacağı konusunda anlaştılar:

1. İkinci tarafın birinci tarafı, kendisine verilen vekaleti feshetmeyi seçtiği zaman..
2. Komiteye, kendisine emanet edilen tüm görevleri yerine getirmek suretiyle birinci tarafa emanet edilen görevin sona erdirilmesi.

(Dokuzuncu Madde)

1. Taraflardan hiçbirisi taraflar veya temsilcileri tarafından verilen önceden yazılı anlaşma dışında bu sözleşmenin hükümlerinden hiçbirini değiştiremez veya ekleme veya silme yapamaz.
2. İkinci Taraf, birinci tarafın hukuki, mali veya idari statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmasını gecikmeksizin yazılı olarak bildirmeyi taahhüt eder.
3. Bu Sözleşme uyarınca değiştirilen tüm bildirimler, yazışmalar ve diğer belgeler, sevkiyat günü Birinci Tarafın uygun gördüğü şekilde gönderilmiş ve kabul edilmiş sayılacaktır.
4. Taraflarca üzerinde anlaşmaya varılan ekler ve diğer belgeler, bu Sözleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilecek ve tamamlayıcı olacaktır.

Bu sözleşme, iki tarafın imzalı bir nüshasını ve sözleşmenin tarihini içeren iki asıl nüsha halinde düzenlenir ve her iki taraf asıl nüshasını kendisine ait olmak üzere kopyalar.

Birinci Tarafın İmzası

İkinci Tarafın İmzası

EK-5 Tüketici Finansmanı Sözleşmesi

TÜKETİCİ FİNANSMANI SÖZLEŞMESİ

MADDE 8- FİNANSMANIN MADEN ALIM SATIM YOLUYLA (TAVARRUK) ŞEKLİNDE KULLANDIRILMASINA İLİŞKİN HÜKÜMLER:

8.1 Kredinin kısmen veya tamamen, maden alım satımı yoluyla kullanılması halinde, Sözleşmenin ilgili diğer hükümleri ile birlikte aşağıdaki hükümlerin de geçerli olacağını Müşteri kabul eder.

8.2- Banka, katılım bankacılığı prensip ve yöntemlerine uygun olarak finansman sağlamak amacıyla Müşterinin talep edeceği madeni, bedelini peşin ödeyerek, Müşterinin talebinde belirttiği yerden (bu yer Müşteri aksini belirtmediği sürece Londra Metal Borsasıdır) satın alıp, üzerine mutabık kalınan kârı ekleyerek vadeli olarak Müşteriye satacaktır. Müşteri ise belirlenen vadede mutabık kalınan vadeli satım bedelini Bankaya ödeyecektir.

8.3- Müşteri vadeli olarak satın almış olduğu madeni, Banka aracılığıyla ilgili maden borsasında peşin bedelle paraya çevirecektir.

8.4. Müşteri, finansman sağlamak amacıyla alım satımı yapılacak olan madeni, yukarıda 8.3. madde de belirtilen hal hariç, devir, temlik, rehin edemez ve sair başkaca aynı veya şahsi hak ile takyit edemez.

8.5- Müşteri, Kredinin maden alım satımı yoluyla kullanılması için gereken sözleşme/yazışmaları düzenleme, imzalama, alım-satım bedellerini belirleme, gerekli tahsilât işlemlerini yapma, ciro ve temlik muameleleri yapma veya benzeri muameleleri kendi nam ve hesabına gerçekleştirme ve/veya gerektiğinde bu hususlarda başkalarını vekil tayin etme konularında yetkili olmak üzere Bankayı vekil tayin etmiştir. İşbu Sözleşme Banka ile Müşteri arasında akdedilmiş bir vekâlet sözleşmesi hükmü taşımaktadır. Banka maden alma ve satma işlemlerini Müşteri adına (gerek bizzat, gerekse brokerlar aracılığıyla) vekâleten gerçekleştirmeye yetkilidir. Müşteri, gerekli olması ve Bankaca talep edilmesi halinde bu sayılan işlemler için ayrıca yetki belgesi imzalayıp, Bankaya vermeyi kabul ve beyan eder.

8.6- Müşteri, işlemlerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan hallerde, kendisine ait bilgi ve belgelerin aracı banka ve brokerlar ile paylaşılması konusunda Banka'nın yetkili olduğunu kabul ve beyan eder.

8.7- Alım satıma konu madenin sertifikaları Banka adına düzenlenecektir; madenin peşin alınması ile paraya çevrilmesi borsa dâhilinde, Bankanın Müşteriye vadeli satımı ise borsa haricinde işbu sözleşme hükümleri tahtında gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla, Müşterinin talebi ile Bankanın madeni satın alması ve sertifikalarının Banka adına düzenlenmesini müteakip, tarafların vadeli alım satıma ilişkin iradelerinin birleştiği ve vadeli alım satım işlemlerinin tamamlandığı; mülkiyetin Müşteriye işbu sözleşme hükümleri tahtında teslimsiz geçtiği kabul olunur.

8.8- Bankanın alma, satma ve paraya çevirme işlemlerinde yararlanacağı aracı bankaların ve brokerların seçimi tamamen Bankanın insiyatifinde ve ihtiyarındadır.

EK-6 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD. Sipariş Kabul Belgesi

Order Acceptance

From: Eiger Trading Advisors Ltd

To: - Treasury acting in its capacity as agent for and on behalf of

For the attention of:

Trade Reference:

Trade Date:

Letter Agreement dated (the "Agreement")

1 We refer to our [Trading platform request][telephone conversation] [exchange of e-mails]

2 We confirm the availability of your requested commodities and we confirm our order acceptance, which we agreed via [Trading platform] [over the telephone] [by e-mail]. Details are as follows:

(i) Purchase Amount:	650,000.00 in TRY
(ii) Description:	Platinum
(iii) Quantity:	199.0000 Troy Ounces
(iv) Price:	3,266.3316582 in TRY
(v) Location:	Zurich
(vi) Settlement Date:	30 June 2017

Notes: null

3 Please note that this is merely an acceptance and full confirmations will follow shortly

Signed

For and on behalf of Eiger Trading Advisors Ltd

Eiger Trading Advisors Ltd
Authorized and regulated by the Financial Conduct Authority 487788
Registered in England and Wales 6620583
VAT 946093601
Eighth Floor, 6 New Street Square, New Fetter Lane, London EC4A 3AQ, United Kingdom
Tel +442032162500 Fax +442076211176
www.eigertrading.com

EK-7 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD. Emtia Sertifikası Belgesi

Commodity Certificate for - Treasury

Trade Date:
Acting as Agent for:
Trade Reference:
Settlement Date:
Commodity: Platinum
Location: Zurich

This Commodity is held in Zurich approved warehouses in the following locations, until instructed otherwise on account of

Warehouse	City	Troy Ounces
TOBE	Zurich	199.0
Total		199.0

Signed

For and on behalf of Eiger Trading Advisors Ltd

Eiger Trading Advisors Ltd
Authorized and regulated by the Financial Services Authority 487788
Registered in England and Wales 6620583
VAT 946093601
39 Houndsditch London EC3A 7DB
Tel +442032162500 Fax +442076211176
www.eigertrading.com

EK-8 Eiger Ticaret Danışmanlık LTD Tedarikçi Teklifi Belgesi

Supplier's Offer

Trade Date:
From: Eiger Trading Advisors Ltd
To:

For the attention of:
Commodity Purchase Master Agreement Dated

We refer to the above-referenced Master Agreement (the capitalised terms used in this offer having the meanings specified in such Master Agreement) and your Buyers Request and/or our telephone conversation and/or exchange of emails earlier today, and hereby offer to sell to you the Commodities described below:

Purchase terms:	Supplier:	Eiger Trading Advisors Limited
	Buyer:	Falcon Commodity Services Limited
	Supplier's Reference:
	Ticket No:
	Commodities:	Platinum
	Quantity:	199.0000 Troy Oz
	Location:	Zurich
	Commodity Purchase Price:	650,000.00 in TRY
	Purchase Price per MT:	3,266.3316582 in TRY
	Settlement Date:	
	Payment:	On the Settlement Date you shall credit our Settlement Account with the Purchase Price stated above
	Delivery:	On the Settlement Date, we shall credit your commodity account with us for the Commodities and Quantity stated above

Our sale of the Commodities specified above to you shall be subject to the terms of the above-referenced Master Agreement. This offer shall remain open and be irrevocable until 16:00 (4pm), London time, on the date of this offer

Signed

For and on behalf of Eiger Trading Advisors Limited

Buyer's Acceptance

From:

To: Eiger Trading Advisors Limited

For the Attention Stephen Openshaw and/or Christopher McGuigan

Date:

Commodity Purchase Master Agreement dated:

We refer to the above-referenced Master Agreement (the capitalised terms used in this acceptance having the meanings specified in such Master Agreement), our telephone conversation of 30/06/2017, and the Supplier's Offer (the "Supplier's Offer"), dated 30/06/2017, from you to us, and hereby accept your offer to sell us the Commodities described in the Supplier's Offer on the terms specified therein, which terms are set forth below:

Purchase Terms

Supplier: Eiger Trading Advisors Limited

Buyer: Falcon Commodity Services Limited

Suppliers Reference:

Ticket No:

Commodities: Platinum

Quantity: 199.0000 Troy Oz

Location: Zurich

Commodity Pur/Price: 650,000.00 in TRY

Purchase Price per MT: 3,266.3316582 in TRY

Settlement Date:

Payment: On the Settlement Date you shall credit out Settlement Account with the Purchase Price stated above

Delivery: On the Settlement Date, we shall credit your Commodity Account with us for the Commodities and Quantity stated above.

Our purchase from you of the Commodities specified above shall be subject to the terms of the above-referenced Master-Agreement. Please countersign and return this Buyer's Acceptance to us by fax, by way of agreement and acknowledgement of receipt

Signed

For and on behalf of

NOTICE OF SALE

From:

To: Eiger Trading Advisors Limited

For the Attention Stephen Openshaw and/or Christopher McGuigan

Date:

Commodity Purchase Master Agreement dated

We refer to the above-referenced Master Agreement (the capitalised terms used in this notification having the meanings specified in such letter), and the Sale Transaction entered into under it (Sale Transaction) constituted by the Supplier's Offer dated, from you to us, and the Buyer's Acceptance dated : ' from us to you (the Buyer's Acceptance). Pursuant to clause 2.5 of the Master Agreement, we hereby notify you that we have sold the Commodities purchased from you pursuant to the Sale Transaction to the new owner specified below (End Owner) in accordance with the following terms:

Sale Terms

Seller:

Buyer (End Owner): Falcon Commodity Services Limited

Seller's reference:

Commodity: Platinum

Quantity: 199.0000 Troy Oz

Location: Zurich

Settlement Date:

Delivery: On the Settlement Date, debit the Seller's commodity account maintained with you, and credit the Buyer's (new Owner's) commodity account maintained with you, for the Commodities and Quantity stated above

Please update your Commodity account records in accordance with the information set out above.

Signed

For and on behalf of

EK-11 Falcon Emtia Hizmetleri LDT Alıcı Teklifi Belgesi

Falcon Commodity Services Limited

Buyer's Offer

Date:
From: Falcon Commodity Services Limited (company no.07037007), 8-10 South Street, Epsom, Surrey KT19 7PF, United Kingdom
To:

For the Attention of: null

Commodity Sale Master Agreement dated

We refer to the above-referenced Master Agreement (the capitalised terms used in this offer having the meanings specified in such Master Agreement) and your Sellers Request and/or our telephone conversation and/or exchange of emails earlier today, and hereby offer to buy from you the Commodities described below:

Purchase terms: Seller:
Buyer: Falcon Commodity Services Limited
Seller's Reference:
Ticket No:
Commodities: Platinum
Quantity: 199.0000 Troy Oz
Location: Zurich
Commodity Pur/ Price: 650,000.00 in TRY
Purchase Price per MT: 3,266.3316582 in TRY
Settlement Date: 30 June 2017
Payment: On the Settlement Date we shall credit our Settlement Account with the Purchase Price stated above and authorise you to debit our Settlement Account with the Purchase Price and apply the funds so debited to your own account.
Delivery: On the Settlement Date, you will arrange for our commodity Account to be credited with the Commodities and Quantity stated above.

Our purchase of the Commodities specified above to you shall be subject to the terms of the above-referenced Master Agreement. This offer shall remain open and be irrevocable until 16:00 (4pm), London time, on the date of this offer

Signed

For and on behalf of
Falcon Commodity Services Limited

Falcon Commodity Services Limited
8-10 South Street
Epsom
Surrey KT18 7PF
Registered in England and Wales Company Number 7037007
www.falconcommodityservices.co.uk

SELLER'S ACCEPTANCE

From:

To: Falcon Commodity Services Limited, 8-10 South Street, Epsom, Surrey KT19 7PF, United Kingdom
For the Attention John Wharton and/or Jacqueline Jordan

Date:

Commodity Purchase Master Agreement Dated :

We refer to the above-referenced Master Agreement (the capitalised terms used in this acceptance having the meanings specified in such Master Agreement), our telephone conversation of 30/06/2017, and the Buyer's Offer (the "Buyer's Offer"), dated, from you to us, and hereby accept your offer to purchase from us the Commodities described in the Buyer's Offer on the terms specified therein, which terms are set forth below:

<u>Purchase Terms</u>	Seller:
	Buyer:	Falcon Commodity Services Limited
	Seller's Reference:
	Ticket No:
	Commodity:	Platinum
	Quantity:	199,0000 Troy Oz
	Location:	Zurich
	Commodity Pur/Price:	650,000.00 in TRY
	Purchase Price per MT:	3,266.3316582 in TRY
	Settlement Date:	30 June 2017
	Payment:	On or before the Settlement Date please credit the Settlement Account with the Purchase Price stated above, and authorise us (by standing instructions) to debit it with the Purchase Price on the Settlement Date.
	Delivery:	On the Settlement Date, we shall arrange for the Commodity Account to be credited with the Commodities and Quantity stated above.

Our sale to you of the Commodities Specified above shall be subject to the terms of the above-referenced Master Agreement. Please countersign and return this Buyer's Acceptance to us by fax, by way of agreement and acknowledgement of receipt.

Signed _____
.....

EK-13 TKBB Danışma Komitesi Kararı

TKBB TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DANIŞMA KOMİTESİ KARARI

TARİH : 21/09/2015

KARAR NO: 5

KONU : COMMODITY MURABAHA (TEVERRUK) İŞLEMLERİ HK.

1. Vadeli satışa uygun olması koşuluyla emtianın alım satımında, işlemin iki bedelinden birinin peşin, diğerinin vadeli olması caizdir.
2. Vadeli olarak satın alınan bir emtianın peşin bedelle üçüncü bir tarafa satılması caizdir. Bu işlem teverruk adını alır. Ancak bu durumda;
 - a. Emtianın mevcut olması,
 - b. Vadeli satışa uygun olması,
 - c. Hakikaten (fiziken) ya da hükmen (alıcının hesabına kaydedilerek) teslim alınmış olması,
 - d. Alım satımın gerektirdiği şartlara ve süreçlere riayet edilmesi gerekir.
3. Yukarıda belirtilen şartlara riayet etmek kaydıyla emtia alım satımının, emtianın varlığından emin olunan uluslararası ya da ulusal borsalardan yapılması caizdir.
4. Vadeli olarak alınan emtianın, satıcısına, açık ya da zımnî bir anlaşma ile satın alınan bedelden daha az bir bedelle geri satılması caiz değildir.
5. Bu itibarla, yukarıdaki şartlar dahilinde katılım bankalarının fon toplarken ya da değerlendirirken commodity murabaha (teverruk) işlemine başvurması caizdir. Ancak teverruk, normal bir fon toplama, yatırım ve finansman yöntemi değildir. Bu işleme, şartlarına riayet etmek kaydıyla yalnızca zaruret durumu için başvurulmalıdır.

Bu şartlar altında işletilen Commodity Murabaha (Teverruk) işlemleri İslami finans kurallarına uygundur.

Elbette her şeyin en doğrusunu bilen sadece Allah Teala'dır.

Prof. Dr. Hayreddin KARAMAN

Doç. Dr. İshak Emin AKTEPE

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Dr. İsmail HALİTOĞLU

